

LEIKITÄÄN!

Leikkikirjanen varhaisen vuorovaikutuksen ja
kielenkehityksen tukemiseen turvapaikanhakijaperheessä

Karoliina Rätty ja Johanna Saarinen

LEIKITÄÄN!

Leikkikirjanen varhaisen vuorovaikutuksen ja
kielenkehityksen tukemiseen turvapaikanhakijaperheessä

Karoliina Rätty ja Johanna Saarinen
Opinnäytetyö, kevät 2014
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK) +
lastentarhanopettajan virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Räty, Karoliina & Saarinen, Johanna. LEIKITÄÄN! Leikkikirjanen varhaisen vuorovaikutuksen ja kielenkehityksen tukemiseen turvapaikanhakijaperheessä. Helsinki, Kevät 2014, 86 s., 5 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) +lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyö toteutettiin työelämälähtöisenä produktiona. Yhteistyötahona toimi Ensi- ja turvakotien liiton Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projekti 2012–2014. Tarkoituksena oli kehittää leikkikirjanen, joka toimii apuvälineenä vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksessa sekä apuvälineenä vastaanottokeskuksen työntekijöille perheille suunnattujen tuokioiden järjestämisessä. Päämääränä oli Leikitään! -kirjaseen hyödyntäminen maahanmuutto- ja kotouttamistyössä laajemmin.

Ensimmäisenä tavoitteena oli kehittää vauva- ja pikkulapsiperheet huomioiva ja osallistava työväline vastaanottokeskuksiin. Toisena tavoitteena oli tukea maahanmuuttajavanhemman ja lapsen varhaista vuorovaikutusta ja auttaa vanhempia ymmärtämään tämän merkitystä. Kolmantena tavoitteena oli tukea vanhempia käyttämään omaa äidinkieltä vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksessa. Neljäntenä tavoitteena oli tukea maahanmuuttajalapsen kielenkehitystä.

Leikitään! -kirjaseen sisältää seitsemän suomenkielistä leikkiä, joista kuuteen kuuluu laulu tai loru. Leikkien, laulujen ja loruken tukena on monipuolinen kuvitus ja nuotit. Kirjaseen kuvitus leikeistä tukee oman äidinkielen käyttöä; vanhempien on helppo kääntää leikit omalle äidinkielelleen.

Kirjaseen arviointiin osallistui Ensi- ja turvakotien liiton projektityöntekijät ja vastaanottokeskuksen työntekijät sekä palautetta kerättiin turvapaikanhakijaperheiltä. Kirjaseen arvioinnissa tuli ilmi, että ohjaajien mielestä kirjaseen oli helposti lähestyttävä ja miellyttävä käyttää. Kirjaseen näytti toimivan yli kieli- ja kulttuurierojen ja sai perheet osallistumaan toimintaan. Lisäksi ohjaajien mielestä kirjasta olisi mahdollista hyödyntää maahanmuutto- ja kotouttamistyössä laajemmin.

Leikitään! -kirjaseen löytyy painettuna ja tulostettavana versiona. Painettua kirjasta jaetaan Suomen vastaanottokeskuksiin, ensikoteihin, Pidä kiinni - ensikoteihin sekä turvakoteihin. Lisäksi kirjaseen tulostettavaa versiota voi ladata opinnäytetyön liitteestä sekä Ensi- ja turvakotien liiton internetsivuilta ja Maahanmuuttoviraston intrasta.

Asiasanat: turvapaikanhakijat, maahanmuuttajatyö, leikki, laulut, varhainen vuorovaikutus, kielellinen kehitys.

ABSTRACT

Räty, Karoliina and Saarinen, Johanna. Leikitään! Play booklet for asylum seeker families to support early interaction and language development. Language: Finnish. Helsinki. Spring 2014, 86p., 5 appendices. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services.

The thesis is a working life based production. Thesis was made in co-operation with The Federation of Mother and Child Homes and Shelters' project called Baby family as an asylum seeker (2012–2014). Purpose of the study was to create a play booklet, which acts as a tool for parent and child in early interaction, as well as a tool for employees in the reception center to organize gatherings for the families. The goal was to use Leikitään! booklet for immigration and integration work more widely.

The first aim was to develop a tool for employees in the reception centers to take into account asylum seeker families with small children. The second aim was to support the immigrant parent's and child's early interaction and help parents to understand the importance of it. The third aim was to support parents to use their own mother language in parent-child interaction. The fourth aim was to support immigrant child's language development.

The Leikitään! booklet includes seven Finnish plays, six of which include a song or rhymes. Plays, songs and rhymes are supported by a comprehensive illustration and notes. The booklet's illustration supports the use of the mother language. Parents can translate plays into their own native language.

The booklet was evaluated by project workers, reception center workers and asylum seeker families. The evaluation revealed that the instructors felt the book was approachable and pleasant to use. The booklet seemed to work across language and cultural differences and got families involved. In addition, the instructors figured that the booklet could be used in immigration and integration work more widely.

The Leikitään! booklet can be found in both printed and printable versions. The printed booklet is distributed to all Finnish reception centers, mother and child homes, Pidä kiinni- project units as well as to the shelters. In addition, a printable version of the booklet can be downloaded from the thesis appendix, as well as from The Federation of Mother and Child Homes and Shelter's website and from The Finnish Immigration Service's intra.

Key words: asylum seekers, immigrant work, play, songs, early integration, linguistic development

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 MAAHAN MUUTTANEET PERHEET	8
2.1 Maahanmuuttajaperhe	8
2.2 Turvapaikanhakija	9
3 VANHEMMUUS JA PIENTEN LASTEN HOIVA	11
3.1 Varhainen vuorovaikutus	11
3.2 Varhainen vuorovaikutuksellinen leikki	12
3.3 Kulttuurisidonnaisuus ja maahan muuton vaikutus perheeseen	15
4 KIELENKEHITYS	18
4.1 Kielenkehitys alle 3-vuotiailla lapsilla	18
4.2 Kielenkehitys ja vuorovaikutus	20
4.3 Äidinkielen merkitys	21
4.4 Kulttuurin vaikutus kielenoppimiseen	23
4.5 Musiikin merkitys alle 3-vuotiaille	25
5 LEIKITÄÄN! -KIRJASEN SYNTY	29
5.1 Yhteistyökumppani ja yhteistyöprosessi	29
5.1.1 Yhteistyöprosessi	30
5.1.2 Menetelmälliset ratkaisut	32
5.2 Kohderyhmä ja toimintaympäristö	34
5.2.1 Vastaanottokeskus toimintaympäristönä	34
5.2.2 Ohjaustyö vastaanottokeskuksessa	37
6 TARKOITUS JA TAVOITTEET	39
7 LEIKITÄÄN! -KIRJASEN SUUNNITTELU, TOTEUTUS JA ARVIOINTI	40
7.1 Suunnittelu	40
7.1.1 Materiaalin valinta	40
7.1.2 Kuvitus	43
7.2 Toteutus	46
7.2.1 Kuvituksen teko	46

7.2.2 Taitto.....	48
7.2.3 Ohjauskerran toteutus.....	51
7.3 Arviointi.....	53
7.3.1 Työelämän palaute	53
7.3.2 Turvapaikkaa hakevien perheiden palaute	55
7.3.3 Arvioinnin tulokset.....	56
8 POHDINTA	60
8.1 Tavoitteiden toteutumisen arviointia	60
8.2 Eettisyys ja luotettavuus	63
8.3 Ammatillinen kasvu ja kehittyminen.....	65
9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOKEHITYSIDEAT	70
LÄHTEET	72
LIITE 1: Leikkien tarkoitus ja tavoitteet	79
LIITE 2: Arviointilomake ohjaajalle	81
LIITE 3: Arviointilomake vanhemmille	83
LIITE 4: Opinnäytetyön prosessikaavio.....	84
LIITE 5: Ohjeet Leikitään! -kirjasen tulostukseen ja taittamiseen.....	85

1 JOHDANTO

Konfliktit maailmalla vaikuttavat turvapaikanhakijoiden määrään teollistuneissa maissa. Turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten määrän kasvaessa ympäri Eurooppaa perheiden ja lasten osuus, jotka ovat kokeneet sodan, pakomatkan ja vastaanottoajan, on lisääntymässä myös Suomessa (Lähteenmäki 2013, 2). Matka uuteen maahan ja turvapaikanhakuprosessi ovat voineet sisältää hyvin traumaattisia ja lamauttavia kokemuksia. Perheet, joissa on pieniä lapsia, ovat haavoittuvassa asemassa. Vaikka perhe ei jäisikään Suomeen, on heille osoitettu hyväksyntä ja tuki lähimmäisenrakkautta, jonka harjoittaminen yleensäkin heikommassa asemassa olevan kohdalla on eettisesti perusteltua.

Muutettaessa toiseen maahan oma vanhemmuus ja kasvatuseriaatteet joutuvat muutokseen. Perheet saattavat kokea juurettomuutta, eikä heillä ole saman laajuista tukiverkkoa kuin kotimaassaan. (Alitolppa-Niitamo 2005, 45–46.) Tukea ja välineitä saatetaan tarvita varhaiseen vuorovaikutukseen ja sen merkityksen ymmärtämiseen. Vuorovaikutus on välttämätöntä lapsen kielen kehitymisessä. Vanhempia tulee tukea oman äidinkielen käyttöön ja oman kulttuurin esillä pitämiseen. Äidinkielen hallinta edistää kielellistä kehitystä, vahvistaa itse-tuntoa sekä luo pohjan uuden kielen oppimiselle. Kotoutuminen uuteen kulttuuriin pohjautuu pitkälti uuden kielen oppimiseen; ilman suomen kieltä perhe ei voi kunnolla tutustua Suomen kulttuuriin, tapoihin, suomalaisiin, päästä mukaan opiskelu- ja työelämään. Suomen kieleen tutustuminen on alle 3-vuotiaalle lapselle eduksi myöhemmin muun muassa kaverisuhteiden luomisessa sekä lapsuuden kehitystehtävissä.

Opinnäytetyömme on produkti, jonka teimme yhteistyössä Ensi- ja turvakotien liiton Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin 2012–2014 kanssa. Produktimme on Leikitään! -leikkikirjanen, joka jaetaan omaksi turvapaikanhakijaperheelle, jossa on alle 3-vuotiaita lapsia. Sen tavoitteena on varhaisen vuorovaikutuksen ja kielenkehityksen sekä äidinkielen käytön tukeminen. Tarkoituksena on, että kirjanen toimii apuvälineenä vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksessa sekä apuvälineenä vastaanottokeskuksen työntekijöille perheille suunnattujen

tuokioiden järjestämisessä. Kirjanen sisältää leikkejä, lauluja ja loruja, joita tukevat monipuolinen kuvitus sekä nuotit. Kirjasen kuvitus leikeistä tukee oman äidinkielen käyttöä; vanhemmat voivat kääntää leikit omalle äidinkielelleen. Tärkeintä ei ole se, että sanat, leikit, melodia tai rytmi opittaisiin oikein, vaan että kannustetaan vanhempia olemaan yhdessä lapsen kanssa ja käyttämään kieltä. Kirjasen pyrkimyksenä on innostaa perhettä hyödyntämään oman kulttuuriperimänsä leikkejä, lauluja ja tarinankerrontaa. Tällä tuetaan niin lapsen, kuin koko perheen kulttuuri-identiteettiä.

Leikitään! -kirjanen painetaan ja levitetään Ensi- ja turvakotien liiton toimesta kaikkiin Suomen vastaanottokeskuksiin. Lisäksi kirjasta levitetään ensi- ja turvakoteihin sekä Pidä kiinni -ensikoteihin. Vastaanottokeskusten ja Ensi- ja turvakotien jäsenyhdistysten palveluja käyttää vuosittain yli 10 000 ihmistä. Yhteistyökumppanillemme oli alusta alkaen tärkeää, että kirjastamme pystytään käyttämään laajasti maahanmuuttajaperheiden kanssa työskennellessä.

Sosionomina sosiaalialan ja varhaiskasvatuksen kentällä toimiessamme voimme hyödyntää opinnäytetyöprosessista saatuja oppimiskokemuksia lasten ja perheiden kanssa työskennellessä. Opinnäytetyön liittyessä monikulttuurisuuteen saamme näkökulmaa maahanmuuttajien kotoutumiseen ja kielen kehityksen tukemiseen prosessin alusta alkaen. Kielen kehityksen tukemisen näkökulmaa voimme hyödyntää myös varhaiskasvatuksessa suomenkielisten lasten kanssa ja heidän vanhempiensa kanssa käytävään kasvatuskumppanuuteen liittyen. Lisäksi opinnäytetyöprosessin aikana olemme kasvattaneet omaa kulttuurikompetenssiamme. Kun pystymme ymmärtämään eri kulttuurien kasvatuksellisia ominaispiirteitä, arvoja ja käyttäytymismalleja, on silloin aito ja luonteva varhaiskasvatus mahdollista (Ota koppi 2012, 5).

Sosiaali- ja kasvatustieteen ammattilaiset voivat käyttää Leikitään! -kirjasta työvälineenä varhaisen vuorovaikutuksen ja kielenkehityksen tukemiseen, niin ennalta ehkäisevässä kuin korjaavassa työssä perheiden kanssa.

2 MAAHAN MUUTTANEET PERHEET

2.1 Maahanmuuttajaperhe

Maahanmuuttajaperheeksi määritellään perhe, jossa molemmat vanhemmista, toinen puolisoista tai ainoa vanhempi on ulkomaan kansalainen (Alitolppa-Niitamo & Söderling 2005, 9). Maahanmuuttajien perheistä on vaikea puhua yhtenä ilmiönä. Moninaisuus liittyy tulijoiden taustan erilaisuuteen sekä siihen, millainen lähtömaa on ollut. (Säävälä 2013, 121.) Eroavaisuuksia voivat olla muun muassa lähtömaa, äidinkieli, uskonto sekä koulutus- ja ammatillinen tausta. Perhe voi olla ydinperhe, yksinhuoltajaperhe tai uusperhe. Yhteneviä tekijöitä ovat perheen yhden tai kummankin vanhemman maahanmuuton ja kotoutumisen kokemus sekä kokemuksen vaikutus perheen elämään. (Alitolppa-Niitamo & Söderling 2005, 9.)

Muuttoprosessiin liittyvä sopeutuminen ja stressi vaikuttavat yksilölliseen kykyyn toimia uusissa olosuhteissa, mutta se heijastaa myös perhesuhteisiin. Toisaalta stressi voi myös lähentää perheenjäseniä toisiinsa ja tuoda voimavaroja kohdata uusi maa yhdessä. (Säävälä 2013, 117.) Maahanmuuttajan kanssa työskennellessä on tärkeää perehtyä, minkälaisia sosiaalisia verkostoja asiakkaalla on. Perheen, suvun ja lähiyhteisön merkitys on ihmiselle suuri. (Puukari & Korhonen 2013, 14.)

Perhe on maahanmuuttajalle voimavara ja toimivat ihmissuhteet perheenjäsenten välillä tukevat maahanmuuttajaa sopeutumaan uuteen maahan ja kulttuuriin (Alitolppa-Niitamo, Moallin & Notiky 2005, 95). Yhteisöllisten ja yksilökeskeisten kulttuurien erojen ymmärtäminen on tärkeää työskenneltäessä maahanmuuttajien kanssa. Suuri osa maahanmuuttajista tulee yhteisökeskeisistä kulttuureista. Kun länsimaisille yhteiskunnille on ominaista yksilöllisyyden korostaminen, aasialaisille, afrikkalaisille ja eteläamerikkalaisille yhteiskunnille on ominaista taas yhteisöllisyyden korostaminen. (Puukari & Korhonen 2013, 13, 24). Länsimaille ominaisessa yksilökeskeisessä näkökulmassa ollaan taipuvaisia pitämään käsitystä motivaatiosta ja toiminnasta itsestään selvyytenä. Tulipa maahanmuuttaja

tulomaahansa yksin tai osana perhekokonaisuutta, hänellä on sukusiteitä ja velvoitteita, jotka vaikuttavat hänen muuttomotivaatioonsa ja -tapaansa, toimintaansa muuttomaassa sekä hänen suhteeseensa vastaanottavaan yhteiskuntaan. Maahanmuuton motiivit ja muodot eivät välttämättä perustu yksilön etujen punnitsemiseen, vaan koko perhe- ja suukokkonaisuuden hyvinvoinnin ja mahdollisuuksien odotettuihin vaikutuksiin. (Säävälä 2013, 103–104.) Yhteisöllisten kulttuurien piirissä kasvaneiden kanssa menetellessä on hyvä ottaa perheen ja yhteisön jäseniä mukaan ohjaukseen (Puukari & Korhonen 2013, 14).

Perhekäsitykset ja -käytännöt muuttuvat muuton paineissa, mutta ne muuttuvat muutenkin jatkuvasti (Säävälä 2013, 103). Kun perheenjäsenten väliset arvotukset, roolit, normit ja valtasuhteet muuttuvat nopeasti, voivat ne saada aikaan ristiriitoja ja muutosvastaisuutta perheessä, jolloin koko perheen hyvinvointi voi olla uhattuna. Maahanmuuttajaperhetyössä tulisi huomioida perheen tarpeet ja ongelmat kokonaisuutena. Perhettä ymmärtäessä ja tukiessa täytyy huomioida kulttuurisensitiivisyys. (Alitolppa-Niitamo, Moallin, Notitsky 2005, 85–86.) Työntekijän tulisi miettiä, miten omalla toiminnallaan tukee tai rikkoo perheen yhtenäisyyttä, ja miten voisi tukea perheenjäsenten samantahtista kotoutumista (Moallin 2005, 105).

2.2 Turvapaikanhakija

Turvapaikanhakija on henkilö, joka hakee muusta kuin kotimaastaan kansainvälistä suojelua muun muassa alkuperästä, uskonnosta tai kansalaisuudesta johtuvan vainon takia. (Maahanmuuttovirasto 2013.) YK:n ihmisoikeuksienjulistuksen mukaan jokaisella vainon kohteeksi joutuneella ihmisellä on oikeus hakea ja nauttia turvapaikkaa muissa maissa. (YK:n ihmisoikeuksien julistus 1948) Oikeus turvapaikkaan on kirjattu myös Suomessa ulkomaalaislakiin (301/2004).

Vuonna 2013 Suomeen saapui yhteensä 3238 turvapaikanhakijaa, mikä on hieman enemmän kuin edellisvuonna. (Maahanmuuttovirasto 2014a, 1.) Ennen kaikkea maailmanpoliittinen tilanne vaikuttaa hakijalukuihin. Kansainvälisessä mittakaavassa Suomesta hakee turvapaikkaa vähän ihmisiä. Syinä alhaisiin

lukuihin on pidetty Suomen kaukaista sijaintia, joka nostaa salakuljettajille maksettavien palkkioiden suuruutta. (Lähteenmäki 2013, 8.)

Vuonna 2013 Turvapaikanhakijoiden suurimmat hakijaryhmät tulivat Irakista, Venäjältä, Somaliasta, Nigeriasta, Afganistanista, Iranista ja Syyriasta (Maahanmuuttovirasto 2014b, 2). Suomeen huoltajansa kanssa saapuneet alaikäiset ovat lähtöisin lähinnä Venäjältä, Afganistanista, Irakista ja Somaliasta. Näistä ryhmistä tulleet saivat myös eniten myönteisiä päätöksiä (Lähteenmäki 2013, 1). Myönteisten päätösten osuus oli 45 % kaikista hakeneista (Maahanmuuttovirasto 2014b, 10).

Turvapaikanhakijat ovat usein paenneet vainoa tai sotaa. Osalla on kidutuskokemuksia ja he ovat saattaneet kokea eri tavoin väkivaltaa, syrjintää ja riistämistä tai olleet todistamassa sitä. Matka Suomeen on voinut olla raskas sisältäen vaikeita vaiheita. Lisäksi pitkäkestoinen turvapaikkaprosessi lisää usein pahoinvointia ja nostaa riskiä erilaiseen oireiluun. (THL 2013.) Pakolaisuuteen liittyvät raskaat elämäkokemukset aiheuttavat lapsille keskittymis-, muisti-, ja ohjeiden ymmärtämisen vaikeutta, unihäiriöitä ja painajaisia sekä epäluuloisuutta ja pelokkuutta, jotka saattavat tulla esiin vielä vuosienkin kuluttua (Punamäki 2013, 283, 287). Kotimaahan ja vaikeaan matkaan liittyvien kokemusten lisäksi uuteen maahan sekä sen tapoihin liittyvät asiat voivat aiheuttaa vaikeuksia ja tuottaa ongelmia jaksamiselle ja selviytymiseen. Osa heistä saattaa tarvita tukea lapsista huolehtimisen taitoon ja kykyyn. (THL 2013.)

3 VANHEMMUUS JA PIENTEN LASTEN HOIVA

3.1 Varhainen vuorovaikutus

Varhaisella vuorovaikutuksella tarkoitetaan lapsen ja vanhemman hyvää vuorovaikutusta. Lapsen kehitys edellyttää, että lapsi tuntee olonsa turvallisesti. Pienellä lapsella turvallisuuden tunne on lähinnä fyysinen läheisyys. Varsinkin vastasyntyneet, joiden aivot ovat vasta kehittymässä, ovat hyvin alttiina kehityshäiriölle. Lapsen kaltoinkohtelu tai perustarpeiden hoidon laiminlyönti jättää lopullisen jäljen keskushermostoon. Kiihkeimpänä aivojen kehitysvaiheena pidetään lapsen kolmea elinvuotta, vaikka näitä muovaavia kokemuksia emme tietoisesti pystykään muistamaan. Kaikkiaan aivojen kiivas kehitys jatkuu läpi lapsuuden ja nuoruuden. (Sinkkonen 2003, 10–11, Mäkelä 2003, 13–14.)

Varhaisen vuorovaikutuksen merkitystä yksilön myöhempään kehitykseen pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään kiintymyssuhdeteorian avulla (Sinkkonen & Kalland 2001, 7). Kiintymyssuhdeteorian kehittäjä 1960-luvun lopulla psykiatri John Bowlby. Teoriassaan Bowlby korostaa hoivaavan vanhemman ja lapsen välistä varhaista harmonista suhdetta ja toistuvien ja pitkien erojen haitallisuutta lapselle. (Hautamäki 2011, 29–32.) Lapsi tarvitsee aikuiselta apua ja lohdutusta varsinkin pelon tai kivun kohdatessaan. Avulla ja lohdutuksella tarkoitetaan syliin ottamista, kun vauva ilmaisee hätäänsä. Lohduttamalla lasta vanhempi auttaa kasvattamaan hänen itseluottamustaan ja lisää hänen uteliaisuuttaan ulkomaailmaa kohtaan. Jos lapsi ei saa apua vanhemmiltaan, jo muutaman kuukauden ikään mennessä vauva oppii tukahduttamaan omat avunpyyntönsä, kääntymään sisäänpäin sekä hoitamaan ja hoivaamaan itse itseään. Lapsi ei kuitenkaan pysty tyyntymään pelkojaan samalla tavalla kuin aikuisen kanssa. (Mäkelä 2003, 29.)

Vuorovaikutus syntyy aloitteiden tekemisestä ja niihin vastaamisesta. Kosketus, katsekontaktit, ilmeet, eleet ja puhe ovat vuorovaikutuksellisia keinoja. (Alijoki 1998, 9–10.) Lapset ovat rauhallisia, kun heistä välitetään, ja kiinnostus ilmais-

taan emotionaalisella puheella, laululla, eleillä, ilmeillä, koskettamisella, sylillä sekä nostamalla ja ottamalla lapsi kainaloon. (Tiusanen 2003, 183.)

3.2 Varhainen vuorovaikutuksellinen leikki

Keskeisempiä tunnusmerkkejä leikille ovat vapaaehtoisuus, sisäinen motivaatio, tyytyväisyys ja itse tekemisen ensisijaisuus aikaansaannokseen nähden. Kun leikkiä tarkastellaan vuorovaikutuksena, leikki alkaa varhain. (Kalliala 2008, 40.) Yhteisö on leikissä läsnä tavalla tai toisella, vaikka lapsi olisi juuri syntynyt. Ennen lapsen omaa toiminnan mahdollisuutta leikki syntyy yhteistoiminnassa varttuneemman henkilön, kuten isän tai äidin, kanssa. Tutkimukset ja käytännön havainnointi ovat vahvistaneet käsitystä perinteeseen sisältyvien pienten leikkien suuresta merkityksestä lapsen kehityksessä. Yhdessä leikkiminen herättää mieluisia tunteita ja virittää lapsen itsetuntoa. Se auttaa kielen ja käsitteiden omaksumista. (Helenius & Korhonen 2011, 71.)

Lapsen iän perusteella leikin kehitysvaiheita voidaan määritellä suuntaa antavasti. Kun lapsen kehitysvaiheet ja leikin lajit tunnetaan pääpiireittäin, pystytään lapselle luomaan parhaat mahdolliset edellytykset leikkiin. (Kalliala 2008, 41.) Varhaisen vuorovaikutuksen leikit eivät rajoitu vain lapsen leikinalkutaipaleille. Niitä voi herättää henkiin myös isompien lapsen kanssa, jos varhaisemmat kehitysvaiheet ovat jättäneet läheisyyteen tai kommunikaatioon aukkoja. (Helenius & Korhonen 2013, 70.)

Varhainen vuorovaikutuksellinen leikki piiryy Kallialan (2008, 40, 46–48) mukaan äidin ja lapsen välisiin leikkeihin. Äidin pitäessä vastasyntyntä sylissään painautuen hellästi vauvan poskea vasten ja antaen vauvan puristaa sormensa omiensa ympärille, voidaan vauvan ajatella leikkivän sensomotorisia leikkejä. Kuukauden iässä vauva vastaa hymyllä leikillisiin eleisiin. Kolmen kuukauden tietämällä ilmaantuu sosiaalinen hymy, jo ensimmäinen tietoinen hymy vie leikin alkulähteille. Äidin ja vauvan suhde rakentuu vuorovaikutustilanteista, jäljitteleväminen ja vastavuoroisuuden vahvistamisen kautta vauvasta varttuu leikkijä. Jos vanhempi ei vastaa, vauva vetäytyy ja passivoituu.

Leikin alkuvaiheilla puhutaan kontaktileikeistä, joissa on kyse pienistä sylileikeistä joihin kuuluu riimitelyä, lorua ja hypyttelyä. (Helenius & Korhonen 2013, 70–71) Pienet nauttivat yllätyksistä, keinutteluista ja ilmaan hyppyttelystä. Sylilorut, tössytyslaulut, köröttelyt, leipomisorut, sormileikit, kämmenenkuttelut ja piiloleikit ovat tärkeitä vauvalle. (Ruokonen, 2011, 64–65.) Kontaktileikit saavat niin lapsen kuin kasvattajan tuntemaan itsensä hyväksytyksi. Sylileikissä luodaan perusturvallisuuden tunne sekä saadaan lempeä kosketus äidinkieleen. Tutut ja toistuvat leikkialoitteet saavat aikaan lapsessa hymyn, naurun sekä jännityksen sekaisen odotuksen, jotka vahvistavat leikkijän ja lapsen välistä sidettä. (Helenius & Korhonen 2013, 70, 76.)

Varhaisesta vuorovaikutuksellisesta leikistä klassinen esimerkki on Kukkuuleikki. Kukkuuleikki opettaa lapselle puhutun kielen käyttämiseen keskeisesti liittyvää vuorottelua. Leikissä aloitteentekijä on aluksi aikuinen, mutta kasvaessaan vauva muuttuu katsojasta osallistujaksi. Viiden kuukauden iässä vauva vastaa aikuisen leikkiviesteihin ja vuoden ikäisenä hän jo varioi leikin käsikirjoitusta ja leikkii tasavertaisena aikuisen kanssa. Vauva oppii nopeasti odottamaan tutusta leikistä tapahtuvia toistoja. Lyhyet säeparit ohjaavat aikuisen ja lapsen orientoitumista ja odotuksia siitä mitä seuraavaksi tapahtuu. Kun lapsi ei vielä ymmärrä sanoja, leikissä toiminta välittää tilanteen merkitystä. (Kalliala 2008, 46–47.)

Kahdesta kuuteen kuukauden iässä vauva saa kokemuksia itsestään suhteessa muihin ja minäänsä muiden kanssa. Tunne omasta minästä suhteessa toisiin kehittyy. (Ruokonen, 2011, 63.) Pienen vauvan tärkein leikki toteutuu katsekontaktia ja kasvoja käyttäen. Kasvoleikit ovat ensin hymyjen ja tuijotusten vuorottelua, myöhemmin lisäksi piiloutumista ja kurkistelua. Kutittelu- ja koskettelu- leikit auttavat vauvaa kehon hahmottamisessa ja rajojen löytämisessä, mikä edeltää myöhemmin syntyvää käsitystä itsestä omana erillisenä yksilönä. 5–6 kuukauden ikäisenä vauva on kiinnostunut leikkimään sormillaan ja varpaillaan, jolloin voi aloittaa erilaisia laskemis- ja ryhmittelyleikkejä. Vauvat pitävät leikeistä, jotka lisäävät jännitystä ja kiihtymystä. Aikuisen on huolehdittava, että jännitystä ei ole vauvan sietokyvylle liikaa. (Honkaranta 2007, 140–141.)

Subjekttiivisen minän tunne kehittyy seitsemästä viiteentoista kuukauden välillä; lapsella ja muilla on mieli, ja sisäisiä kokemuksia voi jakaa toisen kanssa. (Ruokonen, 2011, 64–65.) Ensimmäisen ikävuoden lopulla alkaa tuttujen esineiden tarkoituksenmukainen käsittely, niiden toiminnan tutkiminen ja niihin sopivien toimintojen toteuttaminen. (Honkaranta 2007, 141; Nurmi 2006, 57.) Kuvittelu-leikki alkaa toisella ikävuodella ja kiinnostus roolileikkiin reippaasti alle kolmevuotiaalla. (Kalliala 2008, 41; Nurmi ym. 2006, 57–61.) Roolileikkiin siirtyessä lapsi on niin tietoinen itsestään, että voi kuvitella olevansa joku tai jokin toinen (Kalliala 2008, 42).

Toisen ikävuoden lopulla alkavat symboliset leikit, jotka ovat aluksi päivittäisiä toimintoja kuten syömistä ja nukkumista, sitten toisiin suuntautuvia leikkejä, esimerkiksi toisen syöttämistä. Tässä iässä alkavat sukupuolierot hahmottua. Symboliset leikit liittyvät puheen kehitykseen. Osatessaan yksittäisiä sanoja lapsi alkaa suunnata symbolisia leikkejä toisiin ihmisiin. Alkaessaan puhua usean sanan lauseita lapsi alkaa monipuolistaa ja ajallisesti pidentää leikkejään. Kielellisen kehityksen myötä lapsi pystyy muistamaan esineitä, vaikka ne eivät olisi juuri sillä hetkellä näkyvillä. (Honkaranta 2007, 141.) Kolmevuotiaaksi asti lapsi leikkii lähinnä toiminta- ja esineleikkejä. Leikit ovat liikkuvia, lyhytaikaisia ja teemaltaan nopeasti vaihtuvia. (Nurmi 2006, 57.)

Leikki on lasten puhetta, ennen kuin heillä on kieli aikuisen tavalla hallussa. Aikuisen ja pienen lapsen välinen ajatusten vaihto tapahtuu parhaiten yhteisessä leikissä. Leikki toimii yhtenä tienä lasten kokemuksiin, tunteisiin ja ajatteluun. Leikille pitäisi antaa sijaa lasten päivän organisoinnissa. Leikki on tärkeä osa lapsen identiteetin muodostumisessa. Se on tie kieleen; merkitysten oppiminen tapahtuu käytännön toiminnassa ja se ennakoi puhetta. Toiminnassa ilmenee pienen lapsen uteliaisuus. Lapsi haluaa koskettaa, käsittää kaiken ja saada ympäristön haltuunsa sekä saada aikaan vaikutusta, niin kuin kuka tahansa meistä. Aikuisen voi olla vaikea ymmärtää lapsen herkeämättömän toiminnan merkitystä ja sitä, miten vanhempi ja kokeneempi on vaikuttamassa lapsen toimintaan. (Helenius & Korhonen 2011, 70.) Erilaiset leikit auttavat lasta oman itsensä ja ympäristön hahmottamisessa. Leikin avulla voi käsitellä turvallisesti tuntei-

ta, sekä tutustua omaan kehoon ja sen toimintaan. Leikit edistävät lapsen hermoston kehitystä aktivoimalla lapsen aisteja. Jo pienestä pitäen tyttöjen ja poikien leikeissä on eroja fyysisten ominaisuuksien ja ympäristön suhtautumisen takia. Leikit vahvistavat lapsen sukupuoli-identiteettiä. (Honkaranta 2007, 140.)

3.3 Kulttuurisidonnaisuus ja maahan muuton vaikutus perheeseen

Suomessa nykykäsitykset hyvästä vanhemmuudesta ja lasten suotuisasta kehityksestä perustuvat tutkimuksiin, jotka on tehty länsimaisissa yhteiskunnissa keskiluokkaisissa perheissä, joissa lapsen ensisijainen hoitaja on usein äiti. Saatavilla oleva tutkimustieto ei edusta maailmanlaajuisia käsityksiä tai tapoja lasten kasvatuksesta. (Kuittinen & Isosävi 2013, 79.) Monissa kulttuureissa lapset kasvavat perheissä, jossa hoitajia on useita ja joissa sisarukset ja muut yhteisön lapset ovat aikuisten lisäksi tärkeitä kasvattajia ja hoitajia. (Kuittinen & Isosävi 2013, 80.)

Tarkastellessa globaalisesti tapoja hoitaa ja kasvattaa lapsia on vaikeaa löytää yhtenäistä tapaa, joka toteutuisi paikasta ja ajasta toiseen. Joka kulttuurissa hoivakäytänteet vaihtelevat sen mukaan, mitä pidetään hyvänä tai toimivana vanhemmuutena sekä mitä kasvattajat toivovat lapsen kehitykseltä. Yhteisöön liittyvät perinteet, uskomukset ja toimintatavat ovat yhteydessä vanhemmuuden osa-alueisiin, kuten raskauteen, synnytykseen, vauvojen perushoivaan sekä lapsen kasvatukseen. (Kuittinen & Isosävi 2013, 78.) Perheen omaksuma kulttuuri vaikuttaa voimakkaasti vanhempien kasvatustapoihin arvomaailman kautta (Alitolppa-Niitamo 2010, 48). Lapsuuden luonne, kehityskulku sekä lapsen käyttäytymisen merkityksen ymmärtäminen on aina sidoksissa kulttuuriin yhteyksiin. Tavot ymmärtää lapsuus ja vanhemmuus näyttäytyvät perheen arjessa. (Lähteenmäki 2013, 25.)

Yksi tapa tarkastella kulttuureita on luokitella; painotetaanko yhteisössä enemmän itsenäistä selviytymistä vai yhteenkuulumista? Euroopan ja Pohjois-Amerikan nähdään kuuluvan yksilökeskeisiin kulttuureihin, kun yhteisökeskeisiin kulttuureihin taas kuuluu teollistuneiden länsimaiden ulkopuolella olevat kulttuu-

rit, eli valtaosa maailman väestöstä. Vaikka kulttuurien karkea luokittelu on ongelmallista ja usein keinotekoisista, tutkimusten mukaan eroavaisuudet näkyvät siinä, miten lapsia kasvatetaan. (Kuittinen & Isosävi 2013, 81.) Yksilökeskeisessä kulttuurissa arvostetaan yksilön itsenäisyyttä ja riippumattomuutta muista ihmisistä sekä itsensä toteuttamista. Vauvan ainutlaatuisuuden tukeminen, tyytyväisyys ja yhdessä olo ovat keskeisiä tavoitteita. Tyypillinen vuorovaikutustilanne on kasvokkain oleminen vauvan kanssa, vauvaan otetaan katsekontakti ja jutellaan tälle. (Kuittinen & Isosävi 2013, 81–82; Haapakoski & Sivén 2010, 100–101.) Suomalaisessa kulttuurissa kasvoittain tapahtuvaa vuorovaikutusta ensisijaisen hoitajan ja vauvan välillä pidetään niin tärkeänä, että sen puuttuminen voidaan nähdä herkästi merkinä varhaisen vuorovaikutuksen ongelmista. (Kuittinen & Isosävi 2013, 82.)

Yhteisökeskeisissä kulttuureissa, joissa laaja perhe, suku ja yhteisö ovat tärkeässä asemassa, keskeisenä pidetään sitä, että lapset oppivat toimimaan osana yhteisöä sekä kunnioittavat muita. (Kuittinen & Isosävi 2013, 82.) Vuorovaikutustilanteissa on tavallista, että vauvaa pidetään sylissä niin, että tämä näkee muutkin ihmiset. Täten vauvaa on helpompi kannustaa sosiaaliseen vuorovaikutukseen. (Haapakoski & Silvén 2010, 100–101.) Katsekontaktin ja kielellisen vuorovaikutuksen sijasta vuorovaikutus voi olla vauvojen kanssa rytminen, musiikillinen sekä toistoon ja fyysiseen kontaktiin perustuvaa. (Kuittinen & Isosävi 2013, 82.)

Kulttuuriset käsitykset ja arvot ovat jatkuvassa muutostilassa, ja näin myös vanhempien kasvatuskäsitykset muuttuvat ajan myötä. (Alitolppa-Niitamo 2010, 48.) Kasvatuskäsitykset vaihtelevat myös koulutustason, sosio-ekonomisen aseman ja etnisen ryhmän perusteella, jotka ovat usein myös jossain määrin sidoksissa toisiinsa. (Lähteenmäki 2013, 25.) Eroavaisuuksien korostaminen johtaa usein ongelmatapaiseen tapaan lähestyä kulttuuria. Vieraiden kulttuurien kohtaaminen saattaa aiheuttaa hankalia tuntemuksia, jolloin katsotaan kulttuurien itsessään olevan näiden tuntemuksien syynä. Kulttuurin sijaan ristiriidat voivat juontua yhtä hyvin yksilöiden sosiaalisesta eriarvoisuudesta, ulkopuolisuudesta tai yhteiskunnallisten valtasuhteiden vaikutuksesta. Turvapaikkaa hake-

van lapsen lähtökohdista katsottuna monet ristiriitatilanteet johtuvat muusta kuin perheen kulttuurista. (Lähteenmäki 2013, 26.)

Toiseen maahan muutettaessa oma vanhemmuus ja kasvatuseriaatteet joutuvat muutokseen. Muutosta seuraa jatkuvaa identiteettien peilaamista ja moraalista rajankäyntiä. Tilanteessa, jossa ei enää eletä osana enemmistöä, omat kulttuurisesti itsestäänselvyyksinä pidetyt tavat toimia muuttuvat näkyviksi. Oma vanhemmuuden ja puolison roolia ei voi enää toteuttaa itsestään selviin vanhoihin malleihin tukeutuen. Syntyy tarve tehdä tiedostettuja valintoja sekä jatkuvaa punnintaa, pitääkö jotakin omissa tavoissa muuttaa vai pitäytyä nyt näkyväksi tulleihin vanhoihin toimintatapoihin. (Säävälä 2013, 117.) Aikaisemmin omaksutut roolit ja normit eivät välttämättä toimi, kun maahanmuuttajavanhemmat kasvattavat lapsiaan uudessa kulttuurissa. (Alitorppa-Niitamo 2005, 45–46.)

Muuttoprosessi on koettelemus perheen hyvinvoinnille. Kysymykseksi nousee, miten lapsia tukeva vanhemmuus ja parisuhteen toimivuus taataan muuttoprosessissa ja sen jälkeen. (Säävälä 2013, 122.) Perheet saattavat kokea maahanmuuton seurauksena juurettomuutta eikä heillä ole saman laajuista tukiverkkoa kuin kotimaassaan. Uuden kielen oppiminen ja yhteiskuntaan sekä sosiaalisiin verkostoihin sisälle pääseminen on erittäin tärkeää vanhemmuuden kannalta. (Alitorppa-Niitamo 2005, 45–46.)

Maahanmuutto ja kahden kulttuurin yhteensovittaminen saattaa synnyttää haasteita ja voi vaikuttaa vanhemman ja vauvan suhteeseen. Vastavuoroisuutta saattaa ilmetä vähemmän, verrattuna lähtömaan ja tulomaan kantaväestöön. Maahanmuuton aiheuttama, haastava elämäntilanne perheelle saattaa tehdä myös lapsesta asteen verran muita haavoittuvaisemman. Maahanmuuttajataustaisilla lapsilla onkin enemmän mielenterveysongelmia kuin valtaväestöllä. Ongelmat voivat johtua niin vanhempien vaikeasta elämäntilanteesta, perheen sopeutumisongelmista kuin lapsen vaikeuksista oppia kahta kieltä. Kahden kulttuurin piirissä elävät lapset saattavat tarvita odotettua enemmän perheen ulkopuolista tukea, jotta kotoutuminen ja lapsen kehitys etenisi kyllin hyvin. (Haapakoski & Silvén 2010 101–102.)

4 KIELENKEHITYS

4.1 Kielenkehitys alle 3-vuotiailla lapsilla

Kaikissa maailman kielissä ilmaistaan tekemistä ja tekijää, toimintaa ja toimijaa, tekemisen ajankohtaa, paikkaa, suuntaa, määrää, olemista, omistamista, joksikin tulemista ja menemistä. Lapset omaksuvat kielen universaalit ainekset samassa järjestyksessä: ensin äänteet, joista rakentuu jokeltelu- ja muita tavuja, sitten sanat, lauseet ja kertomukset. Yksittäisten äänteiden, sanojen ja lauseiden oppimisjärjestyksen määrittelevät oman kielen erityispiirteet. (Pollari & Koppinen 2000, 128.)

Lapsi ymmärtää alusta asti kieltä ja viestintää enemmän kuin pystyy sitä itse tuottamaan. Lasta hoidettaessa on tärkeää käyttää hoitopuhetta, jonka avulla lapselle puhutaan kulloinkin menossa olevaa hoitotoimintaa selostaen. Lapsen ensimmäinen puoli vuotta on kieleen suuntautumisen aikaa. Lapselle kieli on musiikkia: korvaan tarttuvat äänensävyt, oman kielen intonaatio, rytmi ja usein toistuvat sanat ja tavut. Vauva reagoi monesti normaalikielen intonaatiosta, rytmistä ja äänteistöstä poikkeaviin sanoihin, esimerkiksi oudoille sanoille ja tunnelmalle nauraen tai itkien. Vauva aistii perheen tunneilmaston vanhempien äänensävyistä. Kieleen suuntautuminen tarvitsee myös hiljaisuudesta nauttimista. (Pollari & Koppinen 2000, 128–129.)

Kommunikointi on lähinnä esitavoitteellista 0–6 kuukauden iässä. Sikiön kehityksen aikana kehittyvät kuuloelimistö ja kuulokyky; reagoiminen ääniin alkaa jo ennen syntymää. Alle kuuden kuukauden ikäinen vauva suuntautuu toiseen ihmiseen viestien kehonkielellä, katseilla ja äänellä. Hän ilmaisee fysiologista tilaansa, tunnekokemuksiaan sekä alkaa vuorottelemaan kommunikoinnissa. Kolmen kuukauden iästä lähtien vauva seuraa vanhemman huomion suuntautumista. Hän tekee havaintoja, mutta tarvitsee aikuisen sanoittamaan niitä. Jotta orastava tietoisuus oman toiminnan vaikutuksista muihin ihmisiin pääsee kehittymään, vauva tarvitsee aikuisen tulkintoja. Kun lapsi oppii kontrolloimaan äänen käyttöönsä, hän alkaa leikkiä kokeillen äänen eri ominaisuuksia. Kirkuminen,

murina, kuiskaus, vinkuna sekä huulilla muodostetut puhinat ja päristelyt ovat tyypillisiä ääntelymuotoja. (Savinainen-Makkonen ym. 2007, 143–144.)

Tavoitteellista kommunikointi on 6–12 kuukauden iässä. Ympäristön esineet alkavat kiinnostaa vauvaa ja he tekevät itse aloitteita jaettuun toimintaan. Vauva oppii kohdistamaan oman tarkkaavuutensa samaan kohteeseen kuin aikuinen ja seuraa aikuisen huomion suuntaa. 6–8 kuukauden iässä lapsi siirtyy ääntelystä varsinaiseen jokelteluun. Jokeltelu on rytmisten ja monitavusteisten konsonantti-vokaalisarjojen tuottamista. Tulkitsemalla ja vahvistamalla jokelteluilmauksia vanhemmat voivat lisätä lapsen jokelteluhalukkuutta. Jokeltelun, erityisesti vuorovaikutuksellisesti käytettyjen ilmausten, runsaus on yhteydessä sanavaraston kasvunopeuteen. (Savinainen-Makkonen ym. 2007, 144–145.)

Lapset lausuvat ensimmäisen sanansa yleensä seitsemästä viiteentoista kuukauden iässä. Lapsi ymmärtää ensimmäiset sanansa 8–10 kuukauden iässä. Vauva matkii yksittäisiä äänteitä ja ymmärtää hänelle eniten toistettuja sanoja. Hän kuuntelee erittäin tarkasti äänteitä ja ääniä yrittäen matkia niitä. Hän reagoi omaan nimeensä sekä ymmärtää yksittäisiä ja yksinkertaisia sanoja ensimmäisen vuoden lopussa. Vauvat reagoivat usein vielä viiveellä, ja ymmärtäminen on monesti tilannesidonnaista, esimerkiksi vain katosta roikkuvat lamput tunnistetaan lampuiksi. (Ruokonen, 2011, 64–65. Savinainen-Makkonen ym. 2007, 144–145.)

Lapsella on 10–15 kuukauden iässä kyky käyttää eleitä ilmaisun tukena. 1,5 ikävuodesta eteenpäin lapsella on käytössään 10–30 merkityksellistä sanaa. Sanaston ymmärtäminen on tuottamista kehittyneempää, ja lapsi pystyy noudattamaan lyhyitä toimintaohjeita ja kehotuksia. Hänellä on symbolisia leikkitoimintoja. 2-vuotiaalla on käytettävissä keskimäärin yli 250 merkityksellistä sanaa, vaikka yksilöllinen vaihtelu voikin olla suurta. Lapsi osaa muodostaa sanayhdistelmiä, joissa sanat taipuvat. Ilmaisut sisältävät keskimäärin 5–6 morfeemia. 2,5 ikävuodesta eteenpäin lapsi oppii noin 10 uutta sanaa päivässä. Määrällisesti eniten on substantiiveja ja verbejä. Myös adjektiivit, pronominit ja partikkelit yleistyvät. Puheessa esiintyy preesens- ja imperfektimuotoja, moni-

kon tunnusta, genetiiviä, partitiivia sekä sisä- ja ulkopaikallissijoja. Lisäksi lapset käyttävät itse keksimiään muotoja ja taivutuksia. (Nurmi ym. 2006, 45.)

Lapsi alkaa oma-aloitteisesti kertoa pieniä tarinoita 2–3-vuotiaana. Tarinoissa ei vielä ole kovin paljon yksityiskohtia. Lukutaidon oppiminen ja lasten sosiaaliset suhteet ovat yhteydessä tarinankerrontataitoihin. Lapsen keskustelutaitoja arvioidessa lapsen vaikeudet voivat liittyä havaintojen, muistin ja tarkkaavaisuuden asettamien rajoitusten lisäksi aikuisten epätarkkaan puheeseen. (Nurmi ym. 2006, 46–47.)

Lapsen kehityksessä on muun muassa motoriikan ja kielen kehittymiseen liittyen kriittisiä vaiheita, jolloin hän on biologisesti valmistautunut omaksumaan tietyn käyttäytymisen. Esimerkiksi vauva on virittynyt suuntautumaan puheääntä kohden, ja oppii ympärillään puhuttavan kielen. Kehityksellisesti sensitiivisen kauden aikana oppiminen on nopeaa ja lapsi on herkistynyt ympäristön vaikutuksille. Esimerkiksi 1,5–3 ikävuoden välillä sanaston laajeneminen ja 2–4 ikävuoden välillä taivutusmuotojen omaksuminen on suhteellisesti nopeampaa kuin myöhemmässä kehityksessä. (Nurmi ym. 2006, 65.)

4.2 Kielenkehitys ja vuorovaikutus

Kommunikoinnin kehityksen edellytyksenä on biologinen ja neurologinen kypsyminen. Puheen, kielen ja kommunikoinnin kehitykseen vaikuttavat huomattavasti ja kauaskantoisesti ympäristön virikkeet ja ennen kaikkea sosiaaliset vuorovaikutussuhteet. Puheen kehitykselle tärkeää on myös kuuloaisti. (Savinainen-Makkonen, Kunnari, Kaarlonen & Kulovesi 2007, 143.)

Yleisesti lapsen ajatellaan oppivan äidinkielen itsestään, ja suotuisissa olosuhteissa lapsi oppiikin ympäristönsä kielen spontaanisti. Puheen oppiminen voi hidastua eri syistä johtuvien ympäristötekijöiden takia. Lapsi tarvitsee läheisten ihmisten varauksetonta huomiota ja aikaa, yhteistä toimintaa. Kielen hallintaan perustuu koko inhimillinen kanssakäyminen ja kulttuuri. Kieli on jokaisen ihmisen persoonallisuuden osa. Pienen lapsen kielen hallintaan liittyvät valmiudet

ovat myöhempien vaiheiden oppimisvalmiuksien perusta. (Tolonen 2002, 163.) Oman minän, yksilöllisyyden ilmaisemiseen tarvitaan kieltä. Se on tärkeää kaikessa oppimisessa; tiedot hankitaan ja varastoidaan muistiin kielen välityksellä. Kieli on yhteydessä lapsen koko kehitykseen ja lisää ajattelun nopeutta ja laajuutta. Ajattelu, tunteiden ilmaisu, sosiaalinen vuorovaikutus ja toiminnan ilmaiseminen ovat kielenkäyttöä. Lapsen kieli kehittyy jatkuvasti ja on yhteydessä puheen kehitykseen. (Nurmilaakso 2011, 31; Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2006, 35.) Lapsi oppii muuttamaan käyttäytymistään sekä suunnittelemaan ja ohjaamaan toimintaansa kielen avulla (Nurmi ym. 2006, 35).

Kielen kehityksen kannalta on oleellista puhua lapselle. Mitä pienempi lapsi on, sen tärkeämpää puhuminen on. Lapselle puhumisen kautta lapsen sanavarasto ja puhe kehittyy. Vaikka lapsi ei vielä puhuisi, hänen sanavarastonsa kehittyy silti. Lapsen on hyvä kuulla puhutun kielen lisäksi myös kirjoitettua kieltä; näin ymmärtävä lukeminen kehittyy passiivisesti. (Nurmilaakso 2011, 35.) Vanhemman ja lapsen yhteisissä toimintahetkissä lapsi yleensä seuraa innostuneena ja tarkkaavaisesti tapahtumia ja toimintaa myötäilevää puhetta. Kun puhe ja toiminta ovat samanaikaista, lapsen on helpompi ymmärtää, mihin aikuinen ilmaisullaan viittaa. (Nurmi ym. 2006, 67.)

4.3 Äidinkielen merkitys

Äidinkieli on lapsen tärkein kieli. Kieli sitoo lapsen perheeseen ja kulttuuriin. Äidinkieli on se kieli, jonka avulla lapsi tulee helpoiten ymmärretyksi ja jonka avulla pystyy ilmaisemaan tunteitaan. Äidinkielen avulla lapsi pystyy helpoiten tuomaan esille puheeseen liittyviä sävyjä ja äänenpainoja. (Räty 2002, 154.) Äidinkielellä on oleellinen osa identiteetin muodostumisessa. Kielen avulla lapsi ilmaisee ja käsittelee tunteitaan. Tunteiden ilmaisun lisäksi kieli on tärkeä vuorovaikutuksen väline. (Nurmilaakso 2011, 31–32.) Oman äidinkielen hallinta edistää lapsen kielellistä kehitystä, vahvistaa itsetuntoa ja kulttuurista identiteettiä sekä luo pohjan muiden kielten oppimiselle. On vaivattomampaa oppia toisen kielen rakenteet, sana- ja käsitevarasto, kun ne ovat omalla äidinkielellä ensin

kunnossa. (Ota koppi! 2012, 17.) Lapsen äidinkielen taito vaikuttaa uuden kielen oppimiseen. Lapsen äidinkielellään opitut tiedot ja taidot siirtyvät kielestä kieleen. Kertomisen, kuvailun ja keskustelun sujuessa omalla äidinkielellä taituvat ne helpommin myös toisella kielellä. (Cummins 2003, 62; Ota koppi! 2012, 17.)

Äidinkielen ylläpitäminen uudessa ympäristössä ei aina ole helppoa. Äidinkielen osaaminen pitää kuitenkin yllä lapsen kotikulttuurin tuntemusta ja sitoo siihen yhteisöön, jossa äidinkieltä käytetään. On tärkeää, että perheen eri sukupolvet voivat kommunikoida keskenään. (Mäkelä 2007, 14.) Maahanmuuttajaperheitä tulee tukea äidinkielen säilyttämisessä ja sen opettamisessa lapselle. Perheille tulisi valottaa, kuinka tärkeää äidinkielen taidon säilyttäminen on. Hyvä äidinkielen osaaminen on pohja uuden kielen oppimiselle. Ne lapset, joilla äidinkielen taitotaso on hyvä, oppivat parhaiten uuden kielen. Uuden kielen oppimista tukee se, että perheissä vaalitaan äidinkielen osaamisen tasoa. Tätä perhe voi tukea puhumalla kotona ainoastaan äidinkieltään. (Räty 2002, 155–156.) Lapsen kielelliselle kehitykselle on välttämätöntä äidinkielen johdonmukainen tukeminen kotona. Vanhempia tulee kannustaa tarjoamaan mahdollisimman monipuolista äidinkielen mallia lukemisen, tarinoinnin, laulamisen ja loruilun avulla. (Ota koppi! 2012, 17.)

Varhaiskasvatuksessa alle kolmevuotiaiden maahanmuuttajalasten vanhempien kanssa keskustellaan oman äidinkielen merkityksestä. Vanhempia tuetaan ja rohkaistaan puhumaan lapselleen äidinkieltä. Varhaiskasvatuksessa alle kolmevuotiaiden maahanmuuttajalasten osuus kasvaa tasaisesti, koska monet maahanmuuttajaperheet muuttavat Suomeen opiskelemaan tai töihin, jolloin lapset tarvitsevat hoitopaikkaa varsin pieninä. Lapsi pystyy omaksumaan useita kieliä jo vauvaikaisesta, mutta kieliä täytyy tukea systemaattisesti. Ensimmäisten ikävuosien kielenkehityksen herkkyysskaudet ovat tärkeitä. Herkkyysskauden aikana lapsi tarvitsee paljon kielellistä syötöstä ja vuorovaikutusta. Kieli kehittyy jo ennen lapsen syntymää. Mitä pienempi lapsi, sitä suurempi osa vuorovaikutuksesta sisältyy perushoitoon. Jokapäiväisissä perushoidon tilanteissa aikuinen voi opettaa kieltä myös laulujen ja lorujen avulla. (Halme 2011, 97.)

Osallistuminen päivähoitoon tukee eri kieli- ja kulttuuritaustaisen lapsen mahdollisuutta oppia suomen kieltä. Monikulttuuristen perheiden lapsilla on oikeus kasvaa monikulttuurisessa yhteiskunnassa oman kulttuuripiirinsä sekä suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi. Tarpeen mukaan maahanmuuttajalapsen ryhmään liittymistä ja sosiaalisten kontaktien syntymistä tuetaan. Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon lapsen äidinkieli ja kulttuuritausta. Varhaiskasvatus edistää myös lasten ja perheiden kotoutumista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 39–41.)

Lapsen äidinkielen kehityksestä herää huoli, kun lapsi ei hallitse kieltään ikätasoisesti. Huolestuttavia merkkejä ovat muun muassa jokeltelun viivästyminen sekä ensimmäisten sanojen tuottaminen myöhään. Koska lasten ja vanhempien välisessä vuorovaikutuksessa on eroja eri kulttuureissa, ensikielen hallintaa on arvioitava kulttuuritaustaa vastaan. Yhtenä riskitekijänä kielihäiriöiden syntyyn on äidin maahanmuuton ajoitus. Muuton ajoittuminen vuotta ennen tai jälkeen lapsen syntymän luo riskin lapsen kielihäiriöille. (Halme & Vataja 2011, 42.)

4.4 Kulttuurin vaikutus kielenoppimiseen

Suomessa ja muissa yksilökeskeisissä kulttuureissa vanhemmat odottavat lapsen saavuttavan useita taitoja varhaisemmassa iässä kuin teollistuneiden länsimaiden ulkopuolella. (Kuittinen & Isosävi 82.) Tämä pätee etenkin kognitiivisiin taitoihin liittyviin kykyihin, joita vanhempi tukee esimerkiksi olemalla vauvan kanssa paljon kasvotusten vuorovaikutuksessa, osoittamalla puheen hänelle suoraan sekä yrittämällä tulkita ja tunnistaa vauvan tunteita ja toiveita ja puke-malla niitä sanoiksi. (Kuittinen & Isosävi 82, Lindholm 2010, 11.) Suomalaisessa ja muissa länsimaalaisissa kulttuureissa lapsi oppii kielen varhaisessa vaiheessa yksilökeskeisesti. Vanhemmat odottavat lapsen ensimmäisiä sanoja ja jo varhaiselle ääntelylle annetaan merkitystä. Kirjoja ja lukemista pidetään tärkeänä. (Lindholm 2010, 11.)

Yhteisökeskeisissä kulttuureissa vuorovaikutuksessa vauvan kanssa ei välttämättä painoteta vauvalle suoraan puhumista tai heidän tunteidensa kielellistä tulkitsemista. (Kuittinen & Isosävi 2013, 82.) Monissa kulttuureissa lapsi oppii kielen yhteisöllisesti, jolloin vanhemmat verbalisoivat vähemmän suoraan lapselle, sanottavat niukemmin asioita sekä mieluummin toistavat lauseita kuin muokkaavat puhettaan lapselle sopivammaksi. Yhteisöllisessä kielenkehityksessä lapsen kieliyhteisönä on koko kylä. Lapsi omaksuu kielen kuuntelemalla aikuisten ja muiden lasten puhetta sekä katselemalla ja seuraamalla ympäristöään. (Lindholm 2010, 11.)

Lapsi oppii hallitsemaan äidinkieltänsä molemmilla tavoilla muutaman vuoden iässä. Maahanmuuttajaperheellä ei kuitenkaan ole enää laajaa kieliyhteisöä ympärillään, jolloin vastuu kielenkehityksestä siirtyy vanhemmille. Vanhemmat eivät välttämättä näe yhteyttä lapsen kielellisen kehittymisen taitojen, lapsen kuuleman puheen, kielellisten virikkeiden ja lapsen kehittyvän kielenoppimisen välillä. (Kuittinen & Isosävi 2013, 83; Lindholm 2010, 11.) Tämä saattaa johtua uskomuksesta, että vauvojen ajattelu ja kieli kehittyvät luonnollisesti ajan myötä, eikä vanhempien ole tarpeen erikseen viedä tätä kehitystä eteenpäin toiminnallaan (Kuittinen & Isosävi 2013, 83). Joskus vanhemmat saattavat puhua lapselleen oman äidinkielen sijasta suomea. Tämä ei ole suositeltavaa, koska tällöin lapsi saattaa oppia samat virheet, mitä vanhemmalla voi olla puhuessaan itselleen vierasta kieltä. (Ota koppi 2012, 17.)

Ensimmäinen kieli opitaan vuorovaikutuksessa lähiympäristössä olevien ihmisten kanssa. Samanaikaisesti sosiaalistutaan ja kulttuuristutaan siinä ympäristössä, jossa asutaan. Neljään ikävuoteen mennessä useimmat ovat sisäistäneet äidinkieltänsä muoto- ja lauserakenteen. Toisaalta ensikielen oppimisen voidaan ajatella jatkuvan läpi koko elämän, jos painotetaan rakenteiden sijaan kielen käyttöä ja tehtäviä erilaisissa viestintätilanteissa; löytyy uusia tapoja käyttää kieltä ja sanasto kasvaa. (Sajavaara 1999, 73.) Kieltä on hyvin vaikea erottaa kulttuurista ja kulttuuria kielestä. Monia yhteisön käytänteitä ei voi pukea sanoiksi, mutta kielen olemuksen hahmottaminen on vaikeaa ilman kytkentää kulttuuriin. (Sajavaara 1999, 74.)

Jos ihminen osallistuu merkitykselliseen vuorovaikutukseen toisten kanssa yhteisellä kielellä, toinen kieli omaksutaan samoin kuin ensimmäinen. Jotta voi oppia kielen, on päästävä täysvaltaisesti mukaan elinympäristönsä sosiaalisiin käytänteisiin. Kielen oppimisen rajat määräytyvät pääosin näiden käytäntöjen perusteella. Tällä tavoin ihminen näyttäisi voivan oppia vaikka kuinka monta kieltä. Usein toisen kielen käyttöalue voi jäädä suppeaksi, koska arjen perustilanteisiin riittää suhteellisen rajallinenkin taito tai yhteydet kyseisen kielen käyttäjiin ovat sosiaalisessa kanssakäymisessä niukkoja. Kielen oppimisessa lingvistiset, psykologiset ja sosiaaliset tekijät ovat kytköksissä toisiinsa, ja ne vaikuttavat erilaisissa suhteissa ja erilaisissa ympäristöissä eri tavoin. Kielen oppimiseen liittyy lisäksi muun muassa ikä, älykyys, kielellinen lahjakkuus, motivoituminen ja asenteet (Sajavaara 1999, 74–76, 89–92).

Ihminen on jäsenenä erilaisissa puheyhteisöissä omaksuen erilaisia käyttäytymisen muotoja, jotka kytkeytyvät vallitseviin sosiaalisiin käytänteisiin. Oppiesseen uuden kielen hänestä voi tulla uuden puheyhteisön jäsen. Kielen oppijat päätyvät hyvin erilaisiin kielen hallinnan ja viestinnän taitoihin, koska lähtötilanne ja tausta voivat olla niin erilaisia. (Sajavaara 1999, 98)

4.5 Musiikin merkitys alle 3-vuotiaille

Musiikillinen varhaislapsuuden kasvuympäristö ja lapsen musiikillinen kehitys, etenkin laulaminen, ovat voimakkaasti yhteydessä lapsen aivojen ja kielen kehittymiseen. Musiikista ja puhutusta kielestä löytyy paljon yhteisiä elementtejä. Lapsen laulukyky kehittyy jopa ennen tai samanaikaisesti, kun lapsi tuottaa ensimmäiset sanansa. Kieli ja musiikki ovat ihmiselle ominaisia itseilmaisun ja vuorovaikutuksen keinoja. Lapsi alkaa rakentaa maailmaansa ja osallistuu häntä ympäröivään kulttuuriin kielen ja musiikin avulla. Aikuisen on tärkeää alusta asti rakentaa varhainen vuorovaikutussuhde lapseen musiikkia ja kieltä apuna käyttäen sekä leikinomaisesti. (Ruokonen 2011, 62.)

Ensimmäisen kahden kuukauden aikana perushoidossa toistuvat laulut, lorut tai vauvahieronta musiikin kanssa rytmittävät yhdessäoloa ja rakentavat pohjaa minuudelle ja perusturvallisuudelle. Vauva aistii kielen ikään kuin musiikkina: äänen kestoina, tasoina, voimakkuuksina ja sointiväreinä. Lapselle luo turvaa ennen syntymää laulettujen laulujen toisto. Itkevää lasta voi rauhoittaa laulaen, painaen lapsi rintaa vasten ja keinuen laulun tahdissa. Laulu auttaa nukahtamaan. Rytmii, äänen sointiväri, tunne ja intonaatio ovat vauvalle sanoja tärkeämpää. Noin kahden kuukauden iässä vauvoilla on valmiuksia tuottaa kaikkia äänteitä, joita ihmisen puhe-elimet pystyvät tuottamaan; vauvojen kieli ja viestintä ovat vielä hyvin kansainvälistä ja musiikillisten elementtien hallitsemaa. (Ruokonen, 2011, 62–63.)

Kahdesta kuuteen kuukauden iässä vuorovaikutussekvenssit, kuten leikit, joissa lauletaan ja kurkistellaan käsien takaa tai piilosta, esimerkiksi kasvojen piilotusleikit ja kukkuu-leikit ovat keskeisiä. Lapsi huomaa, että ääntelyllä voi kommunikoida, ja rakastaa seuraa ja äänileikkejä aikuisen kanssa. Seitsemästä viiteentoista kuukauden välillä lapsi ei tee eroa laulun ja puheen välillä; laulu tukee puheen kehitystä ja arkipäiväisetkin asiat voidaan selittää laulamalla. Vauvalle laulettaessa ja loruttaessa käytetään erilaisia äänensävyjä ja liikkeen voimakkuuksia. Erilaisten äänten ja sointivärien kuuntelu ja kokeilu viehättävät lasta. (Ruokonen, 2011, 63–65.)

Alle 3-vuotiaiden laulun on aina oltava kontekstisidonnaista ja erityisesti toiminnallista; tutut leikkiliikkeet ja körötykset ovat tärkeitä (Ruokonen, 2011, 66). Laulu, kehtolaulu, marssi ja tanssi ovat alle kolmivuotiaiden tärkeimpiä musiikin muotoja (Tiusanen 2002, 181). Kun sanat sanomisen sijaan lauletaan, lapsen on helpompi erottaa ne erillisinä yksikköinä. Lapsi voi laulaa ennen merkityksellisen puheen tuottamista. Aikuinen voi yllättäen kommunikoida lapsen kanssa laulaen yksinkertaisella kalevalaisella poljennolla; lapsista se on hauskaa ja he saattavat itsekkin alkaa käyttää laulettua puhetta. Lapsen ääniala on korkeampi kuin aikuisen. Lauluja voi työstää sadun, kuvataiteen, tanssin ja muun toiminnan avulla. Lapset rakastavat sitä, kun lauluja toistetaan eri tavoin. Toistot tuovat turvaa ja avaavat laulujen ja leikkien merkityksen. Erityisesti alle kolmevuot-

tiaille muutaman saman helpon laulun pitkäaikainen toisto on tärkeää. (Vilen, Vihunen, Vartiainen, Siven, Neuvonen & Kurvinen 2006, 505.)

Rytmi, tempo, melodia, äänen voima eli dynamiikka, äänen kesto, äänen sointiväri ja äänen taso ovat musiikin perusasioita. Rytmi auttaa jäsentämään aikaa, koska se on liikettä ajassa. Lapsi kokee rytmin kokonaisvaltaisesti reagoiden siihen liikkumalla. Rytmin opettaminen lapselle on luontevinta toiminnan kautta esimerkiksi marssimalla perusrytmiä, harjoittelemalla sanarytmiä taputtamalla ja lausumalla omaa nimeä rytmikkäästi. Tauko on musiikin tärkeä osa, ja sitä voi harjoitella esimerkiksi pysähtymällä musiikin loppuessa. Tempo liittyy rytmiin, ja käsiteparin hidas-nopea voi omaksua esimerkiksi liikkumalla hitaasti ja nopeasti aikuisen rummutuksen mukaan. (Vilen ym. 2006, 504.)

Melodia koostuu eri korkeuksilla soivista, peräkkäisistä sävelistä; jokaisella laululla on melodia. Liikkumalla voidaan harjoitella äänen korkeuksien erottelua; korkeiden äänten soidessa sipsutetaan varpaillaan, matalien äänten kohdalla voi liikkua lattiatasossa vaikkapa ryömien tai kontaten. Tuottamalla erilaisia ääniä, kuten hiljaista pensselillä sutimista tai voimakasta jalkojen tömistelyä voidaan ihmetellä äänen voimaa eli dynamiikkaa. Esimerkiksi voimakas-hiljainen, painava-kevyt ja voimistuen-hiljentyen ovat dynamiikkaan liittyviä vastakohtapareja. Hiiren juoksemista (ti-ti), karhun tallustamista (taa) ja elefantin tömistystä (taa-a) leikkien voidaan harjoitella äänen kestoa. Kuuntelemalla, tunnistamalla ja tutkimalla eri keinoin tuotettuja ääniä voidaan tutustua äänen sointiväreihin. (Vilen ym. 2006, 504.)

Musiikki on tavallaan leikkiä, jossa toisin kuin elämässä mahdotonkin voi olla mahdollista. Musiikki voi herättää tunteiden ja mielikuvien maailman, joka muutoin ei olisi saavutettavissa. Musiikin avulla ja musiikillisen vuorovaikutuksen aikana voi ilmaista, työstää ja jakaa erilaisia tunteita ja sisäistä maailmaa. (Ahonen Heidi 1993, 14–15, 60–61.) Musiikilliset kokemukset ja ryhmään liittyminen auttavat lapsen itsetuntemuksen, sisäisen rytmin, sosiaalisen toiminnan, vuorovaikutusvalmiuksien, kommunikaatiotaitojen ja motoristen valmiuksien kehittämisessä. Vuorovaikutuksellisessa toiminnassa syntyy voimakas yhteenkuuluvuuden tunne. (Vilen ym. 2006, 503.) Musiikilla on puheen tavoin myös kulttuu-

rinen konteksti. Kuulijan kokemuksen ja tulkinnan mukaisesti tietty musiikki voi saada tietyn merkityksen ja tunnelatautuman yksittäisessä ihmisessä ja jopa kokonaisten kansakuntien mielissä. (Ahonen 1993, 62.)

5 LEIKITÄÄN! -KIRJASEN SYNTY

5.1 Yhteistyökumppani ja yhteistyöprosessi

Ensi- ja turvakotien liitto on vuonna 1945 perustettu valtakunnallinen lastensuojelujärjestö, joka auttaa vaikeissa ja turvattomissa oloissa eläviä lapsia ja perheitä sekä ehkäisee perheväkivaltaa. Liitto toimii 29 jäsenyhdistyksensä keskusjärjestönä, jotka ylläpitävät 10 ensikotia, kuutta päihdeongelmien hoitoon erikoistunutta Pidä kiinni -ensikotia ja 12 turvakotia ympäri Suomea. Osa yhdistyksistä keskittyy avopalveluihin. Liitto on vauvaperhetyön ja perheväkivallan asiantuntija sekä lasten ja perheiden etujen valvoja. Jäsenyhdistysten palveluita käyttää vuosittain yli 10 000 henkilöä. (Ensi- ja turvakotien liitto i.a.)

Ensi- ja turvakotien liiton toteuttama Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projekti (2012–2014) oli RAY:n rahoittama. Projektin toteutti tiimi, johon kuului projektipäällikkö ja kaksi projektityöntekijää. Projektin keskeisimpiä yhteistyökumppaneita olivat ensikotien lisäksi Helsingin kaupungin vastaanottokeskukset ja Maahanmuuttovirasto. Päättävöitteena projektilla oli lisätä turvapaikkaa hakevien vauva- ja pikkulapsiperheiden hyvinvointia ja kehittää yksilö- ja ryhmätyömuotoja vastaanottokeskuksissa. Projektin tarkoitus oli vahvistaa vastaanotto-keskushenkilökunnan vauvaosaamista sekä ensi- ja turvakotien työntekijöiden maahanmuuttajataustaisiin asiakkaisiin liittyvää osaamista. Projektin myötä oli tarkoitus kehittää vauvat ja pikkulapset huomioivia toimintamalleja vastaanotto-keskuksiin, selkiyttää ja mallintaa turvapaikkaa hakevien vauvaperheiden auttamispolkuja ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä sekä luoda ja juurruttaa siitä valtakunnallisesti toimiva malli. (Ensi- ja turvakotien liitto 2014, 1.) Ensikodeilla ja vastaanottokeskuksilla oli yksikkökohtaisia ja alueellisia eroja toiminnassaan. Projektin aikana kehitettävissä toimintamalleissa pyrittiin koko ajan huomioimaan niiden sovellettavuus ja juurruttaminen eri puolille maata projektin jälkeen. (Mikkonen 2012, 14–15.)

Yhteistyökumppanille oli alusta alkaen tärkeää, että kirjastamme pystytään käyttämään laajasti maahanmuuttajaperheiden kanssa työskennellessä. Ensi- ja turvakotien liitto painattaa kirjasen ja jakaa sitä kaikkiin Suomen vastaanotto-keskuksiin. Lisäksi kirjasta pyritään jakamaan laajasti ensikoteihin, Pidä kiinni - ensikoteihin sekä turvakoteihin. Ensikoteja on 10, Pidä kiinni -ensikoteja 6, turvakoteja 12 ja vastaanottokeskuksia 19. Lisäksi produktimme tuli osaksi toimintatilaatikkoon, jossa on vastaanottokeskuksen työntekijöille välineitä ja ohjeita vuorovaikutuksellisiin leikkeihin vanhemman ja lapsen välille.

5.1.1 Yhteistyöprosessi

Kun lähdimme yhteistyöhön mukaan Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektiin, meneillään oli projektin toinen vuosi. Ensimmäisen vuoden 2012 syksy keskittyi kartoittamiseen ja toinen vuosi 2013 jalkautuvaan asiakastyöhön ja koulutukseen. Kolmannen ja viimeisen toimintavuoden 2014 tarkoituksena oli kehittää edelleen ja juurruttaa lapsilähtöisiä työmuotoja vastaanottokeskuksiin, kehittää monikulttuurisuustyön ja maahanmuuttajataustaisiin asiakkaisiin liittyvän työn kehittämistä liitossa ja ensi- ja turvakodeissa sekä jatkaa vaikuttamistyötä.

Projekti oli aloittanut syksyllä 2012 äiti- ja vauvaryhmän sekä vanhempi- taaperoryhmän Helsingin kaupungin vastaanottokeskusten Punavuoren ja Kaarlenkadun toimipisteissä. Ryhmät kokoontuivat viikoittain puolentoista tunnin ajan projektityöntekijöiden ohjauksella ja ne olivat avoimia, vertaistuellisia, toiminnallisia ja informatiivisia. Äiti-vauva- ja vanhempi-taaperoryhmät otettiin hyvin vastaan. Vastaanottokeskukset kokivat ryhmät hyödyllisiksi ja tarpeellisiksi. Kun ryhmä oli saatu osaksi perheiden arkea, perheet olivat motivoituneita osallistumaan ja ymmärsivät ryhmän merkityksen lapselle. Vanhemmat saivat onnistumisen kokemuksia lasten kanssa olemisesta ja vastaanottokeskuksen henkilökunta havainnoi ryhmäläisten voimaantumista. Lisäksi vastaanottokeskuksen työntekijöiden mukaan vastaanottokeskuksen asiakaspalvelupisteellä kohdattiin vähemmän hätää liittyen lapsiin sen jälkeen, kun ryhmät olivat alkaneet. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013b, 1-2.)

Haasteina ryhmässä oli ollut asiakkaiden vaihtuvuus, jonka seurauksena ei ollut helppo luoda ryhmähenkeä, luottamusta tai sitoutumista toimintaan. Vastaanottoyksiköiden ulkopuolella asuvien, yksityismajoituksessa asuvien tavoittaminen ja ryhmiin mukaan motivoiminen oli haastavaa. Ryhmään osallistui paljon eri-ikäisiä sisaruksia ja kaikenikäisille tuli miettiä mielekästä tekemistä. Vanhemmuuden tukemisen näkökulmasta asiakkaiden traumat ja kriisit tuli huomioida ja se loi haasteita. Toiminnassa lapset jäivät helposti aikuisten asioiden alle tai jätettiin leikkimään keskenään tai työntekijöiden kanssa. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013b, 1–2.)

Ryhmätoimintaa jatkettiin kevään 2013 ajan, jonka jälkeen Kaarlenkadun toimipisteen työntekijät jatkoivat ohjaamista omin voimin. Punavuoren vastaanottokeskuksessa toiminta jatkui projektityöntekijöiden ohjauksessa. Toiminta muuttui viikoittain kokoontuvaksi vapaamuotoisemmaksi perhekahvilaksi, jossa käsiteltiin mm. vanhemmuuteen, terveyteen ja lasten kasvatukseen liittyviä teemoja toiminnallisen yhdessä tekemisen ja vapaan seurustelun ohella.

Meidän tarkoituksenamme oli käydä keväällä 2013 havainnoimassa äiti-vauva – kerhoja, ja syksyllä kirjaseen pohjalta järjestää tuokio toisessa näistä kerhoista. Emme kuitenkaan päässeet keväällä tutustumaan ryhmän toimintaan. Syynä olivat vastaanottokeskuksen vierailurajoitukset sekä Ensi- ja turvakotien liiton projektityöntekijöiden halu rauhoittaa ryhmä ulkopuolisilta vierailijoilta. Ryhmässä oli jo kevään aikana vieraillut lukuisia vastaanottokeskuksen työntekijöitä ja harjoittelijoita, ja tämä oli tuntunut häiritsevän ryhmän toimintaa. Lisäksi keväällä ilmeni, että varhaiseen vuorovaikutuksen tukemiseen suunnattu toiminta ei tulisi enää jatkumaan samanmuotoisena syksyllä. Saimme mahdollisuuden produktimme materiaalin koekäyttöön Ensi- ja turvakotien liiton pitämässä, vastaanottokeskuksessa järjestettävässä perhekahvilassa Punavuoren yksikössä joulukuussa 2013.

Opinnäytetyön prosessin kulkua olemme kuvanneet prosessikaaviolla, joka auttaa hahmottamaan yhteistyöprosessin kulkua (LIITE 4.)

5.1.2 Menetelmälliset ratkaisut

Opinnäytetyömme on produkti. Yhteistyökumppanimme otti avoimesti vastaan ehdotuksemme kirjasta varhaisen vuorovaikutuksen ja kielenkehityksen tukemiseen. Yhteistyökumppanimme mukaan selkokieliselle materiaalille on tarvetta maahanmuuttotyössä. Projektin yhteydessä tuotetun toiminnan järjestämistä helpottavan materiaalin arvo on merkittävä, koska sen avulla työntekijöiden kynnys järjestää asiakkaita voimauttavia tuokioita voi madaltua.

Koska Helsingin vastaanottokeskukset ovat kauttakulkukeskuksia, turvapaikanhakijoiden asiakkuuksien lyhytaikaisuus tulee huomioida perheille suunniteltavaa toimintaa järjestettäessä. Toiminnassa tulee huomioida, että ryhmä on avoin ja siihen voi tulla uutena mukaan. Ryhmätoiminnassa ei voi tavoitella prosessinomaisuutta, koska ryhmään osallistuvat perheet vaihtuvat usein ja osallistuvien määrä voi olla hyvin vaihteleva. Meidän ei siis ollut tarkoituksenmukaista ohjata tiettyä määrää toimintatuokioita, vaan ennemminkin koota materiaalipaketti niiden järjestämistä varten. Vaikka perheiden asiakkuus vastaanottokeskuksissa on lyhytaikaista, on perheen huomiointi kantavaa; ryhmässä käydyt aiheet voimauttavat jatkossakin, esimerkiksi siirtyessä muihin vastaanottokeskuksiin tai palatessa kotimaahan.

Produktin tavoitteena on erottautua muista vastaavanlaisista tuotteista edukseen; yksilöllisyys ja persoonallisuus ovat oleellisia. On pohdittava suunnitellun tuotteen aiheuttamaa huomioarvoa kohderyhmässä. Kriteereinä toimivat tuotteen uusi muoto, käytettävyys kohderyhmässä ja käyttöympäristössä, asiasisällön sopivuus kohderyhmälle, tuotteen houkuttelevuus, informatiivisuus, selkeys ja johdonmukaisuus. (Vilkka & Airaksinen 2003, 53.) Kirjanen eroaa varhaiskasvatuksessa käytettävistä Suomi toisena kielenä –materiaalista muun muassa siten, että lähtöoletuksena on sen sisällön varioitavuus omalle äidinkielelle. Alle 3-vuotiaillekin suunnatun varhaiskasvatukseen tarkoitettu suomi toisena kielenä -toiminnan ja materiaalin painopisteenä ovat nimensä mukaisesti suomenkielen oppiminen. Tavallisten suomenkielisten, alle 3-vuotiaille suunnattujen leikki-, laulu- ja lorukirjojen materiaalin selkokielisyys saattaa kielellisesti vaihdella rajustikin. Lisäksi kuvitus ei välttämättä selvennä riittävän selkokielisesti sanoituk-

sia, tekstin tai leikin ideaa ja leikkiohjeita sellaisessa tilanteessa, jossa suomenkielen hallinta on hyvin osittaista tai sitä ei ole ollenkaan. Mahdollisia englanninkielisiä teoksia emme huomioineet, koska produktin viitekehyksessä oli kyse perheiden ja alle 3-vuotiaiden lasten mahdollisuudesta tutustua suomen kieleen.

Kirjasessamme leikkeihin, loruihin ja lauluihin on pyritty kuvamaan kaikki tarpeellinen, jotta sisältöä voisi hyödyntää myös ilman mitään yhteistä kieltä. Tarkoitus on käyttää kirjasen sisältöä nimenomaan vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Suomenkielen oppimisen sijaan painopiste on siihen tutustumisessa ja äidinkielen rinnakkaisessa mukana kuljettamisessa. Pienten lasten leikki-, loru- ja laulukirjoihin nähden erona on muun muassa leikkiohjeiden lähes pelkkä kuvallistaminen sanoittamisen sijaan.

Toiminnallisen opinnäytetyön tutkimuksellisuudessa olennaista on jatkuva valintojen ja ratkaisujen perustelu, työn nojaaminen johdonmukaisesti ja tietoisesti valittuun tietoperustaan sekä siitä rakennettuun viitekehykseen ja koulutus- ja ammattialan näkökulman perusteltu esiin tuominen. Toiminnallisuuteen kuuluu tekemisen lisäksi yleistettävyyden vaatimus. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 82.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä työprosessoinnin dokumentointiin kuuluu raportoinnin ja siitä ilmenevän tutkimuksellisuuden lisäksi nimenomaan produkti eli tuotos. Olennaista on kokonaisuus sekä raportin ja tuotteen yhteensopivuus. Toiminnallisen opinnäytetyön raportin jäsentely voi muuttua työn edetessä monta kertaa. Raportoinnissa vältetään tutkimusraportin otsikointeja ja sisältöjä; tekstin on oltava kuitenkin täsmällistä, yksiselitteistä ja perustelevaa. Raportissa kerrotaan, mikä on opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus, mitä produktissa on tehty ja miksi on tehty niin kuin on tehty. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 83–84.)

5.2 Kohderyhmä ja toimintaympäristö

Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin kohderyhmänä ovat turvapaikkaa hakevat raskaana olevat naiset puolisoineen sekä turvapaikanhakijaperheet, joissa on alle kolmevuotiaita lapsia. Vauva- ja pikkulapsiperheet jäävät helposti vaille huomiota turvapaikanhakuprosessissa. Perheiden voimavarat ja jaksaminen lasten hoidossa vaihtelevat suuresti, eivätkä heidän lapsensa yleensä pääse päiväkotiin Suomessa. Kun kotimaassa lastenhoitoon osallistuivat isovanhemmat ja muut sukulaiset, Suomessa tukiverkosto puuttuu yleensä kokonaan. Kotimaassa tapahtuneet asiat sekä turvapaikanhakuprosessin vaiheet painavat vanhempien mieltä. Haastavassa tilanteessa vuorovaikutus ja vauvan kanssa leikkiminen voi jäädä vähille. Myös kotimaassa vauvanhoito voi erota siitä, mihin Suomessa on totuttu. (Mikkonen 2012, 4, 14–15.) Produktimme avulla voidaan tukea Suomeen jäävien kotoutumista ja toisaalta antaa eväitä vanhempien ja lasten hyvinvointiin, vaikka he saisivat ohjausta vain vähän aikaa ennen kääntymistä toiseen maahan.

Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin tavoitteena on saada henkilökunta vastaanottokeskuksissa huomaamaan vauva- ja pikkulapsiperheiden tarpeet nykyistä paremmin ja kiinnittämään huomiota vanhempien ja pikkulasten vuorovaikutukseen ja hyvinvointiin (Mikkonen 2012, 14–15). Koska vastaanottokeskuksissa perustyö vie suurimman osan resursseista, työntekijöiden on haastavaa suunnata aikaa mihinkään turvapaikanhakijoita voimauttavaan toimintaan. Kirjasen tarkoitus on helpottaa voimauttavan toiminnan järjestämistä sekä vahvistaa varhaisen vuorovaikutuksen merkityksellisyyden ymmärtämistä. Toiminta pitäisi pystyä järjestämään mahdollisimman yksinkertaisin ja konkreettisin keinoin.

5.2.1 Vastaanottokeskus toimintaympäristönä

Vastaanottokeskusten lukumäärä ja majoituskapasiteetti ovat riippuvaisia turvapaikanhakijoiden lukumäärästä. Kaikista turvapaikanhakijoista 73 prosenttia asui vastaanottokeskuksissa tai ryhmäkodeissa. Suomessa on 19 turvapaikan-

hakijaperhettä majoittavaa valtion, kunnan ja Suomen Punaisen Ristin ylläpitämää vastaanottokeskusta ja toimipistettä. (Maahanmuuttovirasto 2014a, 2.) Suurin osa vastaanottokeskuksista sijaitsee pienissä kaupungeissa ja maaseudulla laitoksissa, joita ei ole alun perin tarkoitettu asumistoimintaan. Perheiden majoittaminen tällaisiin laitoksiin voi osoittautua haasteelliseksi. (Lähtenmäki 2013, 3–4.)

Tutkimuksen mukaan EU-maissa haavoittuvassa asemassa olevien turvapaikanhakijoiden huomioiminen vastaanottotoiminnassa on puutteellista. Kun hakijamäärät ovat kasvaneet, vaarana on asuttaa turvapaikanhakijoita ala-arvoisiin olosuhteisiin. (The European Migration Network 2014, 11, 32.) Puitteiltaan vastaanottokeskukset eivät ole kovin mukavia tai virikkeellisiä elinympäristöjä lapselle. Laitosten yleiset tilat ovat usein kolikkoja ja huonokuntoisia. Jostain vastaanottokeskuksista löytyy lapsia varten sisutetut leikkihuoneet, jotka ovat auki tiettyinä aikoina. Leikkivälineitä ei usein löydy muualta kuin leikkihuoneista. Myöskään piha-alueita ei ole suunniteltu turvapaikanhakijalapsen viihtyisyyttä tai turvallisuutta ajatellen. (Lähtenmäki 2013, 100.)

Turvapaikanhakijoiden vastaanotto vastaanottokeskuksissa järjestetään kaksivaiheisesti. Turvapaikanhakija majoitetaan maahan tullessaan ensiksi kauttakulkukeskukseen siihen saakka, kunnes poliisi ja Maahanmuuttovirasto ovat suorittaneet turvapaikkakuulustelun ja -tutinnan. Helsingissä sijaitsevat Metsälän vastaanottokeskus ja Helsingin vastaanottokeskuksen Punavuoren ja Kaarlenkadun yksiköt ovat kaikki kauttakulkukeskuksia, lisäksi kauttakulkukeskuksia on Turussa, Oulussa ja Joutsenossa. Tämän jälkeen turvapaikanhakija siirretään odotusajan vastaanottokeskukseen odottamaan päätöstä turvapaikanhakemukselleen. (Maahanmuuttovirasto 2014a, 3.) Tavoitteena on, että oleskelu kauttakulkukeskuksissa kestää muutaman kuukauden, mutta käytännössä odottelu-aika voi venyä pitkäksi, jopa vuoteen (Mäkinen 2013).

Vastaanottopalvelut järjestää vastaanottokeskus, jonka asiakkaaksi kansainvälistä suojelua hakeva tai tilapäistä suojelua saava kirjataan. Vastaanottopalveluihin kuuluvat majoitus, vastaanottoraha, välttämättömät sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut, tulkki- ja käännöspalvelut, oikeusapu sekä työ- ja opintotoiminta.

(Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 2011.) Vastaanottokeskuksessa tapahtuvan työn tavoitteena on tukea ja ylläpitää turvapaikanhakijan toimintakykyä turvapaikanhakuprosessin ajan. (Miettinen, Jokinen & Mikkonen 2013, 178.)

Kokonaisaika, jonka turvapaikanhakija vastaanottokeskuksessa asuu, voi venyä hyvin pitkäksi. Turvapaikanhakuprosessi oleskeluluvan saaneille, ensimmäisestä turvapaikkapäätöksestä valituksineen kuntapaikan löytämiseen, kestää keskimäärin kaksi vuotta (Varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyön kehittämisjaosto 2007, 26). Turvapaikanhakijalapsen näkökulmasta vastaanottokeskuksessa vietetty aika ei ole helppoa. Turvapaikanhakijaperheen odotellessa hakemuksensa ratkaisua, kohtaavat he asumisen aikana moninaisia ongelmia, joiden kanssa he joutuvat painimaan. Turvapaikanhakuaika koetaan pitkästyttävänä mielekkään tekemisen puutteen takia. Masentuneisuus on yleistä ja psyykkiset ongelmat kärjistävät perheen jäsenten välisiä suhteita. Myös ahtaat asumisolot hankaloittavat elämää. Moninaiset kulttuuriset tavat ja tottumukset sekä halu yksityisyyden säilyttämiseen aiheuttavat paineita asukkaiden välille ja vaikeuttavat omalta osaltaan keskuksissa asuvien elämää. Vastaanottokeskuksissa pyritään järjestämään lapsille kerhoja ja aktiviteetteja. Toiminnan onnistuminen riippuu pitkälti siitä, löytyykö keskusten sisältä tai ulkopuolelta henkilöitä, jotka ovat kiinnostuneita tällaisesta toiminnasta ja valmiita sitoutumaan siihen pitkäjänteisesti. (Lähteenmäki 2013, 15.)

Varhaiskasvatuksen avulla voitaisiin jo varhaisessa vaiheessa edistää lapsen kotoutumista, kielellistä kehittymistä sekä ehkäistä lapsen sosiaalista ja koulutuksellista syrjäytymistä (Varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyön kehittämisjaosto 2007, 26). Varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyön kehittämisjaoston (2007, 26) mukaan turvapaikanhakijalapsen tulisi päästä osa-aikaiseen varhaiskasvatukseen viimeistään kolmevuotiaasta alkaen kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Suosituksesta huolimatta kunnat järjestävät vaihtelevasti päivähoiton palveluita turvapaikanhakijoille. Kunnilta ei edellytetä turvapaikanhakijalasten sijoittamista päivähoitoon. Lapset turvapaikanhakijana ovat alisteisessa asemassa. Lapset ja heidän perheensä on eristetty omiin oloihinsa ja pääsyä opetus-, sosiaali-, ja terveystalouksien palveluihin on monesti rajattu. Sosiaalisil-

ta verkostoilta saatavaan tukeen on vähäisiä mahdollisuuksia (Lähteenmäki 2013, 8.) Turvapaikanhakijoiden oikeutettuihin palveluihin kuuluu vain välttämättömän sosiaali- ja terveyshuolto (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 2011).

5.2.2 Ohjaustyö vastaanottokeskuksessa

Vastaanottokeskuksissa on eri ammattiryhmien edustajia: keskuksessa työskentelee ohjaajia, sosiaalityöntekijöitä ja terveydenhuollon henkilökuntaa. Ohjaustyötä tehdään moniammatillisena tiiminä. (Miettinen, Jokinen & Mikkola 2013, 181.) Turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävää ohjaustyötä määrittelee laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (2011) sekä ulkomaalaislaki (2004). Turvapaikanhakija elää juridisesti rajoitetussa välitilassa, joka asettaa ehdot ohjaustyölle ja asiakkaan toimintamahdollisuuksiin (Miettinen ym. 2013, 177). Turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävä ohjaustyö on asiakkaan kokonaistilanteen kartoittamista, kunnioittavaa asennoitumista asiakkaaseen ja joustavaa tilanteisiin reagoimista ajan, lainsäädännön ja resurssien rajoissa. (Miettinen ym. 2013, 174.)

Arjen ohjaustyö vastaanottokeskuksissa on usein käytännön asioissa neuvomista. Ohjaustilanteessa korostuu yksilöllinen ohjaus, eikä ohjaustyössä ole selkeitä menetelmiä. Toiminnan laatu vastaanottokeskuksessa perustuu siihen, että kaikki asiakkaat saavat tarvitsemansa välttämättömät palvelut mahdollisimman samoin perustein. Ei ole kuitenkaan yksiselitteistä, miten laissa määriteltävät välttämättömät sosiaali- ja terveyspalvelut tulkitaan vastaanottokeskuksen arjessa. Ohjaustilanteissa joudutaan soveltamaan ja määrittelemään, mitä välttämättömät palvelut tarkoittavat yksilöllisen asiakkaan tilanteessa. Asiakkaan tausta ja tilanne tulee ottaa huomioon tuen tarvetta kartoittaessa. Mahdollisuuksien mukaan ulkopuolelta voidaan ostaa erityispalveluja, jos asiakas tarvitsee sellaista tukea, jota vastaanottokeskuksissa ei voida antaa. Lapsiperheiden kanssa voidaan tehdä perhetyötä ja erityistapauksissa lastensuojelulain nojalla voidaan tehdä yhteistyötä lastensuojeluviranomaisten kanssa. (Miettinen ym. 2013, 181–183.)

Vastaanottokeskuksissa tehtävä monikulttuurinen ohjaustyö on toimimista jatkuvan muutoksen ja epävarmuuden keskellä. Ohjaajan on pidettävä esillä sekä myönteisen että kielteisen päätöksen mahdollisuus asiakkaan kanssa työskennellessä. Turvapaikkaprosessin tila vaikuttaa ohjaustyöhön. Tilanteessa, jossa turvapaikanpäätoksestä ei ole vielä tietoa, ohjaustyön perustehtävänä on toimintakyvyn ylläpitäminen. Turvapaikkahakuprosessin pitkittyessä asiakkaan tarpeet, ongelmat ja tiedontarve moninaistuvat. Samalla ohjaustyöhön kohdistuu yhä enemmän haasteita. (Miettinen ym. 2013, 177, 181–183.)

Kaiken kaikkiaan turvapaikanhakijoiden vastaanottotyön historia Suomessa on vasta 20 vuotta vanha. Kehittämistyö on jatkuvaa ja siihen osallistuvat sekä vastaanottotyötä ohjaava sisäministeriö että vastaanottokeskusten henkilökunta. Haasteena vastaanottokeskuksissa työskenteleville on oman ammattitaidon ajan tasalla pitäminen ja pysyminen selvillä muun muassa lainsäädännössä tapahtuvista muutoksista. (Miettinen ym. 2013, 188.)

6 TARKOITUS JA TAVOITTEET

Kirjasen tarkoituksena on olla vanhempia osallistava apuväline turvapaikanhakijaperheen kanssa työskentelyyn. Sen avulla pyritään lisäämään perheen hyvinvoinnin ja omatoimisuuden edellytyksiä sekä sopeutumista uuteen ympäristöön. Päämääränä on kirjasen hyödyntäminen maahanmuutto- ja kotouttamistyössä laajemmin.

Tavoitteet ovat

- Kehittää vauva- ja pikkulapsiperheet huomioiva ja osallistava työväline vastaanottokeskuksiin
- Tukea maahanmuuttajavanhemman ja lapsen varhaista vuorovaikutusta sekä auttaa vanhempia ymmärtämään tämän merkitystä
- Tukea vanhempia käyttämään omaa äidinkieltä vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksessa
- Tukea maahanmuuttajalapsen kielenkehitystä

7 LEIKITÄÄN! -KIRJASEN SUUNNITTELU, TOTEUTUS JA ARVIOINTI

7.1 Suunnittelu

7.1.1 Materiaalin valinta

Kirjanen sisältää seitsemän leikkiä, joista kuuteen kuuluu laulu tai loru. Suomenkielisten laulujen, lorujen ja leikkien tukena on selkeä ja monipuolinen kuvitus. Kuvitettuna ovat tärkeimmät sanat sekä leikkiohjeet. Lapsi ja vanhempi tutustuvat ohjatuissa ryhmissä suomen kieleen. Kirjasessa on leikkien, laulujen ja lorujen nimet sekä niissä esiintyvät oleelliset sanat tai toiminnot kirjoitettu suomeksi. Materiaalin tarkoituksena ei ole kuitenkaan suomen kielen opettaminen vaan kieleen tutustumisen äänteiden, rytmin sekä intonaation kautta. Huomioimme kirjasta tehdessämme, miten materiaalia voidaan aina soveltaa myös äidinkielelle.

Suomenkieliset sanat ovat ennen kaikkea ohjaajaa varten, jotta hän ymmärtäisi varmasti ja mahdollisimman helposti, mistä materiaalissa on kyse. Näin hän voi keskittyä vanhempien ja lasten ohjaamiseen ja vuorovaikutukseen. Toisaalta suomenkielinen teksti on myös vanhempia ja lapsia varten; suomenkielisen kirjoituksen ulkoasu ja kirjoitetun sekä lausutun kielen yhteys tulee hieman jo tutuksi kirjasta käyttämällä. Tämä tukee perheen sopeutumista uuteen elämäntilanteeseen ja suomalaiseen kulttuuriin.

Lauluissa on nuotit melodian muistamisen tueksi ohjaajaa ja perhettä varten. Suunnitteluprosessin aikana kävimme läpi suuren määrän materiaalia liittyen lauluihin, leikkeihin ja loruihin. Myös tekijänoikeudet vaikuttivat siihen, minkälaista materiaalia saimme käyttää. Teimme keväällä 2013 päätöksen käyttää ainoastaan kansanlauluja ja -loruja kirjasessa, jotta tekijänoikeuksista ei koituisi lisäkustannuksia yhteistyökumppanillemme. Valitsimme kaksitoista leikkiä, laulua ja loruja, joiden näimme tukevan parhaiten tavoitteitamme. Syksyllä karsim-

me lorujen, laulujen ja leikkien lukumäärän seitsemään. Käsitimme, että tärkeää ei ole materiaalin määrä vaan sen toistettavuus ja sovellettavuus.

Loruiksi valitsimme yhden toiminnallisen ja rytmillisen Sutsi satsi -lorun sekä kaksi vuorovaikutukseen painottavaa lorua, jotka ovat Kukkuu loru, ja rentoutus loru Silmä, silmä, nenä, suu. Lauluiksi valitsimme A ram sam samin, Eläinlaulun ja Laivalaulun. Leikiksi valitsimme Kim-leikin, lisäksi kaikkiin lauluihin ja loruihin kuuluu leikki. Valitsimme tarkoituksellisesti eri funktioita sisältävää materiaalia. Osalla on selvempi vuorovaikutuksellinen merkitys, osassa korostuu kieli, osassa rytmi ja leikkisyys. (Ks. LIITE 1: Leikkien tarkoitus ja tavoitteet)

Perusteena valittuun materiaaliin oli, että ne ovat alle 3-vuotiaan ikäkehityksen taseisia. Leikit, laulut ja lorut käsittelevät lapsen kehitykselle tärkeitä ja häntä kiinnostavia aihealueita. Aihealueissa ja kuvituksessa korostuvat kehonosat, eläimet, arkiset tavarat, värit, liikkuminen, roolileikki sekä määreet, esimerkiksi pieni, suuri, ylhäällä, alhaalla. Materiaali tukee vanhemman ja lapsen varhaista vuorovaikutusta sekä lapsen kielenkehitystä. Ne ovat helposti sovellettavissa omalle äidinkielelle niin, että niitä voi varioida monin eri tavoin. Leikkejä, lauluja ja loruja voidaan soveltaa keksimällä itse uusia eläimiä, ruumiinosia, maita, liikkeitä, esineitä ja ääniä. Kuvien avulla aiheista voi sanoittaa, jutella ja tarinoida omalla kielellä. Tärkeintä ei ole se, että sanat, leikit, melodia tai rytmi opittaisiin oikein, vaan että ollaan yhdessä lapsen kanssa ja käytetään kieltä.

Otimme kirjaseen materiaalissa eri-ikäiset alle 3-vuotiaat lapset tasapuolisesti huomioon. Samasta leikistä voidaan varioida isommalle ja pienemmälle lapselle tarkoituksen mukainen. Eri kehitysvaiheissa olevia lapsia kiinnostavat eri asiat. Vaikka jotkut lorut ovat selkeämmin suunnattu vauvan ja vanhemman väliseen varhaiseen vuorovaikutukseen, voi taaperokin nauttia vauvana olemisesta ja tarvitsee äidin syliä. Produktin sovellettavuus on ulotettavissa myös raskaana oleviin äiteihin. Jo mahassa ollessaan vauva kuulee äidin äänen ja tuntee äidin kehon liikkeitä. Materiaalin avulla rohkaistaan äitiä jo raskausaikana laulamaan, puhumaan ja osoittamaan hellyyttä vatsassa olevalle vauvalle.

Kansanlauluissa ja -loruissa toisto on yleistä ja melodia sekä rytmi yksinkertaista ja tarttuvaa. Tämän takia kansanlaulut ja -lorut osoittautuivat kirjasen materiaalina loistaviksi. Laulujen valinnassa mietimme myös, mitä lauluja lapsi mahdollisesti kohtaa suomalaisessa päiväkodissa. Toisto ja eri näkökulmista samojen aiheiden tarkastelu ja toiminta palvelevat myös vanhempia, koska kieli ja kulttuuri, ja sitä myöten ainakin osa materiaalista on heille uutta. Laulujen ollessa kansanlauluja valitsimme niistä versiot, jotka olivat tarkoitukseemme sopivimpia eli äänialaltaan, rytmiltään ja melodialtaan sekä sanoitukseltaan lapselle ja myös aikuiselle mahdollisimman helposti omaksuttavissa olevia. Leikeistä Kukkuu-loru ja Sutsi satsi -tanssiloru ovat rytmiltään ja sanoituksiltaan helposti muunneltavissa myös siten, että leikkijät keksivätkin loruun helpon melodian ja laulavat sen leikkiessään.

Musiikin perusasioiden tarkastelun ja soveltamisen kautta alle 3-vuotiaan lapsen kanssa voidaan leikkiä ja lauleskella myös ilman erillistä leikkilaulua. Lapsille ei tarvitse varsinaisesti opettaa musiikillisia perusteita, vaan niiden luovan käytön kautta he saavat lisää perspektiiviä lapsi–vanhempi -vuorovaikutussuhteeseen, ympäröivään maailmaan ja omaan itseensä. Yhdessä ihmettely ja kehollinen toiminnallisuus joko taaperon itsensä, vanhemman ja taaperon tai vanhemman ja vauvan yhdessä toteuttamana tukee varhaista vuorovaikutusta. Samalla voi tutustua uusiin sanoihin ja käsitteisiin, kuten kehonoisiin ja käsitepareihin kovaa–hiljaa, hidas–nopea, korkea–matala.

Suunnitellessamme kirjasen materiaalia otimme huomioon selkokielen tärkeyden. Punnitsimme tarkkaan, minkälaisia sanoja käytetään maahanmuuttajataustaisten kanssa. Selkokeskus (2013) määrittelee selkokielen suomen kielen muodoksi, joka on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Selkokieli on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä. Maahanmuuttajien tarve selkokieleen vaihtelee. Selkokielen tarve korostuu maahanmuuttajan alkuvaiheissa Suomessa, mutta joillekin suomen kielen taito voi jäädä pysyvästi puutteelliseksi, jolloin selkokielen merkitys korostuu. (Virtanen 2009, 51.)

Ohjaajan kannalta materiaalin valinnassa on otettu huomioon, että se olisi mahdollisimman yksinkertaista sanoituksiltaan, melodialtaan ja leikkiohjeiltaan. Materiaalin tulee olla houkutteleva käyttää ohjaajalle ja sen käyttö tulee olla helppoa. Kuvitus auttaa ohjaajaa ohjaustyössä. Kansanlaulujen ja -lorujen tunnetavuus voi helpottaa materiaalin lähestyttävyyttä. Ohjaajalla ei välttämättä ole varhaiskasvatuksellista näkemystä ohjaustyöhön. Lasten kanssa työskentely vaatii heittäytymistä. Ohjaajan heittäytymiskyky vaikuttaa siihen, miten hän käyttää materiaalia ja mitkä lauluista, loruista ja leikeistä tuntuvat hänestä luontevilta toteuttaa. Ohjaajalla on tärkeä rooli siinä, innostuvatko vanhemmat käyttämään kirjasta yhdessä lapsen kanssa ohjauksen ulkopuolella. Turvallisen ja luottamuksellisen ilmapiirin luominen ohjattavan kanssa on tärkeää. Yhteisen kielen puuttuminen ja kulttuurierot tuovat haasteita ohjaustyöhön.

7.1.2 Kuvitus

Tuokioissa käytetyt leikit ovat kuvitettuna kirjasessa. Pidämme kuvitusta tärkeänä osana kirjasta. Halusimme käyttää luovuutta ja visuaalisuutta hyväksemme. Kuvituksen avulla pystyimme kustomoimaan tuotteen kohderyhmälle ja tehdä siitä houkuttelevamman käyttää. Suunnittelimme kuvista selkeitä ja värikkäitä. Kuvitimme kirjasen itse. Kirjasessa on yksi iso koko aukeaman kuva, jota voi tutkia lapsen kanssa ja keksiä siitä oman tarinan. Kirjasen kuvitus lauluista ja leikeistä tukee oman äidinkielen käyttöä kotona; vanhemmat voivat kääntää leikit, laulut ja lorut omalle äidinkielelleen tai käyttää kuvia esimerkiksi tarinan kerronnassa.

Selkokuvat ovat apuväline ympäröivän maailman ja lukemisen ymmärtämiseen. Selkokuvan perustyyppi on kuva, johon liittyy vastaava sana tai pidempi teksti. Tekstin ei tarvitse olla kuvan mukana kirjoitettuna tekstinä, mutta kuvasta on ymmärrettävä tekstin sanoma. Oppimisen ja ymmärtämisen tähden on tärkeää, että kuva ja sana ovat yhtäpitävät ja mahdollisimman selkeät. Oppimisen kannalta valikoimaton ja runsas kuvien käyttö ei palvele käyttäjänsä, vaikka se toisikin viihdyttävyyttä ja koristeellista funktiota. (Virtanen 2002, 48, 52.)

Katselukirjassa erilliset kuvat muodostavat kuvien sarjan, joiden avulla lapsi oppii puhumaan. Kuva ja sana ovat kivijalka myöhemmälle syy- ja seurausyhteyksien ymmärtämiselle. Vähitellen lapsen kieli ja mielikuvitus vakiintuvat ja rikastuvat niin, että riippuvuus kuvasta tekstin tukena vähenee. Kehittyneelle lukijalle kuvat antavat lisäinformaatiota, rikastuttavat lukukokemusta, luovat tunnelmaa ja antavat esteettisiä elämyksiä. Opetuskuvan tulee olla yksiselitteinen, kun taidekuvan tehtävä on olla moniselitteinen. Moniselitteinen taidekuva puhuttelee mielikuvitusta ja pakottaa omaan tulkintaan. Käytännössä lajit kuitenkin sekoittautuvat, myös opetuskuva saa usein katsojaltaan emotionaalisen reaktion. (Virtanen 2002, 48–49.)

Pelkistetty, selkeähahmoinen, joko värikontrasteilla tai paksuilla ääriviivoilla korostettu kuva tukee lapsen hahmotuskykyä. Lapsen hahmotuskykyyn antaa vihteitä lapsen oma piirtämisen kehitys. Lapsenomainen tapa piirtää on kaavamainen ja luetteleva. Kuvassa olevat hahmot, eläimet, talo ja puu asetellaan riviin perusviivalle. Kuvien selkeyteen auttaa myös hahmojen rajautuminen taustastaan ja muista hahmoista. Kuvassa kauempana olevat hahmot kuvataan pienempinä, lapsille ja toisista kuvakulttuureista tuleville henkilöille tämä saattaa tuottaa väärinkäsityksiä. On olemassa monia muita tapoja havainnollistaa näkemäänsä, kun mitä länsimaisessa kulttuurissa on omaksuttu. (Virtanen 2002, 50–52.)

Kuvitus on kuitenkin paljon muutakin kuin opetuksen tukena käytettäviä kuvia. Kuvitus on sekä asenteita että tietoa siirtävää. Lapset eivät analysoi kuvia kuten aikuiset, mutta ottavat vaikutteita niistä. Kuvittajan ihmiskuva ja eettiset näkemykset siirtyvät kuvien avulla lukijaansa. Nämä viestit ja kokemukset voivat suodattua osaksi lapsen omaa maailmankuvaa. (Pesonen 2013, 66).

Monikulttuurisella kirjallisuudella tarkoitetaan etnisten vähemmistöjen sekä erilaisten kulttuurien ja kulttuurierojen olemassa olemisen huomioimista kirjallisuudessa. Monikulttuurisen lastenkirjallisuuden kautta voidaan edistää paitsi voimaantumisen kokemusta myös sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja tietoisuutta sekä kulttuuristen erojen arvostusta. (Heikkilä-Hiltunen 2013, 28–29.) Lastenkirjallisuus näyttää reagoivan hitaasti yhteiskunnallisiin muutoksiin. Haasteellista

on ollut ottaa huomioon uudet väestöryhmät, jotka ovat syntyneet siirtolaisuuden seurauksena. Miten lastenkirjallisuus saadaan puhuttelevaan niitä lapsia, joilla on siteitä muihin maihin ja kulttuureihin? Löytyykö lastenkirjallisuudesta lapsia, joihin he pystyisivät samaistumaan? Miten kirjallisuus kuvaa maita, kansoja ja kulttuureja, joihin lapsella on sidoksia? Entä ne lapset, joiden vanhemmat eivät tule kirjallisesta kulttuurista tai eivät pysty lukemaan lapselleen ainakaan suomenkielisiä kirjoja, löytävätkö he tiensä kirjallisuuden pariin? Lastenkirjallisuus niin kuvituksen kuin tekstin osalta voi omalta osaltaan tukea lapsen myönteistä minäkuvan rakentumista ja lasten keskinäistä tasa-arvoa. Lisäksi lastenkirjallisuus voidaan nähdä tukemassa maahanmuuttajien kotoutumista, niin oman äidinkielen kuin suomenkielen oppimisessakin. (Rastas 2013, 10.)

Materiaalin valinnassa otimme huomioon asiakkaiden monikulttuurisuuden. Lisäsimme eläinlauluun perinteisten suomalaisten lemmikkieläinten lisäksi esimerkiksi leijonan ja elefantin. Kuvituksessa halusimme tuoda esiin eri kansallisuuksien lapsia ja aikuisia. Lisäksi toimme yhden laulun kuvitukseen eri maiden lippuja, jotka valitsimme maahanmuuttoviraston tilastojen perusteella; mistä maista suurin osa turvapaikanhakijaperheistä tulee Suomeen. Muutama lippu jätettiin valkoiseksi, jotta perhe voi värittää siihen oman maansa lipun.

Suurella todennäköisyydellä kirjasemme on ensimmäinen suomenkielinen lastenjulkaisu, johon turvapaikanhakijalapset ja -vanhemmat tarttuvat. Meillä oli materiaalin ja kuvituksen valinnassa vastuu pohtia, minkälaisia asenteita ja tietoja siirrämme eteenpäin, ja minkälaisen kuvan annamme suomalaisesta yhteiskunnasta. Valitsemmeko kuvituksiin vain kantaväestöön kuuluvien näköisiä ihmisiä? Minkälaisessa asemassa etniseen vähemmistöön kuuluvat hahmot ovat kuvituksessamme? Halusimme vaikuttaa kuvituksen kautta siihen, minkälaisena etniset vähemmistöt nähdään lastenkuvituksissa. Kuvasimme etniseen vähemmistöön kuuluvat henkilöt aktiivisina toimijoina. Lisäksi halusimme tuoda kuvitukseemme mahdollisimman monennäköisiä, -kokoisia ja -ikäisiä ihmisiä niin, että kirjanen puhuttelisi niin vanhempia kuin lapsia, joilla on siteitä muihin maihin ja kulttuureihin. Mahdollisesti pystymme vaikuttamaan innostavasti niin, että perhe löytäisi tiensä suomalaisen lastenkirjallisuuden pariin jatkossakin.

7.2 Toteutus

7.2.1 Kuvituksen teko

Kuvittajina toimimme molemmat, yhtenäisyyttä haimme värityksellä ja vahvoilla ääriviivoilla. Piirsimme kuvat A4:n paperille ja skannasimme ne taittoa varten tietokoneelle. Jotta kuvista ja ääriviivoista tulisi selkeitä, toteutimme ne isokoisina. Kun olimme päättäneet kirjaseen haluamamme materiaalin, valitsimme kumpikin sellaisen leikin, jonka kuvittaminen innosti eniten. Jaoimme muiden leikkien kuvitusvastuun samalla periaatteella. Keskustelimme kuvituksen toteutamisideoista yhdessä, ja teimme toisillemme ehdotuksia ja kommentoimme toistemme valmiita tuotoksia. Toisinaan aikaa meni yllättävän paljon kuvien suunnitteluun; oli yllättävän vaikeaa muistaa ottaa kaikki kuvitustapaan vaikuttavat seikat huomioon. Näitä seikkoja olivat tietysti selkeät ja mielenkiintoiset hahmot ja kuvien vastaavuus leikkiohjeiden sekä lorujen ja laulujen sanoituksen sisällön kanssa.

Kuvituksessa oli paljon lapsia ja aikuisia. Varhaisen vuorovaikutuksen tukemisen kannalta tärkeää oli, että äitejä ja isiä sekä tyttöjä ja poikia esiintyisi kuvissa suurin piirtein saman verran. Tarkoituksena oli, että lasten ja aikuisten eri ikäluokat, kansallisuudet ja pukeutumistyyli olisivat mahdollisimman tasapuolisesti edustettuina, jotta kirjaseen käyttäjät voisivat jollain tavalla samaistua niihin ja kokea kirjaseen sisällön mahdollisimman helposti lähestyttäväksi. Huomioimme myös, että kuvituksen ihmishahmoja pystyisi omassa mielessä halutessaan yhdistelemään erilaisiksi perheiksi. Pukeutumistyyliä emme korostaneet välttämättä aina kansallisuutta, vaan kiinnitimme huomiota myös Suomen neljään eri vuodenaikaan ja niiden vaatimaan vaatetukseen. Suomessa paljon käytettyjen leikkien, laulujen ja lorujen rinnalla tämä oli yksi keino tutustuttaa perheitä uuden maan kulttuuriin ja tapoihin.

Aukeaman kokoinen katselukuva kertoo Suomen maasta; siinä käydään läpi Suomen vuodenaajat sekä Suomessa kohdattavia erilaisia maisemia. Sen sisältö on suunniteltu siten, että siitä on helppo kysyä kysymyksiä, kertoa tarinaa tai

etsiä yksityiskohtia aihepiireittäin, joita voivat olla esimerkiksi ihmiset, eläimet, ajoneuvot, rakennukset ja kasvit. Ihmisten ja eläinten oikeiden asentojen ja ilmeiden aikaansaamiseksi etsimme vinkkejä selaamalla internetistä ja lasten kirjallisuudesta löytämiämme kuvia sekä omaa itseämme ja läheisiämme hiukan tarkastellen. Jokainen kuva on omaa tuotosta.

Kuvituksen ihmishahmojen ulkonäön heterogeenisyydellä pyrimme luomaan mielikuvaa yhteisöllisyydestä, suvaitsevaisuudesta ja uuteen elämäntilanteeseen sekä kulttuuriin sopeutumisen välttämättömyydestä; kuvituksessa hyvin erilaisista elämäntilanteista ja kulttuureista tulevat ihmiset ovat sovussa keskenään ja keskittyvät lasten ja perheensä hyvinvointiin. Kuvien aiheiden ja värimaailman tarkoitus on viestiä elämäniloa sekä hassuttelun tärkeyttä; hahmojen ilmeet ovat onnellisia tai iloisia, värit reippaita ja raikkaita sekä vaatetus ja värimaailma toisinaan hullunkurinen ja todellisuudesta poikkeava. Kuvituksessa on pyritty toisaalta realistisuuteen, toisaalta otettu irti ottoja todellisuudesta. Tarkoitus on viestiä selkeästi, mutta mielikuvitusta ruokkien. Kirjanen on tunnelmallaan lämminhenkinen ja iloinen tarkoituksella; sekä lapsi että aikuinen tarvitsevat hetkiä, jolloin voi unohtaa murheet tai irtaututua muuten vaan tavanomaisesta arjesta ja keskittyä läsnäoloon, toisen ihmisen kanssa olemiseen ja hauskanpitoon.

Kuvitusta suunnitellessa oli tärkeää sekä kiinnostavuuden, kielen että leikkien, laulujen ja lorujen sisällön takia huomioida, että ihmiset ja eläimet olisivat mahdollisimman paljon eri asennoissa. Tasapainoisen ja kauniin asettelun mahdollistamisen takia hahmojen oli tärkeää katsoa ja asettua sopivassa määrin eri suuntaan ja samaan suuntaan. Samoin värien tasapainoinen käyttö kuvia tehdessä oli suunniteltava jo kirjasen lopullista ulkoasua mieltien. Tämä kaikki oli verraten haastavaa, kun meillä ei ollut kustannussyistä johtuen kuvitusta tehdessä tiedossa, minkälainen kirjasen lopullisesta muodosta tulee. Koska kirjasen koko ja muoto vaikuttavat oleellisesti kuvien, nuottien ja tekstin kokoon sekä asetteluun, yritimme kuvia tehdessä suunnitella kirjasen sisällön niin, että se olisi mahdollisimman edullinen painaa ja toisaalta mahdollista tulostaa myös verkkoversiona. Tämän takia jouduimme juuri kuvien ja tekstin koon kanssa tekemään osittain kompromisseja: osa kuvista on kuitenkin tarkoituksella tehty

isommaksi, jotta pienimpien katsojien olisi niitä miellyttävä tutkia. Toisaalta värikkään ulkoasun takia kirjasen sisältö voi kiinnostaa pienimpiä silloinkin, vaikka itse kuvitus olisi kooltaan pienempää. Kuvituksessa piti huomioida myös monikulttuurisuus sillä tavoin, ettei esimerkiksi ihmishahmojen vaatetuksen kautta loukkaa kenenkään kirjasen käyttäjän kulttuuria tai uskontoa.

Olimme alustavasti suunnitelleet etusivulle Laivalauluun liittyvän laivan kuvan, joka kuvasti mielestämme matkantekoa ja näin sopisi kohderyhmäämme. Kuitenkin mahdollinen venepako on voinut olla hyvin traumaattinen kokemus turvapaikanhakijoille, ja laivan kuva etusivulla saattaisi herättää liiaksi negatiivisia muistoja ja tuntemuksia. Myös yhteistyökumppanimme toivoi kansikuvan muuttamista. Halusimme kirjasen ensivaikutelman mahdollisimman positiiviseksi, houkuttelevaksi ja kirjasen sisältöä kuvaavaksi. Vaihdoin etusivulle varhaista vuorovaikutusta kuvaavan kuvan. Valitsimme kuvan, jossa on isä ja taapero, koska projektin ja kirjasemme tarkoitus oli rohkaista äitien lisäksi myös isiä leikkimään, laulamaan ja loruttelemaan pienten lastensa kanssa. Kuvan aihe viittaa koko perheen leppoisaan yhdessäolon hetkeen; varhaisesta vuorovaikutuksesta puhuttaessa yleensä äidin läsnäolo korostuu isää enemmän. Lisäksi tämä kuva sopi asettelultaan kansikuvaksi otsikon alle.

7.2.2 Taitto

Selkokielen kirjasen suunnittelussa meidän tuli ottaa huomioon kuvitus, kuvien koko, kuvattavuus, värimaailma, tyyli ja teksti. Huomioida piti myös kohderyhmä ja siihen liittyvät seikat, kuten selkotaitto, graafinen suunnittelu, selkotekstinlaidonta, kirjaintyypit, taitto, kuvitus ja helppolukuisuus. Lisäksi taitossa huomioitiin Ensi- ja turvakodin graafiset ohjeet ja se, että kirjasen ulkoasu vastasi liiton linjaa. Kirjasemme on ainutlaatuinen Ensi- ja turvakotien liiton julkaisuista, koska se on leikkikirjanen ja sisältää kuvituksia. Saimme käyttää sen takia luovuutta myös taittoprosessissa.

Taittoon ja nuottien kirjoittamiseen saimme ulkopuolista apua. Kolmeen lauluun tehtiin nuotit Sibelius -nuotinkirjoitusohjelmalla. Nuotit olisi voinut tehdä myös käsin, mutta ajan säästämiseksi ja työmäärän helpottamiseksi päädyimme nuotinkirjoitusohjelmaan.

Taitossa haastavaa oli saada selkeä kokonaisuus, niin että se olisi helposti luettava ja ymmärrettävä. Kuvitusta meillä oli runsaasti, jotta saisimme esitettyä kuvien avulla variaatioita leikeistä eri-ikäisille. Toisaalta kuvituksella tuotiin esille myös leikissä, laulussa tai lorussa mahdollisesti esiintyvä juoni; esimerkiksi Lai-va-laulun laivan matka muille maille tai Sutsi satsin läpi lorun kestävä kokoaikainen rytmin mukainen jammailu toimintatehtävien rinnalla. Jouduimmekin tekemään kompromisseja, ja karsimme osan valmiista kuvista, että aukeama olisi helposti luettava ja kuvat eivät olisi liian pieniä. Toisaalta osa kuvista taitettiin tarkoituksenmukaisesti pienemmiksi ja aukeamat tiiviimmiksi, jotta saisimme kirjasen kuvitukseen myös tyyllistä vaihtelua ja kiinnostavuutta sen eri ikäisille käyttäjille. Yllättävän haastavaa oli saada leikkien, laulujen ja lorujen ideat selvitettyä ilman kieltä. Mitä kaikkea kuvissa täytyy olla, että kirjasen käyttäjä ymmärtää leikin, laulun ja lorun sisällön sekä funktion niin, että niiden toteuttaminen tukee alle 3-vuotiaan varhaista vuorovaikutusta ja kielenkehitystä?

Riittävän selkeän taiton ja katsojaa miellyttävän ulkoasun mahdollistamisen takia emme suomentaneet leikkien, laulujen ja lorujen kaikkea sisältöä, vaikka se olisikin voinut olla aihepiireiltään alle 3-vuotiaan kielenkehityksen kannalta otollista. Esimerkiksi vaikka värit ovat vahvoja ja kirkkaita osin sen takia, että alle 3-vuotias on jo kiinnostunut opettelemaan niiden nimiä, emme suomentaneet niitä, vaan eläinten nimet ja ihmisten toiminnot. Kuitenkin värejä, samoin kuin substantiiveja, adjektiiveja, verbejä sekä paikkaa ja suuntaa ilmaisevia sanoja on kirjasen kuvien avulla helppo opetella omalla äidinkielellä.

Kirjasesta tulee painettu ja tulostettava versio. Painetun version muoto haki pitkään lopullista muotoaan. Yhteiskumppanin toiveesta kirjasen painettu versio painetaan 21 cm kertaa 21 cm muotoon. Ensi- ja turvakotien liiton kustantaman julkaisun haluttiin näyttävän liiton standardien mukaiselta. Liiton graafiset ohjeet määrittivät julkaisun ulkoasua. Leikitään! -kirjasen painamisessa käytetään

lakkausta, joka pidentää painotuotteen kestoikää ja mahdollistaa pienten lasten tutustumisen kirjaseen. Painokustannuksista vastasi Ensi- ja turvakotien liitto RAY:n rahoittamana.

Kirjasta voi käyttää myös tulostettuna versiona; tällöin kirjasen sisällön voi tulostaa joko A4 tai A3 kokoiseksi riippuen siitä, haluaako taitella tulosteet A5 vai A4 kokoiseksi vihkoseksi. (LIITE 5) Tulostettu versio voisi jäädä paremmin elämään perheen arjessa, jos sen muoto lähentelisi kirjasta/vihkosta, jolloin sen käyttö-tarkoitus ulkoasultaan olisi ilmeisempi. Tämän takia on tärkeää, että kirjasen tulostettava versio taitellaan tai nidotaan vihkoseksi, ennen kuin se annetaan perheelle mukaan. Kirjanen voi olla myös tulosteista koottava kansio. Tällöin kansioon voi lisätä myös muuta perheelle tärkeää materiaalia, kuten piirroksia, valokuvia, oman kulttuurin lauluja ja tarinoita. Tulostettavan version käytössä etuna on sen edullisuus ja nopea saatavuus, toisaalta se ei kestä lapsen käsittelyä kovinkaan hyvin; tarkoitus on nimenomaan, että lapsi voi tutkia kuvitusta. Tulostetun version voi resurssien puitteissa laminoida, jolloin se kestää paremmin lapsen käsittelyä. Halusimme tehdä painetun version rinnalle mahdollisimman hyvin toimivan tulostettavan, koska emme halunneet kirjasen käyttömahdollisuuksien rajoittuvan painokustannuksellisiin seikkoihin. Vastaanottokeskuksissa perheet vaihtuvat tiuhaan ja painetut versiot loppuvat kuitenkin jossain vaiheessa. Tällöin tulostettava versio on mahdollista ottaa käyttöön. Kuitenkin painettu kirjanen toimii mielestämme ehdottomasti vielä paremmin kuin tulostettava.

Painettu versio sopii lapsen käteen tulostettua versiota paremmin kokonsa ja materiaalinsa puolesta. Kirjasen sisällön puolesta sopivamman koon takia painettu versio toimii taiton kannalta paremmin kuin tulostettu versio; neliön mallinen koko tukee paremmin kuvituksen ja tekstin sekä nuottien yhteen sovittamista. Kuvat on voitu jättää hieman isommaksi ja niiden välille vähän enemmän tilaa; tulostettavan version käytettävissä olevan sivutilan käytössä on pitänyt ottaa huomioon myös valkoisen reunuksen vaihteleva paksuus siten, ettei tulostettaessa kuvista jää jotain oleellista pois.

Liitimme kirjasen alkuun ohjeet vanhemmalle ja loppuun ohjaajaa varten. Ohjeissa kerromme lyhyesti materiaalin tarkoituksen ja käyttötavan. Vanhemmalle tarkoitetuissa ohjeissa käytimme lyhyitä selkokielisiä ohjeita, jotka ovat kuvitettuna. Ohjaajaa kannustetaan laulun ja musiikin käyttöön, vaikka ei olisi aikaisempaa taustaa musisoinnista. Kirjasta voi käyttää tukena ohjatun toimintatuokion toteutuksessa tai yksilötapaamisessa. Perhe saa kirjasen ohjauksen yhteydessä, jolloin materiaalia on käyty läpi ainakin kerran ohjattuna. Ohjeissa käydään läpi muun muassa kuvien roolia, äidinkielen käyttöä ja materiaalin jakamista.

7.2.3 Ohjauskerran toteutus

Ohjasimme leikkituokion kirjasen materiaalin pohjalta joulukuussa 2013 Puna-vuoren vastaanottokeskuksessa. Tuokiossa käytimme raakaversiota kirjasta ja jaoimme materiaalin jokaiselle osallistujalle mukaan. Siinä ei ollut vielä mukana Suomesta kertovaa katselukuvaa, ohjeita vanhemmalle sekä ohjaajalle, eikä kirjasen takakannen kuvaa ja siinä olevia tekijä-, kustantaja- ja yhteistyökumppanitietoja. Ohjauskertamme perusteella arvioimme ja havainnoimme, miten materiaali toimii käytännössä.

Keskityimme ohjauskerrallamme kirjasen käytön arvioimiseen ohjaajan näkökulmasta laatimamme havainnointirungon perusteella. Havainnoimme, miten vanhemmat ja lapset osallistuivat toimintaan sekä mikä auttoi tai oli haastavaa ohjauksessa. Havaintojemme pohjalta teimme muutoksia Leikitään! -kirjaseen ja ohjaajille tarkoitettuun ohjeisiin, sekä osasimme muotoilla perheille ja ohjaajille tarkoitetut arviointilomakkeet paremmin.

Perhekahvilaan osallistui 6 vanhempaa lastensa kanssa, lasten iät olivat 1,5-vuotiaasta 9-vuotiaaseen. Lapsia oli yhteensä yhdeksän. Alle kolmevuotiaita ryhmässä oli vain yksi. Mukana oli yksi isä. Olimme tietoisia, että perhekahvilaan osallistuu myös isompia sisaruksia. Yllätyimme kuitenkin isompien lasten määrästä. Olimme suunnitelleet tuokion vauvaperheille ja kirjasen materiaali on suunnattu alle kolmevuotiaille. Kuitenkin koko opinnäytetyöprosessin ajan

olimme pitäneet mielessä, miten kirjasta voi käyttää hyödyksi myös vanhempien lasten kanssa. Varhaisen vuorovaikutuksen leikkejä voi käyttää isompien lasten kanssa, jos varhaisemmat kehitysvaiheet ovat jättäneet läheisyyteen tai kommunikaatioon aukkoja. Ohjauksessa näki, kuinka isommat lapset nauttivat pienten lasten leikeistä. Yhdessä toteutettu toiminta ja lasten huomiointi näytti tuovan lapsille iloa ja kun leikit eivät olleet liian vaikeita, he saivat niistä onnistumisen kokemuksia.

Käytimme kommunikoinnissa apuna elekieltä, englantia ja suomea. Lisäksi yksi perhekahvilan ohjaajista osasi arabiaa. Kuten aiemmin jo arvailimme, yhteisen kielen puuttuminen toi haasteita. Kuvituksen avulla oli helppo näyttää osallistujille, mitä tehdään seuraavaksi, ja miten leikkiä voi leikkiä pienemmän tai isomman sisaruksen kanssa. Kiireettömyys, aito läsnäolo, heittäytyminen ja toisto olivat keskeisiä seikkoja, jotta pystyimme ohjaamaan tuokion, jossa ymmärsimme toisiamme. Toistimme kaksi kertaa jokaisen leikin, laulun ja lorun. Ohjasimme koko kirjasen leikit, laulut ja lorut läpi, koska halusimme saada tuntuun koko kirjasesta. Tämä ei ole kuitenkaan välttämätöntä. Kun kirjasesta valitaan vain muutama osio, voi niitä käydä kiireettömästi ja useamman kerran läpi. Jos olisimme ottaneet vain osan materiaalista, olisi toistoja voinut olla esimerkiksi kolme.

Leikit, laulut ja lorut toimivat hyvin, lapset olivat innostuneita. Vanhemmat eivät osallistuneet laulamalla tai leikkimällä, mutta olivat kuitenkin mukana piirissä ja rytmissä. Vaikka kaikki vanhemmista eivät vaikuttaneet erityisen kiinnostuneilta toimintaa kohtaan, yleinen ilmapiiri oli myönteinen. Vanhemmat käyttivät omaa äidinkieltään tuokion aikana, kun selittivät isommille lapsille, mitä kerroimme englanniksi. Lapset vastasivat englannin kielellä. Pienimmille lapsille vanhemmat eivät oikeastaan puhuneet tuokion aikana.

On otettava huomioon, että tilanne oli perheille uusi ja vieras, me olimme vierailijoita ja sekä käyttämämme kieli että laulut olivat tuntemattomia. Ei ole ihme, etteivät vanhemmat heti täysin sisäistäneet tuokion ja kirjasen ideaa. Kulttuurillisillakin tekijöillä voi olla vaikutuksensa, etteivät vanhemmat välttämättä leiki lastensa kanssa samoin kun suomalaisessa kulttuurissa on tapana. Saimme

ennen ja jälkeen tuokion tutustua ja jutella perheiden kanssa vapaasti perhekahvilassa. Huomasimme, että yksilöllinen ohjaus kirjan leikkien käyttöön lapsen kanssa on tarpeellista. Tuokion jälkeen henkilökohtaisen kontaktin avulla oli helpompi selittää, miten leikkiä leikkejä kotona.

Pohdimme ennen perhekahvilaa, onko kirjan alkuperäinen nimi *Lurularulei* vaikea lausua. Lapset testasivat ja ihan hyvin osasivat; se vaikutti olevan heistä hassun/hauskan kuuloinen. Olimme päätyneet alun perin kirjasen alkuperäiseen nimeen sen leikkisyyden ja suomenkieleen kuuluvan konsonantti- ja vokaalivaihtelun takia. Siinä oli myös hassuttelua loruttelun tapaista kieltä käyttäen. Se ei viitannut suoraan pelkästään leikkiin, loruun tai lauluun, vaan oli niiden kielellinen sekoitus. Pohdimme kuitenkin, oliko nimi tarpeeksi informatiivinen ja helposti lähestyttävä työntekijöille ja vanhemmille. Myös yhteistyötahomme toivoi nimeksi jotain helpommin lausuttavaa ja päädyimme lopulta nimeen *Leikitään!*.

7.3 Arviointi

7.3.1 Työelämän palaute

Opinnäytetyömme tavoitteena oli luoda vauva- ja pikkulapsiperheet huomioiva ja osallistava väline vastaanottokeskuksiin. Keväällä 2014 vastaanottokeskusten ohjaajille jaetaan toimintalaatikko, jonka osana kirjasemme toimii. Tavoitteiden toteutumisen näkökulmasta olisi keskeistä tietää, miten vastaanottokeskusten työntekijät ottavat kirjasemme vastaan ja miten he hyötyvät siitä asiakastyössään. Tätä emme kuitenkaan pysty tämän opinnäytetyön puitteissa arvioimaan. Saimme mahdollisuuden *Leikitään!* -kirjasen koekäyttöön Punavuoren ja Kaarlenkadun vastaanottokeskuksia keväällä 2014. Näin saimme arviota kirjasta ohjaajan näkökulmasta. Lisäksi keräsimme palautetta Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin projektipäälliköltä sekä Ensi- ja turvakotien liiton vaativan vauvatyön kehittämiskeskuksen kehittämispäälliköltä.

Kirjasen arviointi ja koekäyttö tapahtuivat tammi-helmikuun 2014 välisenä aikana. Joulukuussa 2014 ohjaamamme toimintatuokion johdosta tekemiemme muutosten jälkeen lähetimme kirjasen sähköisen version perhekahvilaan työvälineeksi. He pystyivät tulostamaan sitä perheille mukaan vietäväksi. Kirjasen ohjaajat arvioivat kirjasta arviointilomakkeen avulla (LIITE 2). Arviointilomakkeen tarkoituksena oli saada selville, miten ohjaajat kokivat Leikitään! -kirjasen käytön sisällön sekä soveltuvuuden turvapaikanhakija- ja maahanmuuttotyöhön. Lisäksi ohjaajat arvioivat, olivatko ohjeet tarpeeksi informatiiviset ohjauksen tueksi. Jokainen ohjaaja täytti arviointilomakkeen ohjauskerran jälkeen. Jos toimintatuokioita ohjattiin useammin kuin kerran, yksi arviointi ohjauksien jälkeen oli riittävä. Jos kirjasta olisi käytetty yksilötapaamisissa tai kotikäynneillä, oli sellaisesta tarkoitus saada erillinen arviointi.

Koekäyttö tapahtui Punavuoren vastaanottokeskuksen perhekahvilassa, joka kokoontui viikoittain, eli arviointiajalla kahdeksan kertaa. Ohjaajina toimivat Ensi- ja turvakotien liiton projektityöntekijät ja yksi heidän opiskelijansa. Kirjasen koekäyttö ei edennyt niin kuin olimme alustavasti suunnitelleet. Punavuoren perhekahvilassa toiminnassa oli kevään aikaan haasteita: asiakkaita ei tullut aluksi paikalle ja lapset olivat niin oirehtivia, että perhekahvilassa ei voinut ohjata mitään erityistä ohjelmaa. Lisäksi Punavuoren vastaanottokeskus meni osin remonttiin. Tila, jossa perhekahvilaa pidettiin, joutui myös remonttiin. Sen seurauksena perhekahvila siirtyi kokoushuoneeseen, joka oli ahdas ja vaikeutti leikkihetkien ohjausta. Siellä ei edes yritetty ohjata leikkituokioita. Leikkituokiota ehdittiin kuitenkin ohjaamaan neljä kertaa ennen remonttia siten, että leikkikirjasta käytettiin osia. Projektityöntekijät halusivat jatkaa koekäyttöä maaliskuun puolelle, jotta he pystyivät koekäyttämään kirjasta kerran myös Kaarlenkadun toimipisteessä. Näin palautetta kerättiin myös kahdelta Kaarlenkadun vastaanottokeskuksen työntekijältä, jotka olivat mukana ohjaustilanteessa.

7.3.2 Turvapaikkaa hakevien perheiden palaute

Halusimme saada arvioita myös siitä, miten kirjasen tavoitteet toteutuvat perheiden näkökulmasta. Haasteeksi kirjasen arvioinnissa nousi esille, miten pystyisimme arvioimaan tavoitteiden toteutumista. Helsingin vastaanottokeskukset ovat läpikulkukeskuksia, jossa perheet ovat vain lyhyen aikaa. Tällöin perhe saattaa osallistua vain kerran tai pari ohjattuun toimintaan. Näin emme pysty keräämään palautetta tai havainnointimateriaalia pidemmältä aikaväliltä. Lisäksi projektityöntekijät ilmaisivat, että turvapaikanhakijoilta on ollut yleensäkin vaikea kerätä palautetta. Syynä voi olla esimerkiksi, että turvapaikanhakijoilla ei ole vertailupohjaa tai kokemusta tällaisista kyselyistä ja niihin vastaaminen voi olla haasteellista. Näiden syiden takia oli vaikea mitata opinnäytetyömme tavoitteiden toteutumista liittyen vanhemman ja vauvan väliseen varhaiseen vuorovaikutukseen, äidinkielen käyttöön sekä lapsen kielenkehitykseen. Perheen hyvinvoinnin ja omatoimisuuden edellytyksien sekä uuteen ympäristöön sopeutumisen arviointi vaatisi pidempiaikaista tutkimusta, johon opinnäytetyömme ja yhteistyökumppanimme projektin laajuus eivät riitä.

Koska tavoitteiden toteutumisen arviointi osoittautui mahdottomaksi, lähdimme keräämään palautetta turvapaikanhakijavanhemmilta. Arvioinnissa oli tarkoitus saada selville, pitivätkö vanhemmat kirjasesta, ja käyttivätkö he sitä lapsensa kanssa. Kirjasen koekäytön aikana ohjaajien oli tarkoitus kerätä arviointilomakkeiden (LIITE 3) avulla palautetta vanhemmilta. Perheille tarkoitettu arviointi oli tarkoitus kerätä vasta, kun vanhemmilla oli ollut mahdollisuus käyttää kirjasta itsenäisesti ohjatun tuokion jälkeen. Arviointi täytettiin ja palautettiin perhekahvilan aikana. Jos kirjasta olisi käytetty kotikäynnillä ja olisi ollut jo tiedossa, ettei toista kotikäyntiä olisi tullut koekäytön aikana, palautetta olisi ollut tarkoitus pyytää heti ohjauksen päätteeksi. Ohjaajia oli opastettu pyytämään palautetta myös suullisesti vanhemmilta. Käytimme arvioinnin tukena perhekahvilassa tuttua hymynaama-arviointia ja kuvitusta. Ajattelimme kuvilla olevan merkittävä rooli, koska yhteistä kieltä ei välttämättä ole. Kielenä käytimme arviointilomakkeessa selkokielen suomenkielen lisäksi englantia sen yleisyyden vuoksi.

Kirjallista palautetta kerättiin vanhemmilta arviointilomakkeella, sekä samalla suullisesti. Näin saatiin palautetta, pitivätkö vanhemmasta kirjasesta, muttei pystytty keräämään tietoa, oliko kirjasta käytetty yhdessä lapsen kanssa tuokion ulkopuolella.

7.3.3 Arvioinnin tulokset

Arviointilomakkeen ohjaajalle palautti yhteensä viisi ohjaajaa. Leikitään! -kirjasen ulkoasua pidettiin raikkaana, värikkäänä, kiinnostavana sekä huolella tehtynä. Kuvat kehuttiin selkeiksi, kauniiksi ja monimuotoisiksi. Kuvia pidettiin helposti ymmärrettävinä ja ne houkuttivat tutkimaan sisältöä paremmin. Kuvituksen nähtiin tukevan hyvin kirjasen käyttöä. Kuvitus auttoi ohjaajaa ohjaamaan perheitä seuraamaan tuokion kulkua kuvien avulla. Kuvien koettiin auttavan ohjaustyössä, jos oli vaikea muistaa, miten esimerkiksi leikki leikittiin. Yksi vastanneista oli sitä mieltä, että kuvien avulla vanhempien olisi helppo palauttaa mieleen leikkien liikkeet perheen käyttäessä kirjasta omalla ajalla.

Olen käyttänyt kerran, mutta tulen varmasti käyttämään uudelleen.

Positiivista on, että tässä ei tarvitse kummoisia välineitä. Helppo ottaa esiin ryhmässä ja jatkaa kotona.

Leikit, laulut ja lorut nähtiin monipuolisina ja sellaisina, että niitä on melko helppo oppia. Leikitään! -kirjasen koettiin sopivan hyvin sekä pienille että isommille lapsille. Kielitaidon puute ei tuntunut olevan ongelma kirjasen ohjauksessa tai käytössä. Lapset olivat erityisen innoissaan etenkin Kim-leikistä.

Tuntuu, että perheet ymmärtävät sen merkityksen, kun kertoo miksi olette kirjasen tehneet.

Ohjaajan ohjeita pidettiin selkeinä, kattavina ja ne perustelivat Leikitään! -kirjasen käyttötarkoitusta sekä ohjasivat sen käyttöön. Ohjeissa oli huomioitu kaikki tärkeät osa-alueet ja niiden lukemisen jälkeen oli helppo tarttua kirjasen käyttöön. Suurin osa ei kaivannut muutoksia ohjeisiin. Yksi piti oheistusta liian

pitkänä. Siinä nähtiin olevan jo valmiiksi tietoa, jota ohjaajat omaavat vastaanotokeskuksissa. Yhtä ohjaajista erityisesti viehätti se, että ohjeissa tuodaan esille, että kirjasta voi käyttää osittain ja luovasti, siinä kannustetaan oman kielen käyttöön ja tärkeintä on oikeaoppisen laulamisen sijasta kohtaaminen lapsen kanssa.

Ohjaajat havainnoivat vanhempien ja lapsien osallistuvan toimintaan hyvin. He olivat kiinnostuneita kuvista ja kuuntelivat, kun ohjaaja selosti kirjasen ideaa. Lapset olivat erityisesti innoissaan. Vanhemmat kannustivat lapsiaan leikkimään ja laulamaan. Perheet keksivät myös uusia ideoita joihinkin lauluihin ja leikkeihin. Lisäksi arvioinnin antajat havainnoivat kuvien motivoivan lapsia tai ujoja laulajia osallistumaan tuokioon ainakin kirjasta katsomalla.

Vanhemmat yrittivät käyttää kirjasta pitkälti suomenkielellä, vaikka ohjaajat kannustivat heitä oman kielen käyttöön. Välillä vanhemmat selittivät lapsilleen joitain lauluja ja leikkejä omalla kielellään, jos lapset eivät ymmärtäneet niitä. Arviointilomakkeissa kävi ilmi, että ohjaajat olivat keksineet luovia keinoja oman äidinkielen tukemiseen. Esimerkiksi yksi ohjaajista käytti kuvia hyväkseen ja pyysi osallistujia nimeämään kuvia omalla kielellään. Lisäksi kaksi ohjaajaa olivat kannustaneet kirjasen käytön jälkeen vanhempia laulamaan jonkun laulun omalla kielellään. Kysyttäessä omankielisiä lauluja, vanhemmat olivat muistaneet niitä kuitenkin huonosti. Yksi äiti oli vastannut huolien täyttäneen pään niin, ettei muistanut enää mitään. Hän kertoi aikovansa laulaa lapsille, kun asiat taas selviäisivät.

Joskus olen itsekin ollut vähän pihalla, että mitenkäs tämä sävel menikään ja kun en osaa nuotteja, niistä ei ole ollut apua. Silloin olen kertonut perheille, että kuten näette, en itsekään näitä muista – mutta se ei haittaa yhtään mitään, voi olla luova.

Haasteeksi yksi vastanneista koki sen, että aina ei ollut otollinen tilanne käyttää kirjasta; joko perheitä oli ollut liian vähän tai liikaa, sopivia tiloja ei ollut ollut käytössä tai oli ollut muuten liian levotonta. Ryhmissä oli hyvin eri-ikäisiä lapsia. Materiaalia oli ollut mukavaa käyttää ja kun sitä oli päässyt käyttämään, se oli yleensä onnistunut todella hyvin. Yksi koki haasteelliseksi tilanteen, jossa jotkut

vanhemmista ja lapsista eivät innostuneet toiminnasta. Tällöin ohjaaja vain jatkoi ohjaustyötään, ymmärtäen ettei kaikkia aina saisi mukaan. Haasteista huolimatta perheet osallistuivat hyvin. Yksi vastanneista oli hämmästynyt, miten hyvin perheet olivat lähteneet mukaan tuokioihin ja olivat todella tutkineet kirjasta.

Kirjanen koettiin hyvin monikäyttöiseksi ja sen ajateltiin soveltuvan sekä maa-hanmuuttajatyössä että tavallisessa tai haastavassa asiakastyössä suomalais-perheiden kanssa. Suomalaisten perheiden kanssa kirjasta voisi käyttää kielen opetteluun tai muuten vain laulamiseen. Sen käyttöön ei nähty olevan mitään isoja kynnyksiä. Yksi vastanneista näki sen sopivan käytettäväksi erilaisille päiväkotiryhmille. Kirjasen käytön nähtiin olevan mahdollista juurtua vastaanotto-keskuksiin, jos vaan työntekijöiltä löytyy aikaa sen hyödyntämiseen. Kirjasta voisi myös markkinoida. Projektityöntekijät yrittävät omalta osaltaan jakaa ja levittää sitä ympäri Suomea.

Kirjasta jaettiin perheille mukaan, mutta koekäytön aikana käyttö ei alkanut itseenäisesti. Ohjaajat keräsivät kokemuksia kirjasesta perheiltä sekä suullisesti että arviointilomakkeen avulla. Kaikki osallistujat olivat vastanneet pitävänsä kirjasta. Punavuoren vastaanottokeskuksessa kerätyn palautteen mukaan vanhemmat eivät olleet kokeilleet Leikitään! -kirjasta omalla ajalla. Kaarlenkadun ohjauskertoja ehdittiin järjestää vain yksi, joten tietoa siitä, käytettiinkö vuorovaikutuksellisia leikkejä tuokion ulkopuolella, ei voitu kerätä. Yksi ohjaajista pohti palautteessaan, että kirjanen olisi tullut paremmin perheillä käyttöön, jos ohjaajalla olisi ollut mahdollisuus ohjata useampi laulutuokio ensin perhekahvilassa. Uskottiin, että ohjauskertoja tarvitaan useampi kerta, että kirjanen tulee tutuksi. Yksi ohjaajista pohti turvapaikanhakijaperheiden olevan huono pilotti koton kokeiluun, sillä huoneet eivät ole houkuttelevin paikka käyttää Leikitään! -kirjasta.

Lisäksi ohjaajien palautteista tuli ilmi, että Leikitään! soveltuu varmasti parhaiten odotusajan vastaanottokeskuksiin, joissa perheet asuvat kauemmin. Ensi- ja turvakotien liiton vauvaperheturvapaikanhakijana -projektityöntekijät olivat kevään aikana menossa Lammin vastaanottokeskukseen ja esittelivät siellä kirjas-

ta ja kehottivat työntekijöitä ottamaan sen käyttöön ryhmässä, jonka ovat aloittamassa. Lisäksi kirjanen tulee projektin ideoimaan toimintalaatikkoon ja jaetaan siten jokaiseen vastaanottokeskukseen. Näky halusta jatkaa Leikitään! -kirjasen levityksestä oli vahva. Koekäytön aikana kirjaseen tutustui moni yhteistyötaho ja heistä nousi tahto painaa kirjasta ja levittää sitä vastaanottokeskuksien lisäksi Suomen ensi- ja turvakoteihin ja Pidä kiinni -ensikoteihin.

8 POHDINTA

8.1 Tavoitteiden toteutumisen arviointia

Leikitään! -kirjasesta oli tarkoitus tulla vanhempia osallistava apuväline turvapaikanhakijaperheen kanssa työskentelyyn. Kirjasesta tuli perheitä huomioivia työmuotoja kehittävä apuväline vastaanottokeskusten työntekijöille. Kirjasen arvioinnissa tuli ilmi, että ohjaajien mielestä kirja oli helposti lähestyttävä ja miellyttävä käyttää. Kirjanen näytti toimivan yli kieli- ja kulttuurierojen ja sai perheet hyvin osallistumaan toimintaan. Saataessa perheet voimauttavan toiminnan pariin tuetaan hyvinvoinnin ja omatoimisuuden edellytyksiä sekä sopeutumista uuteen ympäristöön.

Se, miten vastaanottokeskuksen työntekijät ottavat kirjasen omakseen, tulee nähtäväksi. Kirjasesta olemme saaneet paljon kannustusta ja positiivista palautetta. Ensi- ja turvakotien liitto uskoo tuotteen tulevaisuuteen. Yhteistyökumppanimme on panostanut rahallisesti tuotteeseemme ja lähtee painamaan kirjasta. Produktillamme on ollut vaikuttavuutta työelämään, se on löytänyt paikkansa perhekahvilatoiminnassa Punavuoren- ja Kaarlenkadun toiminnassa ja sitä aiotaan levittää kaikkiin Suomen vastaanottokeskuksiin.

Kirjasen käyttötarkoitus ei ollut kuitenkaan aina selvä. Yksi ohjaajista kertoi kannustaneensa perheitä käyttämään laulukirjaa kotona omalla kielellä, jos suomeksi laulaminen tuntui liian vaikealta. Lisäksi yhteistyötahon kanssa tuli väärinkäsityksiä, että kirjanen olisi suomenkielen opiskelua varten, vaikka tarkoituksenamme oli juuri perheen äidinkielen tukeminen ja suomenkieleen tutustuminen. Yhteistyötahollamme oli yhdessä vaiheessa prosessia toivomus, että ”höpö”-kieltä sisältävät leikit, laulut ja lorut mahdollisesti poistettaisiin, koska ne eivät opeta oikeaa suomenkieltä. Väärinkäsitykset johtuivat osaksi siitä, että kirjasen raakaversio levisi nopeasti monelle taholle ja heillä ei ollut tietoa sen taustasta. Tämän johdosta näimme tärkeäksi ohjaajan ohjeiden olevan kirjasen sisällä, että kirjasen tavoite on ohjaajalle selkeä alusta alkaen ja ettei käyttötarkoitus muutu matkan varrella.

Meidän ja yhteistyökumppanimme päämäärä kirjasen suhteen oli sen hyödyntäminen maahanmuutto- ja kotouttamistyössä laajemmin. Arvioissa ohjaajat kokivat, että kirjasta on mahdollisuus hyödyntää monella sosiaali- ja kasvatustalan osa-alueella. Koska tuokiot ja materiaali ovat suomenkielisiä, voidaan niitä hyödyntää sellaisissakin tuokioissa, joissa osallistujina ovat myös suomenkieliset perheet. Näin maahanmuuttajaperheet saisivat kotoutumisen tueksi lisää kontaktia suomen kulttuuriin, kieleen ja suomalaisiin sekä vertaistukea perhe-elämään suomalaisilta perheiltä. Lisäksi varhaisen vuorovaikutuksen ja kielen kehityksen tukemisen näkökulma toimii tällöin sekä maahanmuuttajille että suomenkielisille. Päämäärämme kirjasen hyödyntämisestä laajemmin onnistui hyvin, koska kirjasta lähdetään yhteistyökumppanimme toimesta levittämään vastaanottokeskusten lisäksi Ensi- ja turvakoteihin sekä Pidä kiinni -ensikoteihin. Näin kirjasen painettu ja tulostettava versio tulevat käyttöön ympäri Suomea. Kun painettu versio jossain vaiheessa loppuu ja jos siitä ei tehdä uusintapainosta, kirjasta voi käyttää ainakin tulostettavana versiona. Tulevaisuutta silmällä pitäen loimme yhteystiedot, jotta meihin voidaan ottaa tarvittaessa yhteyttä.

Tavoitteenamme oli tukea turvapaikanhakijavanhemman ja -lapsen varhaista vuorovaikutusta ja auttaa vanhempia ymmärtämään tämän merkitystä. Ohjaajien palautteessa ilmeni, että perheet innostuivat osallistumaan toimintaan. On kuitenkin vaikea määritellä, miten se on vaikuttanut vuorovaikutukseen vanhemman ja lapsen välillä. Perheet eivät käyttäneet koekäytön aikana kirjasen materiaalia houkuttimena vanhemman ja lapsen vuorovaikutukselliseen leikkiin tuokion ulkopuolella. Korostamme, että vähäinkin annettu tuki on merkityksellistä. Itse ohjaustilanteessa havainnoimme, että vanhemmat eivät leikkineet pienten lastensa kanssa. Kulttuurierot voivat olla syynä vanhempien osallistumattomuuteen: vanhemmat saattoivat kokea outona, että aikuiset heittäytyivät niin paljon lasten kaltaisiksi leikkiessään. Kuvituksella pyrimme kuvaamaan vanhemman mahdollisuutta heittäytyä leikkiin, mutta kunnioitamme samalla eri kulttuureja ja annamme erilaisia mahdollisuuksia olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa.

Kirjasella on rooli tukea maahanmuuttajaperhettä uuden, heille sopivan kulttuurin luomisessa. Tämä kulttuuri on sekoitus heidän aikaisemman kotimaansa ja mahdollisesti nyt uuden kotimaansa suomalaista kulttuuria. Materiaalin valinnassa on sisällöllisesti huomioitu kulttuurisensitiivisyys; leikit, laulut ja lorut eivät edusta korostetusti länsimaisuudelle tyypillistä yksilöpainotteista varhaisen vuorovaikutuksen hoivakulttuuria, vaan niistä löytyy myös yhteisöllisiä piirteitä erityisesti leikin variaatiomahdollisuuksien kautta. Leikit eivät siis vaadi välttämättä aina esimerkiksi katsekontaktia aikuisen ja lapsen välillä, ja niitä voi leikkiä myös useamman lapsen tai vanhemman kera. Yksilökeskeisyys korostuu ehkä erityisesti kielen käytön rohkaisemisen painotuksessa ja kielenkehityksen tukemisen näkökulmassa; uudessa tilanteessa alle 3-vuotiaalla maahanmuuttajalapsella ei olekaan välttämättä enää kovin yhteisöllistä äidinkielen oppimisen ympäristöä. Kielen oppiminen ja käyttäminen on yhteydessä kokonaisvaltaisesti koko ihmisen kehitykseen sekä arkipäivän elämään ja kanssakäymiseen.

Yksi tärkeimmistä tavoitteistamme oli tukea maahanmuuttajalapsen kielenkehitystä ja vanhempia käyttämään omaa äidinkieltä vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa. Jotta tavoitteemme olisi toteutunut, keskeistä olisi ollut, että perhe olisi alkanut käyttää kirjasta itsenäisesti omaa äidinkieltä käyttäen. Arvioinnissa tuli ilmi, etteivät vanhemmat käyttäneet kirjasta lastensa kanssa ohjattujen tuokioiden ulkopuolella. Arvioinnissa vastanneet arvelivat osasyynä sen, että ohjattuja tuokioita ei ehditty järjestämään useampaa kertaa. Myös turvapaikanhakijaperheiden karuilla asuinolosuhteilla nähtiin olevan vaikutusta leikkiin houkuttelemiseen. Itse pohdimme, että ohjeet eivät saisi jäädä vain ohjaajan antamiksi, vaan lisäsimme kirjaseen kuvalliset ohjeet kirjasen ja äidinkielen käyttöön vanhemmille.

Kaikille vanhemmille ei tule välttämättä ensimmäiseksi mieleen äidinkielen tärkeys uuden kulttuurin keskellä; äidinkielen käyttö ei ole riippuvaista pelkästään ohjaajasta. Vaikka vanhemmat eivät käyttäisi kirjasta oman äidinkielen tukena, ainakin viestitämme kirjasella sen kielen tärkeyttä. Kirjasemme on vain yksi tapa tukea äidinkielen käyttöä. Tärkeintä on, että perhe löytää itselleen parhaimman tavan käyttää kieltä, oli se sitten laulujen ja lorujen kautta tai vaikka omankielisiä kirjoja lukemalla tai tv-ohjelmia seuraamalla.

Arvioinnissa ohjaajat olivat ilmaisseet ongelmaksi asiakkuuksien lyhyiden kauttakulkuyksiköissä sekä tilojen sopimattomuuden. Suunnittelimme kirjasen niin, että sitä voisi käyttää ilman mitään oheistarvikkeita tai erityistä tilaa. Meidän olisi pitänyt korostaa enemmän, että kirjasta voi käyttää niin isossa ryhmässä kuin yhdenkin perheen kanssa. Jos aikaa on vähän, vain yksikin leikki voi olla merkityksellinen. Ymmärrämme kuitenkin, että toiminta vaatii ennalta tutustumista kirjan materiaaliin, jotta sitä osaisi käyttää spontaanisti sopivassa hetkessä. Vastaanottokeskuksissa ohjaustilanteita ei aina pysty suunnittelemaan etukäteen. Ympäristö on alati muuttuva ja hektinen sekä asiakkailta voi olla suuria murheita, jolloin suunniteltua toimintaa ei voi suunnitellun muotoisena toteuttaa. Tämän takia on tärkeää, että kirjasta voi käyttää myös ilman suunnittelua; ohjaajan täytyy vaan ennalta hiukan tutustua materiaaliin ja kokeilla sitä rohkeasti erilaisissa tilanteissa.

8.2 Eettisyys ja luotettavuus

Eettisyyttä on painotettu kautta sosionomiopintojemme Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Opinnäytetyötä ja produktia tehdessämme korostimme Diakonia ammattikorkeakoulun periaatteita (2010) oikeudenmukaisuudesta, tasa-arvosta ja ihmisen kunnioittamisesta. Myös erilaisten kulttuurien ja uskontojen huomioiminen ja kunnioittaminen korostuu prosessissa, koska opinnäytetyön kohderyhmänä ovat maahanmuuttajaperheet. Sosionomin kompetenssien mukaan (2012) sosionomi sitoutuu toimimaan sisäistämiensä sosiaalialan arvojen ja ammattieettisten periaatteiden mukaisesti.

Sosionomilla on reflektiivinen, tutkiva ja kehittävä työote. Sosionomi kykenee refleктоimaan eettisesti sosiaalialan ammattien edellyttämällä tavalla (Sosiaaliportti 2012). Arvioimme opinnäyteprosessiamme projektipäiväkirjaa pitämällä. Raportoimme myös yhteistyökumppanillemme säännöllisesti työmme edistymisestä. Kävimme projektityöntekijöiden kanssa keskustelua sähköpostitse ja tapaamalla sovittuina ajankohtina. Työskentelimme parina ja kirjoitimme opinnäytetyötä sekä itsenäisesti että yhdessä. Suhtauduimme omaan ja toisen tekstiin

kriittisesti ja annoimme toisillemme palautetta sekä haastoimme toistemme näkökulmia ja mielipiteitä. Parityöskentelynä refleктоiva työote korostuu.

Sosionomi ottaa huomioon yksilön ainutkertaisuuden ja pystyy toimimaan arvoriitoja sisältävissä tilanteissa. Sosionomin tehtävänä on edistää tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä pyrkiä huono-osaisuuden ehkäisemiseen yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön näkökulmasta. Sosionomi tunnistaa ihmiskäsityksen ja arvomaailman merkityksen asiakkaiden kanssa tehtävässä työssä. Lastentarhanopettajan on oltava tietoinen kasvatuskäsityksestään ja arvioitava omaa toimintaansa kasvaakseen ja kehittyäkseen työssään. Lastentarhanopettajan eettisten periaatteiden perustana toimii humanistinen ihmiskäsitys sekä ihmisen ja elämän kunnioittaminen. Ihmisarvon kunnioittamiseen ei vaikuta esimerkiksi ihmisen sukupuoli, ikä, uskonto, etninen alkuperä, mielipiteet ja kyvyt. Oikeudenmukaisuuteen sisältyvät etenkin tasa-arvo, syrjinnän ja suosimisen estäminen ja kuulluksi tuleminen. Kaiken kanssakäymisen pohjana on ihmisarvoon kuuluvan vapauden kunnioittaminen. (Lastentarhanopettajaliitto 2002, 4; Sosiaaliportti 2012.) Opinnäytetyötä tehdessä arvoriitoja ja reflektionin tarvetta sisältäviä tilanteita on ilmennyt eri kulttuurien kohtaamisessa liittyen esimerkiksi lasten kasvatukseen sekä lasten, naisten ja miesten asemaan yhteiskunnassa.

Työmme kautta olemme saaneet enemmän ymmärrystä epätasa-arvoa ja huono-osaisuutta tuottavista rakenteista ja prosesseista alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti. Suurin osa opinnäytetyön asiakasryhmästä ei todennäköisesti jää Suomeen, joten tällainen työ voidaan nähdä yhteiskunnan varojen tuhlaamisena. Ketä autetaan ja ketä ei? Autetaanko lähimmäistä silti, vaikka autetuista ei olisi yhteiskunnalle hyötyä?

Kotoutumisen yhtenä ideana on saada maahanmuuttaja töihin ja tuoda rahaa yhteiskunnalle takaisin. Turvapaikanhakuprosessi on voinut sisältää hyvin traumaattisia ja lamauttavia kokemuksia. Mahdollisimman aikaisin aloitettu vieraasta maasta tulevan ihmisen Suomeen sopeutumisen tukeminen auttaa häntä varmemmin säilyttämään mukanaan kantamansa pääoman: mielenterveyden, persoonallisuuden, tiedon ja taidon, mahdollisen koulutuksen sekä ammattitaidon. Vaikka hän ei jäisikään Suomeen, on hänelle osoitettu hyväksyntä ja tuki

lähimmäisenrakkautta, jonka harjoittaminen yleensäkin heikommassa asemassa olevan kohdalla on eettisesti erittäin perusteltua. Miten mitataan sen tärkeys ja hinta, että ymmärrämme asemamme ja vastuamme toisen ihmisen kärsimyksen edessä? Miten perustelemme kaikkein huonoimmin voivien ihmisten auttamisen tai huomioimisen, vaikka siitä yhteiskunta ei hyötyisikään?

Rakentava kriittisyys vallitsevia käytäntöjä ja tarjottua tietoa kohtaan luo pohjan ammattikäytäntöjen kehittämislle ja niiden jatkuvalla arvioinnilla (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 11). Kiinnitimme kriittisesti huomiota vallitsevaan tietoon ja käytänteisiin tehdessämme opinnäytetyötä. Tietoa hankkiessamme noudatimme lähdekritiikkiä; pohdimme lähdetiedon soveltuvuutta ja luotettavuutta sekä taustalla olevia motiiveja. Pyrimme ottamaan mukaan eri näkökulmia ja käsittelemään niistä tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti.

8.3 Ammatillinen kasvu ja kehittyminen

Valmistuttuamme sosionomeiksi saamme myös lastentarhanopettajan kelpoisuuden, kun opintoihimme sisältyy tarvittava laajuus varhaiskasvatustieteeseen ja sosiaalipedagogiikkaan suuntautuneita opintoja. Valmisteltavana olevassa uudessa varhaiskasvatuslaissa sosionomin tutkinto, johon sisältyy säädetty määrä varhaiskasvatuksen ja sosiaalipedagogiikan opintoja, antaisi edelleen kelpoisuuden toimia varhaiskasvatuksen hoito-, kasvatus ja opetustehtävissä. (Opetus ja kulttuuriministeriö 2014, 52–53.)

Halusimme tehdä kirjasen, osaksi sen luovan työn mahdollisuuden takia. Näemme luovuuden tärkeäksi osaksi tulevaisuuden työnkuvaamme. Kun saamme käyttää luovia keinoja työnkuvassa, voimme parhaiten hyödyntää ammattitaitoamme myös asiakkaan hyväksi. Luovuus ilmeni kirjasessa kuvituksen teossa ja leikkien, laulujen lorujen luovassa käyttötavassa. Sosionomin opintoihin sisältyy vähän käytännön opetusta musiikki- ja leikkikasvatukseen liittyen. Perehtyminen lapsen kehitysvaiheisiin ja niitä tukeviin leikkeihin, lauluihin ja loruihin on syventänyt osaamistamme ja valmiuksia lastentarhanopettajantyöhön. Vaikka emme pystyneet kaikkea keräämäämme materiaalia hyödyntämään opinnäytetyössä,

voimme käyttää kerättyä tietoa myöhemmin varhaiskasvatuksen ammattilaisina. Koska teimme opinnäytetyömme alle 3-vuotiaisiin ja perheisiin liittyen, voimme käyttää siitä ammennettua tietoa lastentarhanopettajina niin pienten lasten parissa kuin kasvatuskumppanuuteen liittyen.

Luovuutta oli myös käyttää omia elämäntilanteita hyväksi opinnäytetyöprosessissa. Vanhempina väistämättä mietimme teoriaa ja valitsemaamme materiaalia myös omien lastemme varhaisten vuorovaikutussuhteiden ja kehitysvaiheiden tukemisen kautta; opinnäytetyöprosessin aikana osa lapsistamme oli alle 3-vuotiaita. Omat kokemuksemme vanhempina olemisesta toivat varmasti oman lisänsä teorian ja sen käytäntöön soveltamisen käsittelyyn.

Toinen syy kirjasen tekemiseen oli sen vaikuttavuuden mahdollisuus. Jos pysyisimme luomaan työvälineen, jota pysyisi mallintamaan kansallisesti, sen vaikuttavuus olisi laaja. Opinnäytetyön alussa teimme valinnan olla karsimatta tavoitteitamme. Onnistuimme pitämään isotöisen prosessin kasassa. Opinnäytetyöprosessin aikana tapahtui useita yllättäviä muutoksia, eivätkä asiat menneet aina ensisijaisen suunnitelman mukaan. Tämä oli meille opettavainen kokemus. Olemme tyytyväisiä tapaamme tehdä päätöksiä ennakoimattomissa toimintaympäristöissä. Lopputuloksena kirjasella, painettuna ja ympäri Suomea jaettuna, on mahdollista olla laaja yhteiskunnallinen vaikutus.

Tehdessämme opinnäytetyönä produktin saimme harjoitella viestinnän keinona kirjasen tekoa. Sosionomin kompetensseihin (Sosiaaliportti 2012) kuuluu käyttää erilaisia yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja viestinnän keinoja. Produktimme kautta olemme olleet mukana kehittämässä käytäntöpainotteista sosiaalialan osaamista, työyhteisöjä ja palveluprosesseja. Olimme mukana kehittämässä uutta toimintatapaa vastaanottokeskuksiin. Leikitään! -kirjanen on tavallaan myös kehittämishanke, jonka olemme suunnitelleet, toteuttaneet, arvioineet sekä raportoineet. Kaikki tämä kuuluu sosionomin ammattitaitoon, jota tarkastellaan sosionomin kompetensseissa (2012).

Halusimme tehdä monikulttuurisiin perheisiin liittyvän opinnäytetyön, koska sosionomeina sekä lastentarhaopettajina voimme hyödyntää siitä saatavia oppimiskokemuksia monipuolisesti eri työnkuissa. Voimme tulevaisuudessa työskennellä sekä sosionomina tai sosiaaliohjaajana esimerkiksi perheiden kanssa että lastentarhaopettajina, jolloin voimme hyödyntää perhekeskeistä näkökulmaa päiväkotityössä. Lisäksi yhteistyökumppanimme ollessa Ensi- ja turvakohtien liitto, saimme hiukan tutustua perheiden kanssa työskentelyn erityishaasteisiin. Koska projekti suuntautui pikkulapsiperheisiin, saimme lisää tietotaitoa varhaisesta vuorovaikutuksesta, joka on tärkeä osa-alue varhaiskasvatuksessa. Produktimme aihe soveltuu maahanmuuttotyöhön laajasti.

Projektin ollessa suunnattu turvapaikanhakijoihin syvensimme tietoamme maahanmuuttoprosessista. Sosionomi tuntee hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta tukevat palvelujärjestelmät ja niihin liittyvä juridinen säädöspohja ovat sosionomille tuttuja niin, että hän osaa myös soveltaa niitä. Sosionomi hallitsee erilaisissa elämäntilanteissa olevien asiakkaiden palvelutarpeiden arvioimisen, palveluohjauksen sekä ennalta ehkäisevän työn lähtökohdat ja menetelmiä. (Sosiaaliportti 2012). Työssämme paneuduimme turvapaikanhakijoiden palvelujärjestelmään, vastaanottokeskuksien toimintaympäristöihin ja niihin liittyvään lainsäädäntöön. Näin pystymme tulevaisuudessa ymmärtämään paremmin perheen kannalta turvapaikanhakuprosessia ja ohjaamaan tarvittaviin palveluihin. Näemme, että olemme kehittäneet toimintatavan, jota voidaan hyödyntää varhaisen vuorovaikutuksen ja kielenkehityksen tukemiseen sekä ennalta ehkäisevässä että korjaavassa työssä perheiden kanssa.

Lasten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen on varhaiskasvatuksen ensisijainen tavoite. Lastentarhanopettajan työn tulokset näkyvät sekä välittömästi että tulevaisuudessa. Hän on keskeisessä roolissa lapsen myönteisten oppimiskokemusten mahdollistajana ja terveen itsetunnon vahvistajana. Hän edistää ja ohjaa lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista lämmön, ilon ja leikin ilmapiiressä. (Lastentarhanopettajaliitto 2002, 2-3, 5.) Meille selkeni entisestään, että varhaisella vuorovaikutuksella ja kielenkehityksellä on välitöntä ja kauaskantoista positiivista merkitystä lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, terveeseen

itsetuntoon ja oppimiseen. Produktimme on pyritty tekemään niin, että sen sisältö mahdollistaisi ja vahvistaisi lämmön, ilon ja leikin ilmapiiriä perheiden arjessa.

Sosionomin ammatillisuuteen (Sosiaaliportti 2012) kuuluu ymmärtää asiakkaan tarpeet sekä osata tukea voimavarojen käyttöönottoa ja vahvistumista yksilön kasvun ja kehityksen eri vaiheissa ja elämäntilanteissa. Produktin tavoitteena oli varhaisen vuorovaikutuksen ja kielenkehityksen tukeminen vanhempia osallistavan materiaalin avulla, tukien perheen omaa äidinkieltä ja uskoen heidän omiin voimavaroihinsa. Tämän johdosta olemme oppineet aiempaa enemmän tukemaan vanhempien kasvatustyötä ja kunnioittamaan heidän kulttuuriaan, kasvatusoikeuttaan ja -velvollisuuttaan. Lastentarhanopettaja toimii vanhempien kasvatustyön tukijana kunnioittaen heidän ensisijaista kasvatusoikeuttaan ja -velvollisuuttaan (Lastentarhanopettajanliitto 2002, 5-6).

Vuorovaikutus- ja yhteistyösuhde on luotava asiakkaan osallisuutta tukevaksi. (Sosiaaliportti 2012). Opinnäytetyöprosessin kautta jouduimme pohtimaan miten saada vuorovaikutus ja osallisuus mahdolliseksi asiakkaan kanssa, jonka kanssa ei ole yhteistä kieltä. Opimme käyttämään menetelmänä kuvia ja tuottamaan niitä itse ammatilliseen kontekstiin. Leikitään! -kirjasen kuvituksen ja ohjeistuksen avulla pyrimme tekemään asiakkaan ja ohjaajan yhteistyön mahdollisimman sujuvaksi. Uskomme, että meillä on tämän jälkeen rohkeutta käyttää kuvia hyödyksi laajemminkin sosiaali- ja kasvatustyössä.

Lastentarhanopettajan tehtävänä on edistää lapsen ja tämän vanhempien suhteen myönteistä kehittymistä sekä tukea asiantuntijana lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä vanhempien kanssa. Lastentarhanopettaja edistää vanhempien osallisuutta ja keskinäistä yhteyttä. Hän huomioi erityisesti lapsen edun ja oikeuksien toteutumisen sekä korostaa lasten tasa-arvoista ja kannustavaa kohtelua. (Lastentarhanopettajanliitto 2002, 5–6.) Leikitään! -kirjasessa on kuvituksen avulla otettu mukaan koko perhe yhteiseen mukavaan tekemiseen, joka on lapsilähtöistä alle 3-vuotiaan lapsen kehitystehtäviä ja kiinnostuksenkohteita ajatellen. Olemme oppineet selvemmin näkemään maahanmuutto-työssä molempien vanhempien osallisuuden tärkeyden liittyen lasten kasvatukseen. Meillä on ammattilaisina mahdollisuus edesauttaa perheen keskinäistä

yhteyttä. Vanhemmat nauttivat nähdessään lapsensa iloitsevan; syntyy hyvän kierre, joka tukee varhaista vuorovaikutusta. Näemme myös, että meillä on sosiaali- ja kasvatustieteen ammattilaisina vastuu tuoda lapsen näkökulma esiin. Kirjasella pyrimme tuomaan lapsinäkökulmaa esille vanhemmille sekä vastaanottokeskuksen työntekijöille ja muille sosiaali- ja kasvatustieteen ammattilaisille.

Sosionomi toimii moniammatillisten työryhmien ja verkostojen sosiaalisena asiantuntijana sekä edistää asiakkaan turvaverkoston toimintaa. (Sosiaaliportti 2012.) Lastentarhanopettaja on työyhteisössään pedagoginen asiantuntija sekä yhteiskunnassa varhaiskasvatuksen asiantuntija. Hänellä on vastuu laadukkaasta kasvu- ja oppimisympäristön luomisesta. Lastentarhanopettajan tehtävänä on pyrkiä lisäämään vuorovaikutusta kotien, päiväkotien, ympäröivän yhteisön ja yhteiskunnan välillä. (Lastentarhanopettajaliitto 2002, 6–7.) Opinnäytetyön kautta opimme tuomaan niin sosionimin ammatillisuutta kuin varhaiskasvatuksellista osaamista ilmi ja hyödyksi työyhteisössä. Pystyimme tuomaan vastaanottokeskuksen toimintaan varhaiskasvatuksellista näkökulmaa perheiden kanssa työskentelyyn. Produktimme leikkien, laulujen ja lorujen sekä kuvituksen kautta perhe ja ennen kaikkea lapset saavat kosketusta ympäröivään yhteiskuntaan, yhteisöön ja mahdollisesti tulevaan päiväkotimaailmaan kielen, suomalaisen kulttuurin ja etenkin lasten kulttuurin avulla.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOKEHITYSIDEAT

Opinnäytetyömme tavoitteiden asettelu oli laaja, mutta onnistuimme niissä mie-
lestämme hyvin. Leikitään! -kirjanen tukee myös Vauvaperhe turvapaikanhaki-
jana -projektin tavoitteita monella tapaa. Leikitään! -kirjanen lähtee leviämään
yhteiskumppanimme toimesta vastaanottokeskuksiin, ensi- ja turvakoteihin ja
Pidä kiinni -ensikoteihin sekä avopalveluihin, heti kun kirjanen on saatu painet-
tua. Kirjanen pyritään painamaan kevään 2014 kuluessa, tai viimeistään syksyl-
lä 2014. Me näemme Leikitään! -kirjasen hyödyn myös muun muassa leikkipuis-
toissa, MLL:n perhekahviloissa, lastensuojelussa ja varhaiskasvatuksessa.

Leikitään! -kirjasen käyttöönotto riippuu pitkälti siitä, löytävätkö siitä mahdoli-
sesti hyötyvät tahot sen. Opinnäytetyö löytyy Ensi- ja turvakotien liiton internet-
sivuilta sekä Maahanmuuttoviraston intrasta. Kirjasen markkinointi jää Ensi- ja
turvakotien liiton haltuun, ja he levittävät sitä oman liiton sisällä toimijoille. Kirja-
sen löytyminen myös Ensi- ja turvakotien liiton internetsivuilla antaa muillekin
toimijoille mahdollisuuden löytää kirjasen pariin. Lisäksi muiden toimijoiden
saaminen kirjasen pariin voi tulla yhteistyöstä Ensi- ja turvakotien liiton kanssa.
Yhteistyökumppanimme on ehdottanut, että Ensi- ja turvakotien liitto markkinoi
kirjasta myös liiton Facebook -sivuilla ja mahdollisesti sähköisessä uutiskirjees-
sä. Lisäksi on ehdotettu, että liiton lehteen Enskaan tulisi meistä haastattelu.

Olemme mielellään mukana markkinoimassa kirjasta ja pidämme kaikkia mah-
dollisuuksia avoinna. Tulemme varmasti käyttämään ja levittämään Leikitään! -
kirjasta myös omilla tahoillamme. Kirjasen lopusta löytyy yhteistyötahon yhteys-
tietojen lisäksi myös meidän yhteystiedot mahdollisia tiedusteluja varten. Teki-
jänoikeudet Leikitään! -kirjasta on sekä meillä että Ensi- ja turvakotien liitolla.
Uusintapainoksia kirjasta otetaan vain yhdessä sopien. Kirjaseen tulee myös
ISBN koodi, joka mahdollistaa sen saatavuuden tilaustuotteena tai levittämisen
kirjastojen lainausjärjestelmään.

Jatkotutkimusta olisi hyvä tehdä Leikitään! -kirjasen vaikuttavuuden tiimoilta,
kunhan kirjanen ensin juurtuu työvälineeksi työyhteisöön.

Olemme miettineet, miten tämän kaltaista materiaalia voisi käyttää myös vanhemmilla lapsilla. Varhaiskasvattajina toimimme alle kouluikäisten lasten kanssa. Vastaanottokeskuksen lapsiperheissä on paljon myös isompia lapsia, joille ei välttämättä löydy riittävästi ajanvietettä. Kirjasesta voisi tehdä version myös isommille lapsille, esimerkiksi 4–6 -vuotiaille. Tämän voisi toteuttaa valitsemalla vähän isompia lapsia kiinnostavia ja heidän kehitysvaiheisiinsa sopivia leikkejä, loruja ja lauluja. Toisaalta juuri pienten, alle 3-vuotiaiden lasten materiaalissa on tyypillisesti monia uuden kielen oppimisessa tärkeitä seikkoja; sisältö painottuu arjen ja siinä käytettävän kielen tärkeimpiin substantiiveihin, adjektiiveihin, verbeihin ja paikkaa ilmaiseviin sanoihin.

Toisin sanoen kuvitustyyliillä olisi ratkaisevan tärkeä merkitys; isompia lapsia kiinnostavat yksityiskohtaisemmat ja kuvallisesti tai merkityksellisesti monimutkaisemmat kuvat. Ehkä heidän materiaalissaan kuvitustapa voisi vaihdella paljonkin eri leikkien ja laulujen välillä. Kirjaseen voisi lisätä myös jotain kynätehtävätyyppejä sekä ”etsi ja löydä” ja ”mitä eroa?” -tyyppejä kuvia. Kirjasessa voisi olla vielä esimerkiksi kuvasanakirja-tyyppinen osio, johon voisi joko kirjasessa jo käytetyillä, samantyyppisillä tai kokonaan uudentyyppisillä kuvilla selittää uuden kielen oppimisessa keskeisiä suomenkielisiä sanoja. Nämä sanat voisivat olla osin kertausta materiaalin sisällöstä, osin niitä syventävää sanastoa. Kuitenkin olisi koko ajan tarkoitus pitää kirjasen sisältö mahdollisimman suppeana, ja tarjota vain pieniä eväitä tulevaan päiväkotij- ja koulumaailmaan sekä mielenkiintoista, mielekästä tutkittavaa ja tekemistä ennen niihin hakeutumista. Selvästi isommille koululaisille tai vaikka aikuisille suunnatussa materiaalissa voisi tarjota enemmänkin ajatuksia herättävää kuvitusta sekä kuvituksen avulla selittää tutustumis- ja seuraleikkejä sekä suomenkielistä sanastoa.

LÄHTEET

- Ahonen, Heidi 1993. Musiikki. Sanaton kieli. Musiikkiterapian perusteet. Loimaa: Loimaan kirjapaino.
- Alijoki, Eila 1998. Pesästä pieni ponnistaa. Lasten varhaisten vuorovaikutustaitojen tukeminen. Rauma: Kirjayhtymä
- Alitolppa-Niitamo, Anne & Sördeling, Ismo 2005. Johdanto. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitonen; Ismo Söderling & Stina Fågel (toim.) Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Helsinki: Väestöliitto, 7–13.
- Alitolppa-Niitamo, Anne 2005. Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitonen; Ismo Söderling & Stina Fågel (toim.) Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Helsinki: Väestöliitto, 37–53.
- Alitolppa-Niitamo, Anne 2010. Perheen akkulturaatio ja sukupolvien väliset suhteet. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 45–64.
- Alitolppa-Niitamo, Anne; Moallin, Mohamed & Notwisky, Anita 2005. Välittävä perhetyö- kokemuksia ja ajatuksia Väestöliiton Kotipuu -projektista. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitonen; Ismo Söderling & Stina Fågel (toim.) Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Helsinki: Väestöliitto, 84–95.
- Cummins, Jim 2003. Bilingual Education: Basic Principles. Teoksessa Jean-Marc Dewaele, Alex Housen & Li Wei. Bilingualism: Beyond Basic Principles. Great Britain: Cromwell Press, 56–66.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä varten.
- Ensi- ja turvakotien liitto i.a. Työmuodot. Viitattu 21.3.2014
<http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/tyomuodot/>

Ensi- ja turvakotien liitto 2013a. Vauvaperhe turvapaikanhakijana 2012–2014 (RAY). Dia-esitys.

Ensi- ja turvakotien liitto 2013b. Vauvaperhe turvapaikanhakijana 2012–2014 RAY. Kooste ryhmistä.

Ensi- ja turvakotien liitto 2014. Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projekti (2012–2014). Toimintakertomus 2013. Viitattu 19.2.2014
<http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/tyomuodot/vauvaperhe-turvapaikanhakijana-p/>

Haapakoski, Maija & Silén, Maarit. Vauvan vuorovaikutus isän ja äidin kanssa. Teoksessa Maarit Silvén (toim.) Varhaisen ihmissuhteet. Polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Helsinki: Miverva, 91–110.

Halme, Katja-Maria & Vataja, Anita 2011. Monikulttuurinen varhaiskasvatus ja esiopetus. Helsinki: Tammi.

Halme, Katja-Maria 2011. Maahanmuuttajataustaisten lasten kielikasvatus varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Teoksessa Marja Nurmilaakso & Anna-Leena Välimäki (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Yliopistopaino, 86–101.

Hautamäki, Airi 2011. Lapsen kiintymyssuhteet ja niiden vaarantuminen. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY, 17–28.

Heikkilä-Hiltunen, Päivi 2013. Lastenkuvakirjojen pitkä tie tasa-arvoisiin esitystapoihin. Teoksessa Anna Rastas (toim.) Kaikille lapsille. Lastenkirjallisuutta liikkuvassa monikulttuurisessa maailmassa. Helsinki: Suomenkielisen Kirjallisuuden Seura, 27–61.

Helenius, Aili & Korhonen, Riitta 2011. Leikistä kieleen. Teoksessa Marja Nurmilaakso & Anna-Leena Välimäki (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Yliopistopaino, 70–75.

Helenius, Aili & Korhonen, Riitta 2013. Leikin ensiaskeleita. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus, 67–76.

- Honkaranta, Elisa 2007. Lapsen sosioemotionaalisen kehityksen arviointi neuvolassa. Teoksessa Annukka Armanto & Paula Koistinen (toim.) Neuvolatyön käsikirja. Helsinki: Tammi, 140–142.
- Kalliala, Marjatta 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Kuittinen, Saija & Isosävi, Sanna 2013. Vanhemmuus ja pienten lasten hoiva eri kulttuureissa. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Stina Fågel & Minna Säävälä (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto ry, 78–95.
- Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/201, 17.5.2011
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110746>
- Lastentarhanopettajaliitto 2002. Lastentarhanopettajan ammattietiikka.
- Lindholm, Leena 2010. Monikielinen lapsi puheterapiassa. Puheterapeuttilehti 3/2010, 11–12.
- Lähteenmäki, Minna 2013. Lapsi turvapaikanhakijana. Etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjessa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteen laitos. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 247. Helsinki: Unigrafia.
- Maahanmuuttovirasto 2013. Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset. Viitattu 24.8.2013
http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen/paatos/turvapaikka_ja_kansainvalinen_suojelu
- Maahanmuuttovirasto 2014a. Vastaanottoyksikön tilastokatsaus 2013. Tilastokatsaus 2013/1. Viitattu 18.02.2014
http://www.migri.fi/download/50609_Tilastokatsaus_vastaanotto_2013.pdf?51e22cea88f7d088
- Maahanmuuttovirasto 2014b. Turvapaikka-asiat 2013. Tilastokatsaus 2013/2. Viitattu 18.02.2014.
http://www.migri.fi/download/50417_Tilastokatsaus_turvapaikka_asiat_2013.pdf?3d7d44d82cf5d088
- Miettinen, Janissa; Jokinen, Reetta & Mikkonen, Marko 2013. Monikulttuurinen ohjaus turvapaikaikanhakijoiden vastaanottokeskuksessa – työskentelyä välitilassa. Teoksessa Vesa Korhonen & Sauli Puukari

- (toim.) Monikulttuurinen ohjaus ja neuvontatyö. Jyväskylä: PS-kustannus, 174–191.
- Mikkonen, Anna 2012. Vauvat ja pikkulapset jäävät helposti turvapaikkaprosessin varjoon. Yhteiset lapsemme 4/2012.
- Mäkelä, Jukka 2003. Aivojen varhainen kehitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Jari Sinkkonen (toim.) Pesästä lentoon – Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY, 13–43.
- Mäkinen, Mikko 2013. Henkilökohtanen tiedonanto, opintokäynti Metsälän vastaanottokeskus 20.8.2013
- Mäkelä, Terhikki 2007. Miksi äidinkieli tarvitsee tukea? Teoksessa Latomaa, Sirkku (toim.) Oma kieli kullan kallis. Helsinki, opetushallitus, 14–15. Viitattu 1.3.2014.
http://www.oph.fi/download/46930_OPH_oma_kieli_03092007_ww_w_lock.pdf
- Nurmi, Jari-Erik; Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki; Lyytinen, Paula; Pulkkinen Lea & Ruoppila, Isto 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOY.
- Nurmilaakso, Marja 2011. Pienen lapsen kielellinen tietoisuus osana kielen kehitystä. Teoksessa Marja Nurmilaakso & Anna-Leena Välimäki (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Yliopisto-paino, 31–41.
- Opetus ja kulttuuriministeriö 2014. Kohti varhaiskasvatustaloutta. Varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön uudistamistyöryhmän raportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:11. Viitattu 24.3.2014.
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/tr11.pdf?lang=fi>
- Ota koppi! 2012. Helsingin kaupunki. Monikulttuurisuus Helsingissä. Kieli, osallisuus ja oppiminen -ohjelma 4–8-vuotiaille. Neuvolatyö, varhaiskasvatus ja alkuopetus. Viitattu 19.02.2014
<http://www.otakoppi-ohjelma.fi/sites/default/files/inline-files/otakoppi-tutkimus-3-12-2012.pdf>
- Pesonen, Jaana 2013. Alille, Ainolle, Fatimalle ja Villelle. Suomalainen lapsilukija afrikkalaisten diasporasta. Teoksessa Anna Rastas

- (toim.) Kaikille lapsille. Lastenkirjallisuutta liikkuvassa monikulttuurisessa maailmassa. Helsinki: Suomenkielisen Kirjallisuuden Seura, 83–116.
- Pollari, Jorma & Koppinen, Marja-Leena 2000. Maahanmuuttajan kohtaaminen ja opettaminen. Jyväskylä: Opetus 2000.
- Punamäki, Raija-Leena 2001. From Childhood trauma to adult well-being through psychosocial assistance of Chilean families. *Journal of Community Psychology*, 29. Viitattu 16.9.2013. http://www.raija-leena-punamaki.net/pdf's/JCOP29_3article.pdf
- Puukari, Sauli & Korhonen, Vesa 2013. Monikulttuurisen ohjauksen lähtökohdat. Teoksessa Vesa Korhonen & Sauli Puukari (toim.) Monikulttuurinen ohjaus ja neuvontatyö. Jyväskylä: PS-kustannus, 12–32.
- Rastas, Anna 2013. Johdanto. Kirjoja kaikille lapsille! Teoksessa Anna Rastaa (toim.) Kaikille lapsille. Lastenkirjallisuutta liikkuvassa monikulttuurisessa maailmassa. Helsinki: Suomenkielisen Kirjallisuuden Seura, 27–61.
- Ruokonen, Inkeri 2011. Musiikin monet kielet. Teoksessa Marja Nurmilaakso & Anna-Leena Välimäki (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Yliopistopaino, 62–69.
- Räty, Minttu 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Tammi: Helsinki
- Sajavaara, Kari 1999. Toisen kielen oppiminen. Teoksessa Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.) Kielenoppimisen kysymyksiä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 73-102.
- Savinainen-Makkonen, Tuula; Kunnari, Sari; Kaarlone, Meri & Kulovesi, Tuula 2007. Lapsen puheen, kielen ja kommunikoinnin kehitys ja häiriöt. Teoksessa Annukka Armanto & Paula Koistinen (toim.) Neuvolatyön käsikirja. Helsinki: Tammi, 143–157.
- Selkokeskus 2013. Selkokielen määrittelyä. Viitattu 6.4.2013. <http://papunet.net/selkokeskus/teoriaa/maaritelma.html>
- Sinkkonen, Jari 2003. Pesästä lentoon – Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY
- Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam 2001. Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY

- Sosiaaliportti 2012. Sosiaalialakorkeakouluverkosto. Sosionomi (AMK)-tutkinto. ECTS-kompenenssit. Viitattu: 30.01.2014
http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amk_tutkinto/ects_kompetenssit/
- Säävälä, Minna 2013. Maahanmuutto perheilmionä. Teoksessa Tuomas Martikainen; Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus, 101–122
- The European Migration Network 2014. The Organisation of Reception Facilities for Asylum Seekers in different Member States. European Migration Network Study 2014. European Commission. Viitattu 26.3.2014 http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/emn_second_focussedstudy2013_organisation_of_reception_facilities_final_version_28feb2014.pdf
- THL 2013. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Sosiaaliportti. Lastensuojelun käsikirja. Turvapaikanhakija lastensuojelun asiakkaana. Viitattu 19.02.2013. http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/turvapaikanhakijat_lastensuojelun_asiakkaina/
- Tiusanen, Erkki 2002. Musiikkikasvatus alle kolmivuotiailla. Teoksessa Aili Helenius, Kirsti Karila, Hilikka Munter, Pirkko Mäntynen & Helena Siren-Tiusanen (toim.) Pienet päivähoitossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. Toim. Helsinki: WSOY, 179–198.
- Tolonen, Kaisa 2002. Lapsen varhaisen kielenkehityksen tukeminen. Teoksessa Aili Helenius, Kirsti Karila, Hilikka Munter, Mäntynen Pirkko & Siren-Tiusanen Helena (toim.) Pienet päivähoitossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki: WSOY, 163–178.
- Ulkomaalaislaki 2004 301/2004, 30.4.2004

Varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyön kehittämisjaosto 2007.

Maahanmuuttajatyön kehittäminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki:
Sosiaali- ja terveysministeriö.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Viitattu 18.02.2014.

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>

Vilén, Marika; Vihunen, Riitta; Vartiainen, Jari; Sivén, Tuula; Neuvonen, Sohvi & Kurvinen, Auli 2006. Lapsuus, erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.

Vilkkä, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Virtanen, Hannu 2009. Selkokielen käsikirja. Tampere: Esa Print Oy.

Yhdistyneet Kansakunnat 1948. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus.

LIITE 1: Leikkien tarkoitus ja tavoitteet

	Minkälainen leikki?	Varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen	Kielen kehityksen tukeminen	Miten leikitään?
Kukkuu	Loru. Loru viehättää erityisesti kaikkein pienimpiä, mutta on mieleen kaikille alle 3-vuotiaille sisältäen piiloutumisesta ja esiin tulemisesta syntyvän yllätyksen ja riemun. Identiteetin kokemus: lorussa esiintyy lapsen oma nimi ja hän on vaikuttajana leikissä.	Perusturvallisuuden tunne. Leikin toisto ja yhteinen yllätyksen odotus vahvistavat leikkijän ja lapsen sidettä.	Lempeä kosketus äidinkieleen. Sanoituksessa arkipäivän kieltä. Opettaa lapselle puhutun kielen käyttämiseen keskeisesti liittyvää vuorottelua. Jäljittelemisen taito kehittyy, joka on kielen oppimisen perusta. Leikkiin kuuluu eleitä, joilla tulkitaan kielen sisältämiä merkityksiä.	Vauvan kanssa katsekontaktissa sylitysten, taaperon kanssa vastatusten. Leikki ensin vanhemman aloitteesta. Myöhemmin lapsi itse aloitteentekijänä.
A ram sam sam	Laululeikki, sormileikki, sylileikki. Käsiliikkeet ja taputus tarjoavat motorista haastetta ja muistamisen harjoittelua vanhemmille lapsille, ja pienemmille jo pelkkä vanhemman käsien ja sormien heilumisen katseleminenkin on mielenkiintoista.	Sylileikissä luodaan perusturvallisuutta. Vanhempi lapsi nauttii, kun äiti tai isä leikkii mukana ja motorisia taitoja harjoitellaan yhdessä hassutellen.	Laulun sanoitus sisältää kielellisesti mielenkiintoisen kuuloista vokaali- ja konsonanttivaihtelua; suurimmaksi osaksi ”höpökieltä” sisältäen myös arkipäivän kieltä. Laulu saattaa olla kieleltään tuttu, koska sitä lauletaan myös muualla kuin Suomessa.	Vanhempi pystyy leikittämään sylikkäin pientä lasta ottamalla tämän kädet omiinsa tai makuullaan jalkoja heiluttaen. Saman voi hassutelluna tehdä taaperollekin. Taapero voi leikkiä vanhemman kanssa vastatusten.
Sutsi satsi	Loru, tanssi, sylileikki. Tanssi on yksi alle kolmivuotiaiden tärkeimpiä musiikin muotoja. Tanssilorussa lapset pääsevät liikkumaan ja kokeilemaan tanssiliikkeitä sekä tunnistamaan ja löytämään eri kehonosia.	Sylileikissä luodaan perusturvallisuutta. Yhdessä hassutellua. Yhteinen yllätyksen odotus: mitä seuraavaksi tehdään?	Loru sisältää kielellisesti mielenkiintoisen kuuloista vokaali- ja konsonanttivaihtelua sekä selkeän, toistuvan rytmin. Leikkiin kuuluu eleitä, joilla tulkitaan kielen sisältämiä merkityksiä. Sanoituksessa arkipäivän kieltä ja alle 3-vuotiaita kiinnostavia sekä heidän kehitykselleen ajankohtaisia tekemisen ilmauksia.	Vauvat voivat olla vanhemman sylissä tai lattialla makaamassa tai istuvammassa asennossa. Taaperot voivat kykynsä ja kiinnostuksensa mukaan leikkiä itsekseenkin vanhemman osallistuessa tanssiin ja tehtäviin heidän kanssaan. Laulua voi varioida keksimällä lisää liikkeitä.

	Minkälainen leikki?	Varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen	Kielen kehityksen tukeminen	Miten leikitään?
Laiva	Sylileikki, laululeikki.	Sylileikissä luodaan perusturvallisuutta. Laivalaulun lopussa tulee pienten lasten rakastama yllättävä käännekohta, kun laiva keikkuu tai jopa kaatuukin, ja keinuttelijat voivat leikisti keikua tai kaatua. Yllätyksen odotus vahvistaa leikkijän ja lapsen sidettä.	Sylileikit rakentavat puheenkehityksen ennakkoehtoja. Sanoituksessa arkipäivän kieltä, sekä juonellinen tarina, joka on pääpiirteittäin selitetty kuvituksen avulla.	Vauvan kanssa leikki keinutellen sylikkäin, taaperon kanssa keinutellen vastakkain tai sylikkäin ja raskaana oleva keinutellen itseksensä.
Eläinlaulu	Varhainen roolileikki, laululeikki.	Yhdessä hassuttelua. Vanhempi lapsi nauttii, kun äiti tai isä leikkii mukana. Yhteinen yllätyksen odotus: mikä eläin tulee seuraavaksi ja mitä se "sanoo"?	Sanoituksessa arkipäivän kieltä Eläinlaulussa tutustutaan eri eläimiin ja niiden ääntelyihin. Eri maissa sama eläin voikin sanoa ihan eri tavalla, ja on mielenkiintoista ihmetellä näitä eroja. Leikkiin kuuluu eleitä, joilla tulkitaan kielen sisältämiä merkityksiä.	Eläinlaulu sisältää roolileikin mahdollisuuden. Lapset pääsevät liikkumaan kokonaisvaltaisesti joko vanhemman kanssa tai itseksensä, esittäen eri eläimiä. Pienemmille isojen seuraaminen on mielenkiintoista. Laulua voi varioida keksimällä lisää eläimiä.
Kim	Esineleikki. Muistamisen riemu on etenkin vähän vanhemmille lapsille mieleen. Pienemmät ihmettelevät jo kangasta ja esineitä.	Yhdessä tutkiminen, yhteinen yllätyksen odotus: mikä esine puuttuu?	Arkipäivän esineiden nimeämistä. Leikissä pääsee harjoittelemaan substantiivien nimiä, niiden käyttämiseen liittyviä kielen ilmauksia ja muistamista. Sanan jäljittelemisen taito kehittyy, joka on kielen oppimisen perusta.	Esineitä piilotetaan yksitellen selän taakse, apuna voi käyttää myös kangasta. Leikin lomassa voi tutkia esimerkiksi, miltä esineet tuntuvat, mitä niillä voi tehdä tai minkälainen ääni niiden käsittelemisestä syntyy.
Silmä, silmä, nenä, suu	Syli-, kutittelu- ja kosketteluleikki.	Vanhempi saa hellitellä, silittelä ja suukotella lastansa. Vanhempi ilmaisee eleillään kuinka rakas ja tärkeä lapsi on. Molemmien puoliset ilon ilmaisut vahvistavat vanhemman ja lapsen suhdetta.	Luodaan lämmin kosketus äidinkieleen. Lorussa tutustutaan eri kehonosiin; sanat ovat hyvin yksinkertaista arkikieltä ja niitä on helppo jatkaa niin, että käydään muitakin kehonosia läpi.	Vanhempi voi hellitellä vauvaa tai taaperoa. Vähän isompi lapsi matkii vanhemman kädenliikkeitä jo perässä tai etsii kehonosat itsestään tai vaikkapa vanhemmasta.

LIITE 2: Arviointilomake ohjaajalle

LEIKITÄÄN! -KIRJASEN ARVOINTI OHJAAJAALLE

Paikka ja pvm _____

Työnkuva _____ Ryhmäohjaus / Yksilöohjaus

1. Mikä on ensivaikutelma Leikitään! -kirjasesta? (ulkonäkö, sisältö, kuvitus)

2. Sisältääkö ohjaajalle tarkoitetut ohjeet riittävästi informaatiota kirjasen tarkoituksesta ja käytöstä? Jos ei riittävä, mitä siihen voisi lisätä?

3. Miten vanhemmat ja lapset osallistuivat lauluihin, loruihin ja leikkeihin?

4. Käyttivätkö vanhemmat, suomenkieltä, äidinkieltä tai jotain muuta kieltä lastensa kanssa leikkiessä?

5. Miltä sinusta on tuntunut käyttää materiaalia? (haasteellista, mieluista)

6. Miten kuvitus on auttanut ohjaustyössä?

7. Voiko kirjasta mielestäsi soveltaa muualla maahanmuuttajatyössä? Miten?

8. Muita huomioita Leikitään! liittyen?

LIITE 3: Arviointilomake vanhemmille

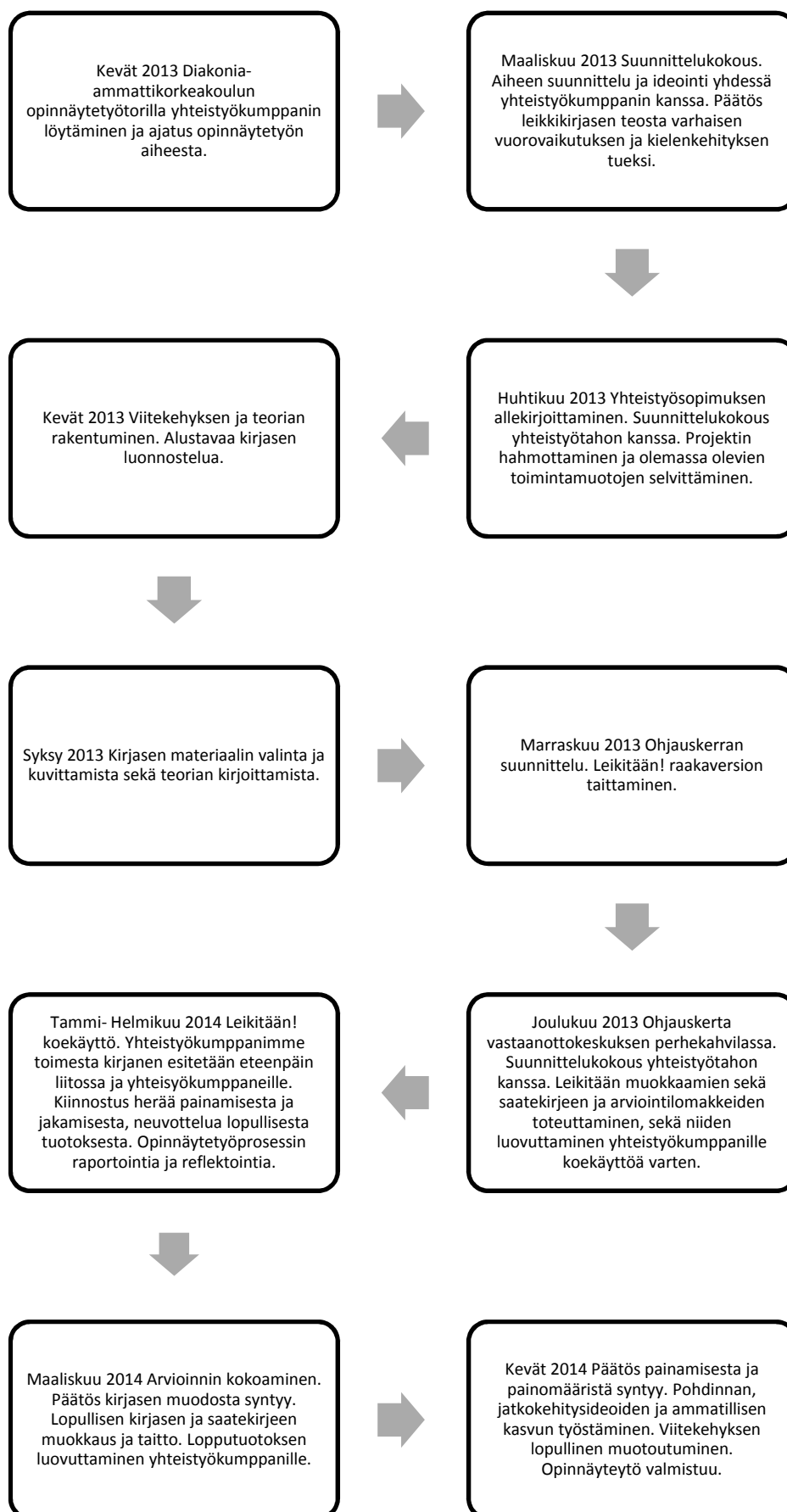
PIDÄTKÖ LEIKITÄÄN! -KIRJASESTA? DO YOU LIKE THE LEIKITÄÄN! BOOKLET?

KÄYTÄTKÖ KIRJASTA LAPSEN KANSSA? DO YOU USE THE BOOKLET WITH YOUR CHILD?

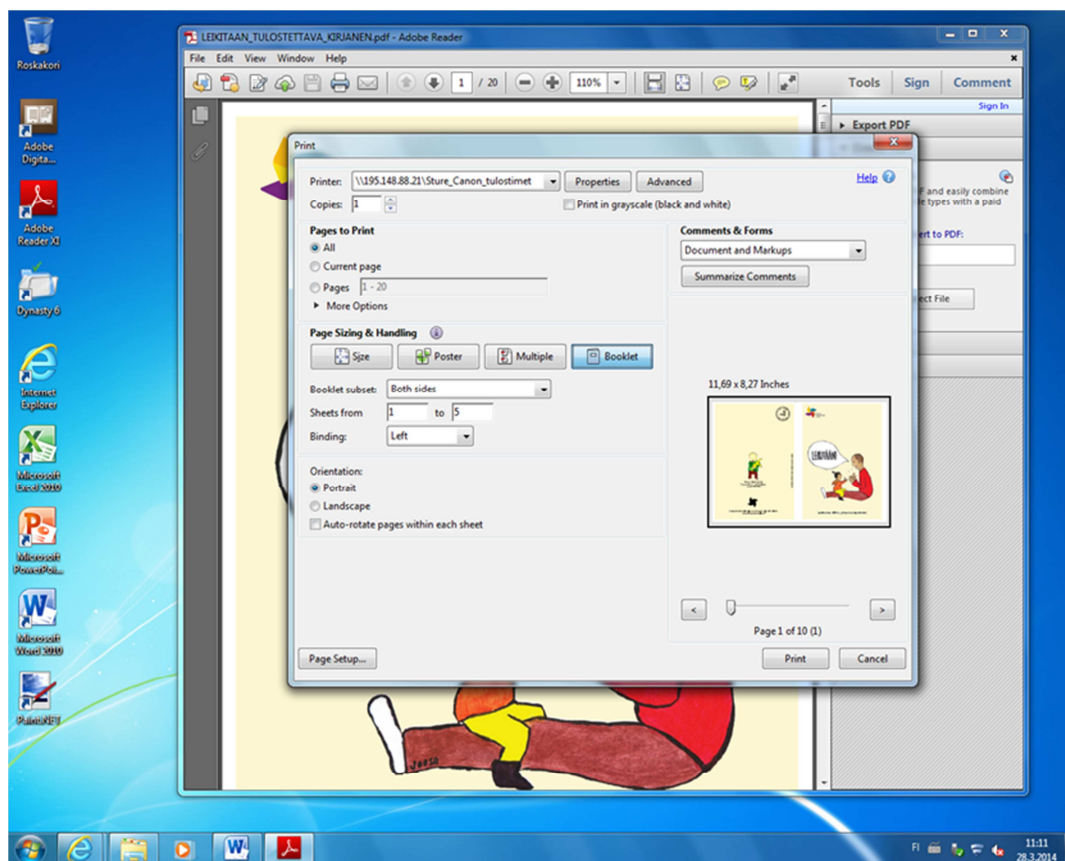

LIITE 4: Opinnäytetyön prosessikaavio

LIITE 5: Ohjeet Leikitään! -kirjasen tulostukseen ja taittamiseen

- Avaa pdf -tiedosto Leikitaan! tulostettava kirjanen, joka löytyy Theseus-julkaisuarkistosta opinnäytetyön alta.
- Tiedosto/File – Tulosta/ Print – valitse Kirjanen/Booklet ja Tulosta/Print.
- Tarkista, että sivut tulostetaan kaksipuolisina. Käytä väritulostinta.

Lado tulostetut sivut päällekkäin ja taita sivut kirjasen muotoon. Avaa nyt synty-nyt kirjanen ja nido keskiaukeaman kohdalta kiinni siten, että niitit menevät keskiaukeaman taitosviivan mukaisesti. Taita sivut uudestaan. Voit tehdä myös selkään pienet reiät ja käyttää sidontaan lankaa. Voit myös laminoida kirjasen sivut, jolloin se kestää paremmin lastenkin käytössä.